

Српска вила

ЧАСОПИС ЗА КЊИЖЕВНОСТ, НАУКУ И КУЛТУРУ ISSN 0354-7116

БЕСЈЕДЕ: Димитрије Ђеранић

ПОВОДИ: У знак захвалности упокојеном академику,
проф. др Драгану Недељковићу

ГОДИШЊИЦЕ: др Борислав Станојловић, Момчило Голијанин

ЧЛАНОВИ ДРУШТВА КЊИЖЕВНИКА БЕОГРАД:

Гордана Ђулибрк, Мирјана Новокмет,
Љубомир О. Вујовић, Васа Радовановић,
Душан Д. Живанчевић, Даринка Марковић,
Живојин Ивковић, Миливоје Јозић

ПРОЗА: Ранко Рисојевић, Јелина Ђурковић, Миомир
Милинковић, Борислав Гаврић

ПРЕВЕДЕНА ПРОЗА: Здравка Јевтимова, Etgar Keret

ПОЕЗИЈА: Ранко Павловић, Јованка Стојчиновић Николић,
Недељко Терзић, Давид Кецман Дако, Исмет
Бекрић, Стевка Козић Прерадовић

ПРЕВЕДЕНА ПОЕЗИЈА: Наталија Јелизарова

ПРИКАЗИ: Цвијетин Ристановић, проф. др Радослав
Милошевић, Љиљана Лукић, Љубомир Ђорић,
Соња Леро, Раде Р. Лаловић

НАУКА: Сузана Бунчић Лаловић

АФОРИЗМИ: Марко Константинов Марковић

ХРОНИКА КУЛТУРНИХ ДОГАЂАЈА: Маја Башић

АУТОРИ „СРПСКЕ ВИЛЕ”

**ПРОСВЈЕТА
БИЈЕЉИНА**

e-mail: spkdbn@teol.net
www.prosvjeta-bijeljina.org

БИЈЕЉИНА,
октобар 2015.

Број 42

Српска вича

ЧАСОПИС ЗА КЊИЖЕВНОСТ, НАУКУ И КУЛТУРУ ISSN 0354-7116

БИЈЕЉИНА,
октобар 2015.

Број 42

СРПСКА ВИЛА

часопис за књижевност, науку и културу

Издавач: Градски одбор Српског просвјетног и културног друштва „Просвјета“ Бијељина

За издавача: ДУШАНКА НОВАКОВИЋ

Уреднички
др ЦВИЈЕТИН РИСТАНОВИЋ
(главни и одговорни уредник)

др ЈЕЛИНА БУРКОВИЋ, мр ЉИЉАНА ЛУКИЋ,
ДУШАНКА НОВАКОВИЋ, БОРИСЛАВ ГАВРИЋ

Секретар Уредничког
МАЈА БАШИЋ

Лектор
Проф. др ЦВИЈЕТИН РИСТАНОВИЋ

Коректор
МИРОСЛАВ ДОКИЋ

Савјет часописа
др МИТАР НОВАКОВИЋ (предсједник)
ПРЕДРАГ ПЕРКОВИЋ
мр СЛАВКО БАШИЋ
др МИЛАН НОВАКОВИЋ
ОЛИВЕРА СТЕПАНОВИЋ
ПЕТРА МИЋИЋ
Ѓакон БОЈАН ЧЕЧАР

Српска вила излази два пута годишње

Цијена једног примјерка је 5 КМ, за иностранство 10 КМ

Адреса: Кнеза Милоша 30, Бијељина

Телефон и телефакс: 055/209-580

Е-mail: spkdbn@teol.net
Web site: www.prosvjeta-bijeljina.org

Штампа: „Графосемберија“ Бијељина
Тираж: 500 примјерака

СРПСКА ВИЛА

часопис за књижевност, науку и културу

Година XXI

Октобар, 2015.

Бр. 42

С А Д Р Ж А Ј

БЕСЈЕДЕ

- Димитрије Теранић*: Свети Лазар и сви мученици српски
громко тихују 5

ПОВОДИ

- У знак захвалности упокојеном академику,
проф. др Драгану Недељковићу 9

ГОДИШЊИЦЕ

- Др Борислав Станојловић*: Шездесет пета годишњица почетка
образовања учитеља у Бијелини 17
- Момчило Голијанин*: Ћопић као критичар друштва
(Уз стогодишњицу рођења Бранка Ћопића) 25

ПРЕДСТАВЉАМО ЧЛАНОВЕ ДРУШТВА КЊИЖЕВНИКА

БЕОГРАД-ДКБ

- Друштво књижевника Београда 32
- Гордана Ђулибрк*: Верујем..... 35
- Мирјана Новокмет*: Сан о Икару 36
- Љубомир О. Вујовић*: Тескобна песма..... 39
- Васа Радовановић*: Снежни сонет 40
- Душан Д. Живанчевић*: Клањам се 41
- Даринка Марковић*: Рода се угризе за језик 42
- Живојин Ивковић*: Повратак 44
- Миливоје Јозић*: Афоризми 49

ПРОЗА

- Ранко Рисојевић*: Бескућник 51
- Јелина Ђурковић*: Питијин пут 57
- Миомир Милинковић*: Неко трећи 61
- Борислав Гаврић*: Пословни сусрет 72
- Јоланка Ковач*: Лутак 76
- Душан Мијајловић Адски*: Јесен пуна тоpline 79
- Ружица Петровић*: Поглед у будућност..... 90
- Данијела Трајковић*: Што се не родих као Циганин?..... 93

ПРЕВЕДЕНА ПРОЗА

- Здравка Јевтимова*: Четвртак (одломак из романа)..... 97
(Превео са бугарског језика Жарко Миленић)
- Etgar Keret*: Mystique 101
(Превела са енглеског језика Мила Гавриловић)

ПОЕЗИЈА

<i>Ранко Павловић: Лаку ноћ, Љиљана</i>	103
<i>Јованка Стојчиновић Николић: Под међама</i>	106
Привремено привременог	108
Свијет од праха	110
<i>Недељко Терзић: Име</i>	111
<i>Давид Кеџман Дако: Процеп</i>	114
Дозив	115
Бескрај жудња /Ситница/	116
Насмејан, понекад	117
<i>Исмет Бекрић: Кочић на врху бријега</i>	118
<i>Стевка Козић Прерадовић: Месечев зрачак</i>	119
<i>Бранка Зекановић: Лепота која свет спасава - Мајци Ангелини</i>	122
<i>Милена Дрпа: Зрно обичне среће</i>	124
Потрага за собом у себи	125
Ту их је мој бол сакупио	126
<i>Горан Ђукановић: Плес</i>	128
Капут	129
<i>Мирослав Карлица: Јули у Загребу (Маза)</i>	130
<i>Олга Лалић-Krowicka: Анализа дрвета у Карпатима</i>	133

ПРЕВЕДЕНА ПОЕЗИЈА

<i>Наталија Јелизарова: Из циклуса Црта</i>	135
(Превела са руског језика Вера Хорват)	

ПРИКАЗИ

<i>Џвијетин Ристановић: Потресна књига о злу</i>	139
<i>Проф. др Радослав Милошевић: Нови поетски видиковац</i>	143
<i>Љиљана Лукић: Феномен књижевног дјела</i>	146
<i>Љубомир Ћорилић: Роман о ачењу и страдалној судбини</i> народа српског	149
<i>Соња Леро: Грађење слике једног града</i>	157
<i>Раде Р. Лаловић: Српски језик између (не)истина и (не)бриге</i>	162
<i>Славица Зељковић: Огрнуте молитвеним велом</i>	166
<i>Милијан Деспотовић: Емотивно урезивање детаља</i>	169
<i>Сенахид Незировић: Истанчан поетски сензибилитет</i>	173

НАУКА

<i>Сузана Бунчић Лаловић: Парадокс историје и неприлагођеног јунака</i>	175
---	-----

АФОРИЗМИ

<i>Марко Константинов Марковић</i>	189
--	-----

ХРОНИКА КУЛТУРНИХ ДОГАЂАЈА

<i>Маја Башић: Хроника културних догађаја у Бијељини</i> (мај – септембар 2015)	191
--	-----

АУТОРИ „СРПСКЕ ВИЛЕ”	197
-----------------------------------	-----

ИСПРАВКА	208
-----------------------	-----

Димитрије ЋЕРАНИЋ

СВЕТИ ЛАЗАР И СВИ МУЧЕНИЦИ СРПСКИ ГРОМКО ТИХУЈУ*

*Бејасте ли, браћо моја млада,
Да л' бејасте ви на гробљу када,
Ај, на гробљу, на голему?
— Та увек смо ми на њему.*

Обри стари, чика Јова Змај, једаред нас упита. Веле неки, помало злуради, да су Срби чудан народ. Славе смрт, гробља и поразе као побједу и спасење, умјесто да се радују животу! Намјесто да се окрену будућности, Срби вавијек живе у прошлости! У миту снагу траже, страдањем се поносе!

Треба се радовати и живјети, не спорим. Али, може бит', да понајприје треба живјети у вјечности и радовати се бескрају свога бића. Бити – не престати – трајати, смисленије звучи.

Радост је осјећање, а потка осјећању је осјећај. Осјећаја, пак, нема без чула, а чуло само вриједи ако је чувствено. Ако се њиме види оно што је вриједно. Може се бити слијеп и крај очију, јер тјелесно око може све да види сем самога себе.

Међутим, све видјети, једнако је не видјети ништа! С обје стране крајности, слијепи смо. У Сунце загледи обневидјећемо, залутали у кањон Невидио погинућемо.

Па, гдје је мјера Виду, кад ни Свевид, ни Невид не дају ни живота ни радости?

Радујте се, браћо и сестре, јер пред вама је Видовдан. Кренуо је он издалека и поодавно. Није то онај са Рујна из Арконе, ни са Сицилије из Луканије. Овај наш, хришћански и православни Видовдан, рођен је у страдању али и побједи живота на Голготи, и стигао је до Косова поља и Раванице.

* Бесједа на Видовданској академији одржаној у Центру за културу у Бијељини 25 јуна 2015. године.

Он иде, не застајкује, ријечима и дјелима поручује. Све за Христа, Христа ни за шта, јер мрака нема. Мрака има само кад свјетлости нема! Зло је одсуство доброга. А духовне очи све виде, јер виде и у свјетлу и у мраку. Духовне очи нит су зрикаве, нит урокљиве!

Зато, почујмо, залутали и обневидјели, упалимо главње и нађимо себи пута. „Видовдан је свјетлост, а не мрак”, вели свети владика Николај. Зато, не бојмо се хришћанског Вида него паганског Свевида и модерног Невида. Вид можда „уноси страх у људе, али тај страх чисти душе”, јер „земаљско је за малена царство, а небеско увијек и довијека!”, опет каже свети Владика.

Ми, сумњичави какви јесмо, тапкамо у мјесту и запиткујемо се: Да л' је боље живјети кратко али слатко, или жртвом и одрицањем заслужити вјечно спасење? Сладуњаво воће је ту, пред нама, трговаца на све стране. „Још мало па нестало”, „Немој да те пита старост гдје ти је била младост”, узвикују са сваке тезге. А то спасење, ко ће му га знати, продаје ли се уопште? Можда је и кварљива роба, љето је, па се лако ушчује.

Роба у излогу, новац звечи у цепоу, одјекује у празној души, а мршав тас на ваги једва чека да нам узме мјеру души.

„Купи ме, а себе продај!”

„Продаћу, него шта ћу”, у удобности дома пред екраном велимо себи.

Продаћу вјеру за вечеру. Отуђићу дио свога бића. Будзашто даћу свој језик и писмо. Земљу, дједовину и отаџбину, манастире на њој, кости предака у њој, све распродаћу. Навући ћу ципелу бечку на ногу личку.

Онда, ниоткуд и одасвуд, ето ти 28. јуна и Светог Лазара и свих мученика српских, па нас топло, светачки и мученички, тихујући громко сјегују:

„Треба ли ми тијелом мртвим, вама живима и окатима да показујемо шта је шта. Ви канда не знате ни са које сте стране дошли, ни на коју сте пошли. Као да сте залутали. Може бити да вама магла смета, зато што је видите, а ми је не видимо па нам и не смета.

Знајте, очи нису једино чуло вида.

Видовдан је једини Свевид који сатире Невид. Видов данак ће с очију да вам скине мрачан санак. Срца да вам отвори, душу сушну да оплемени.

Јер, рече пјесник Алекса Шантић:

И сан све ближе
Стиже,
Прохладни пада мрак.
Врх хриди црне
Трне
Задњи румени зрак.

А тај зрак, то сам ја! Видовдан!

Зато, подигнимо главе данас у сусрет Видовдану. Будимо људи и будимо Срби, једно друго не ништи, него воздизава. Радујмо се животу у братству и у љубави. Дајмо себе другоме, јер наше је само оно што другоме дамо.

И, нека вас не лажу, није Видовдан усуд српски, него позив на преумљење. Тога дана не славио смрт, него побједу живота над смрти. Да не бјеше Лазара и свих мученика српских, знаних и незнаних, у свим вијековима иза нас, и свим временима пред нама, не би ни нама биљега било, нити ће нам га бити.

Не би било ни оних који нам се „толерантно” и „демократски” смију док појемо о косовским божурима, вичући како смо романтични занесењаци и назадни источњаци.

Можда би било добро када би ови што мисле да се подругују другима, чули Теофанове и Лазареве ријечи:

„Ти си своје тјелесне очи изгубио, а духовним очима ниси прогледао. Погледај мало пажљивије очима преко те границе!”

Нисмо ми ни наивни, ни дјетињасти нити „неусклађени” са савременим свијетом, него се молимо да нас понесе матица праведнога и истинога.

Живјели, и нека нам је са срећом скорашњи празник!

**У ЗНАК ЗАХВАЛНОСТИ УПОКОЈЕНОМ
АКАДЕМИКУ, ПРОФ. ДР ДРАГАНУ НЕДЕЉКОВИЋУ**

Дана 10. септембра 2015. године у организацији Српског просвјетног и културног друштва „Просвјета” у Бијелини, Народне библиотеке „Филип Вишињић” у Бијелини и Предузећа за графичко издавачку делатност „Српска књига” Рума одржано је Књижевно вече посвећено академику проф. др Драгану Недељковићу. Том приликом презентован је снимак додјеле Књижевне награде Издавачког предузећа „Српска књига” Рума академику Недељковићу, одржане 2005. године.

У знак поштовања према преминулом академику Недељковићу, вишегодишњем сараднику часописа за књижевност, науку и културу „Српска вила” и Народне библиотеке „Филип Вишињић”, доносимо неколико бесједа којима су освијетљени лик и дјело академика Недељковића.

ДОДЕЛА ПРВЕ КЊИЖЕВНЕ НАГРАДЕ СРПСКЕ КЊИГЕ

Поздравна реч

МИЛУТИН ЖИВАНОВИЋ: - Драги пријатељи, срдчан поздрав испред *Српске књиге*. Хвала вам што сте дошли у овако лепом броју, данас, поводом наше свечаности, поводом додељивања *Прве књижевне награде, Српске књиге* у Руми.

Најпре желим да се захвалим домаћинима Фабрике коже Рума који су нам омогућили да се у овако лепој њиховој свечаној дворани нађемо и окупимо овим лепим поводом.

Биће више говорника, што је природно, јер први добитник наше књижевне награде је угледни професор, *др Драган Недељковић*.

Ја бих, прво поздравио, како доликује, његово преосвештенство, господина Владiku шабачко-ваљевског Лаврентија, који је, поред свих својих обавеза, ево, одвојио времена да се и са нама подружи. Зато најпре дајем реч господину Лаврентију, да благослови овај скуп и да ми можемо, с његовим благословом, започети посао.

ВЛАДИКА ЛАВРЕНТИЈЕ: Нека је срећно и благословено и овај почетак и све што убудуће будемо радили. Да би оплеменио и облагородио нашу људску расу, Бог с времена на време шаље свету велике и племените и благородне душе. Један од таквих је и наш данашњи слављеник и добитник овог великог признања наш дивни академик, професор др Драган Недељковић, велико име науке не само код нас, међу Србима, него у целој Европи. Знају га академије, широм целог старог континента, слушати његова предавања је прави празник, како за мене тако и за све нас који имамо част да га с времена на време уграбимо и чујемо. Као епископа, задивио ме је својом великом проницљивошћу. Својом генијалношћу да одабере ствари. Да да одговарајућу вредност појединим стварима. Задивио ме је тиме што је цео живот посветио моралним и духовним вредностима српског народа, као ретко ко, ко перо у рукама држи и ко се око тога труди. Поједине духовне великане у српској прошлости професор је описао боље, продро је у њихову душу и у психу више него многи од нас који мантију носимо. И допринео духовном буђењу српског народа у овим најтежим данима, својим предавањима, својим књигама и својим наступима пре свега, овако благим, благородним, више него многи од нас који веру уносимо и који смо зато

пошли да служимо и посветили целог себе. Ја сам дошао да му од срца кажем хвала. За све што чини, да му пожелим крепко здравље, да нам још дуго и дуго проповеда, да још дуго и дуго примером својим учи како треба служити Богу, како треба служит већим и узвишенијим идејама. Ја професору желим молитвном жељом, господо, да нам напише још много књига и да присуствујемо још многим свечаностима овакве природе где се награде додељују, а Српској књизи захваљујем и честитам, што је имала част да са професором сарађује и што је вероватно и она од њега много научила, а и он од ње у практичном смислу остварења тих узвишених циљева у живот. Па и установи овој и господину професору желим срећу и од Бога сваки благослов и добро у животу. Хвала вам, господине професоре, радује ме да сам имао прилике данас да вас сретнем овде, а где год сам био на Западу, кад се помене ваше име, пуна су уста свега најлепшега и најбољега.

ПАВЛЕ СТАНОЈЕВИЋ: Ваше преосвештенство - часни оче, владику, уважени славодобитниче, поштовани пријатељи Драгана Недељковића, заиста ми је задовољство да будем овде данас са свим људима који су драги академику Недељковићу и да кажем реч о једној делатности, једном подухвату професора Драгана Недељковића. Верујем да су сви посленици у области културе имали сличне недоумице и слатке муке када су писали о Драгану Недељковићу. Како га представити на прави начин и како његову разноврсну делатност дугогодишњег универзитетског професора и педагога, књижевног историчара, писца, вредног члана српске дијаспоре у Француској и друштвено политички ангажованог интелектуалца у Србији, споменути у време уобичајено за представљање једне књиге или једне личности. Ја данас нећу говорити о Драгану Недељковићу као писцу и универзитетском професору. Нисам био ни његов студент, нажалост, упознао сам га тек пре пет година у смутно време владавине лоших политичара, тужне и обесхрабрујуће стварности која је отерала више од милион младих Срба из Србије. У таквој духовној и политичкој клими заједно смо се ангажовали у српском народном покрету *Светозар Милетић*, не би ли гласом разума и родољубља покушали да подстакнемо одређене промене. Подсетићу вас, било је то време несхватљивог раста разних партија и партијских лидерчића који су своје партијске и личне интересе стављали изнад свега, па чак и изнад државних интереса. У кратком временском раздобљу на политичкој сцени Србије, појавило се чак невероватних 357 партија. Само на неколико милиона гласача имали смо више стотина партија, док, верујем да знате највеће земље тзв. Демократског света имају по две или три партије.

У таквој политичкој атмосфери, Драган Недељковић је после дужег наваљивања пристао да се заједно са још неколико врхунских српских интелектуалаца друштвено политички ангажује. Само неколико месеци после тешке саобраћајне несреће и коме, у којој је био готово месец дана, тешко покретан, али бистре главе и лековите речи, Драган Недељковић је кренуо по селима и градовима Војводине и Шумадије. Десетинама пута заједно смо говорили на различитим трибинама и где сам га слушао док речју мудраца, благо, али обавезујуће, говори Србима шта треба да раде и како да ходе том врлетном стазом преображења које нам је и те како потребно. Драган Недељковић је на свим тим местима тражио да се вратимо изворним вредностима. Да се ослонимо на богату културну и духовну баштину, јер само тако можемо вратити достојанство српском имену. Посебно је истицао да Срби имају дубоке корене у хришћанској цивилизацији и европској култури, да родољубље не може никоме да смета када је ослоњено на такве вредности. Те да се служи универзалним вредностима човечанства - истини и лепоти. Код нас Срба национално и космополитско нису у сукобу, него су у природном складу. Србе је видео као синове хармоније у којој се мире супротности и противречности света у коме живимо. „Бићемо добри Срби само ако будемо и добри људи”, колико пута нам је то рекао. Помињао је горде и сујетне партијске лидере да међусрпске свађе и поделе морају престати, јер се над амбисом не дели и не свађа народ. У моралном расулу, хаосу и паници, после бројних пораза, покушавао је да укаже на прави и спасоносни пут. Говорио је да ни после косовске битке нисмо били тако изгубљени и пометени, онда смо имали деспота Стефана Високог, владара узвишеног духа и јасне визије, а данас нас је псеудо елита довела у безнађе, када нас више умире него што се рађа, када је разорен сваки систем вредности и када нас воде недорасли људи који нису спремни да служе правим идеалима, општем и националном интересу. Помињао нас је да никада више не смемо дозволити такво разарање традиције како је титовско-кардељевски волонтаризам урадио кроз школу, систематски рушећи и изопчујући низ поколења, да се данас то вешто наставља увијено у мундијалистичке и глобалистичке фразе. У сваком свом говору наводио је речи најумнијих српских великана, говорећи: „Ви сте потомци Светог Саве, Доситеја, Вука, Његоша и Марка Миљанова, Бранка и Змаја, Ракића и Дучића, Тесле и Пупина, Андрића и Црњанског. Па зар смете заборавити њихове завете.”

Сигуран сам да нико од политичара није допринео краху аутомашке идеје колико Драган Недељковић. Када бих кренуо да набрајам сва највећа имена наше духовности, уметности, књижевности, науке, који су деловали у српској Војводини, онда бих застао на тренутак,

па рекао народу: „Гласањем за аутономаше, гласали сте против свих српских великана. Зар их смете изневерити и презрети да би послушали осувраћену децу комунизма. Заточенике бесмисла и безумља. Све ове величине тежиле су стварању јединствене српске државе и ослобођењу свих српских земаља. Зато горе главе, будите поносни што сте Срби. Ви носите Бога у себи. Бога правде, Бога љубави и Бога бесмртне наде.” Више пута сам слушао када изговара ове његове речи, али оне су увек биле дате на другачији начин и увек су код слушалаца изазивале буру одушевљења, понос и салве аплауза. Знам да је тражено од њега да уђе у праву политику, знам и да никада није желео такву врсту ангажмана, остао је онај добри дух и опомињући глас пророка какви су неопходни у временима безнађа. Нека му и ова књижевна награда буде подстицај да настави тамо где је започео својим књигама са краја осамдесетих и почетком деведесетих година када се распала Југославија, јер ако је ово политика што он ради, онда све то има племенитог смисла и моралног оправдања само ако се служи отаџбини и народу. А Драган Недељковић сваком својом речју је у служби свог народа и све што ради је на славу и ползу србскога нација и највиших хуманистичких вредности. Нека му је срећан и дуговечан такав рад, јер из слепог улице у којој се већ предуго налазимо нема излаза док се не ослободимо заблуда и предрасуда прошлости, а пут духовне и материјалне и моралне обнове могу указати само људи огромног искуства, мудрости и високих етичких принципа, какве има Драган Недељковић.

СЛОБОДАН РАКИТИЋ (председник Српске Књижеве задруге):
- Ваше преосвештенство, часни оче, поштовани господине Живановићу, поштовани домаћине, госпође и господо, драги пријатељи, колеге. Данас ми се пружила лепа прилика и част да говорим о изузетној личности, националној мисији и драгоценом делу професора др Драгана Недељковића. Србина и Европљанина, великог националног радника, аутора преко четири стотине стручних и научних радова, око двадесетак књига, уредника многих публикација, оснивача значајних научних и културних установа и друштава, организатора и иницијатора многих симпозијума код нас и у свету, светског путника и предавача. Писца велике ерудиције и народног учитеља, професора Београдског универзитета и предавача на Сорбони и Стразбуру, Бордоу и Нансију, редовног члана Европске академије наука, уметности и књижевности у Паризу. Недељковићев пут је пут Доситеја. Са угледом једног од највећих водећих српских и јужнословенских слависта и европских компаратиста професор Недељковић је у подједнакој мери загладан у европске и српске духовне видике. Подједнако успешно бави се великим темама из домаће и светске књижевности и културе, али и оним најактуелнијим и свакодневним. Клоніо се додуше дневне политике, која често уме да девалвира и

угрози велика национална прегнућа, упозоравајући притом на последице наше националне неслоге, митоманије, нерада и јавашлука. Са ерудицијом и надахнућем, писао је о француској, о руској и српској књижевности, о класицима, као и о савременицима, о Гогољу, Достоевском, Чехову, Блоку, Шолохову, Ромену Ролану, Малроу, Флоберу, Мопасану, али и о Вуку Карацићу, Скерлићу, Лази Лазаревићу, Дучићу, Андрићу, Десанки Максимовић, Добрици Ћосићу, Исаковићу, Николи Кољевићу, Медаковићу, Зорану Константиновићу, Крестићу, о фундаменталним религијским темама, као и о савременим проблемима са којима се драматично суочавају наш човек, народ, држава и друштво у целини. Дуго година радим као уредник на катедри за књижевност Коларчеве задужбине, проф. Недељковић је предавач често на тој трибини и могу да вам кажем управо оно што је преосвештени владика рекао, да је свако његово предавање и свака његова беседа на трибини Коларчеве задужбине, празник. Када год се бави српском књижевношћу, традицијом, културом и духовношћу професор Недељковић има у виду целину српског народа и српског културног простора. Србе у матици и Србе у дијаспори. У својим књигама *Дом без крова*, *Речи Србима у сумном времену*, *Беседе под затвореним небом*, *Дијаспора и отаџбина*, *Тражење добра у недоба*, *Сизифов труд*, *Научите пјесан* и *Врлетна стаза преображења*, Недељковић пише мудро и отрежњујуће о трагичи српског народа у драматичном распаду Југословенске државе, чијим стварањем 1918. Срби су мислили да су решили своје национално питање, а испало је да су начинили највећу историјску грешку. Недељковићева визура је увек патриотска, али објективна, без улепшавања, његова реч је оштра и критичка, горка и често неумољива, јер не прикрива ништа, не штеди никог, али о свему говори искрено и са љубављу према српском роду. Српска традиција, народни обичаји, православна вера, висока морална начела, како појединачна тако и заједничка, само су неке теме Недељковићевог промишљања, суочавања са модерним европским духом времена. И кад је најкритичкији, он то чини као истински европски хуманиста. С вером у могућност моралне, духовне и културне одбране српског народа и изласка на пут Христовог спасења. Дух слогe и саборности, самопоштовања и националног јединства, моралног отрежњења и повратка националног достојанства, суштина су Недељковићевог прегнућа, духовног прегнућа и настојања која су и у његовим најновијим књигама објављеним у Српској књизи - *Сизифов труд*, *Научите пјесан* и *Врлетна стаза преображења* добила интелектуалну и књижевну артикулацију. Француски и руски ђак, следбеник француске и словенске књижевне науке, православне духовности, професор Недељковић је створио разуђено и значајно књижевно дело. Своје књиге писао је мудро и књижевно узнесено. Словенски широко, западно-европски брижљиво, педантно и предано. И као што су се на нашим просторима сукобили и укр-

стили исток и запад, тако су се и Недељковићевом стваралаштву плодотворно сусрели и укрестили православно-светосавски дух и западно-европски рационализам. Професор Недељковић је научник класичног кова, али са осећањем и смислом за синтезу византијског сјаја, симетрије и склада с једне и латинске ведрине с друге стране.

Словенске мистике и западњачке трезвености. Мирио је класицизам и романтизам, Доситеја и Вука, Његоша и Бранка Радичевића, средњи век и модерно доба. Борио се и бори против предрасуда о мрачном средњем веку указујући на његову светлост. Ваљда нико као он није тако често цитирао деспота Стефана Лазаревића, и његово Слово Љубве, пре свега стихове, да љубав свему превасходи. На крају професору Драгану Недељковићу честитам новоустановљену награду Српска књига чији је он први добитник, а Српској књизи десетогодишњицу постојања у најтежим временима за издаваштво и културу, као и то што међу својим сарадницима, писцима и пријатељима има и аутора таквога духовног кова какав је професор Драган Недељковић.

Професор ДРАГАН НЕДЕЉКОВИЋ: Преосвећени владико и драги пријатељу, драги домаћине, драги Милутине, драги песници и сви остали браћо и сестре. Дуго смо већ овде, а ја сам болестан, под температуром сам. Не осећам се добро, па нећу данас дуго да говорим. Али морам да захвалим на овим топлим, дивним речима, најпре преосвећеном владици. Да ви знате колико он стихова зна напамет. Ја сам био повлашћен путујући с њим. Два пута додуше, кад је он казивао песме великих српских песника. Дивне песме. Ја његову благост, његову љубав и пријатељство високо ценим. Па га интимно и називам *ваше блаженство*. Јер бити благ је велика врлина. Дивна врлина. Бити блажен, бити добар. Бити племенит. И вама драги пријатељи... прво Милутину, хвала. Па Слободану, па Павлу. Па свима вама...да л' ви знате шта значи ова мала... није мала. Ова велика глумица, Ивана Жигон? А дете даровитих родитеља. Њене некада ненадмашне мајке Јелене и оца који је и глумац и драматург и редитељ. Недавно сам гледао представу, велику представу, јубиларну представу *Идиот*-а, где ова добра девојка игра улогу фаталне жене, Настасје Филиповне. А када сам завршио свој циклус о руској књижевности на *Коларцу*, публика је тражила да ја говорим о *Идиот*-у. Ја се нисам усудио, једноставно... нисам се усудио. Нисам извео ни онај лук од „Мртвих душа”, до „Васкрсења”. И то дугујем. Кратак ми је пут остао још. 80 година је прошло, а да ли ћу успети то да урадим... бар још 2-3, ... не кажем књиге, али књижице? О тим великим делима која су нас надахњивала. Путовао сам доста, никада довољно путовања. Сада све мање. *Идућ' учи, у векове гледај*, што каже наш Доситеј. Сад ми је нешто Швајцарска у памети, она општина у Базелу, која ме трајно надахњује, на којој пише из 14. века запис,

Где јединство влада, ту станује Бог. И зато сам се ја определио за оне који проповедају јединство, за оне којима је отаџбинско начело изнад партијског, изнад свих деоба. И наравно као ученик, с једне стране, моје цркве, хришћанске и светосавске, с друге стране европских хуманиста, ја знам да има нешто што је више и од отаџбине, а то је људска савест. Људска савест, пре свега. Отаџбина затим; па онда све остало. У тој Швајцарској сам још нешто научио кад они кажу *То су наша посла...* Швајцарска посла, најбоља могућа посла... пазите њихови суседи и чине чак и делове њихове нације, Немци, јако солидни, Французи, народ великог духа, Италијани, народ велике уметности. Али кад Швајцарац бира неки производ, он се опредељује за свој, јер *Наша Швајцарска посла су: најбоља могућа посла.* Ми смо сада допустили да противници наши, а међу њима има и великих непријатеља, нас убеђују како смо лош народ. И ми већ прихватамо ту неку наопаку логику. Да нисмо ваљани. То није тачно. Ево у овом граду, пропале су индустрије. Кол'ко је фабрика пропало? И *Румен* и *Фрушка гора* и *Гумара*. У Сирмијуму ... у Сремској Митровици, такође. А ова фабрика је једна од најбољих у Европи и у свету. Захваљујући таквим пословним људима као што је господин Сировица, као што је Вулин, захваљујући и радницима ове фабрике, они су постигли то да за њих ова општа правила која вуку наниже и у неко благо, не важе. Они су одржали висок ступањ, и ето ви сте сведоци и у овој просторији где смо у једном врло просвећеном простору, где смо у стваралачком једном амбијенту и ја им срдечно захваљујем на гостопримству. Видели су да носим неку стару ружну ташну, кад сам долазио пре два три пута, па су ми обећали нову ташну. Јер то је са мојих конгреса нека ташна била. И није Бог зна шта.

Памтите овај сусрет. Има ту шта да се памти. Ја нећу више да говорим. Само ћу рећи: пропашће не мали народи, него заборавни народи. Срби не смеју бити забораван народ, ако неће да пропадну. У утакмици народа, Срби могу опстати само као културна снага. Спасење је у култури. И то морамо неговати. И то морамо схватити. Хвала вам свима и живели!

И још нешто да кажем... Ја не знам колики је новчани износ ове награде, мени новац не треба. У Руми има 16.000 избеглица. Ја сам замолио моје пријатеље из Црвеног крста да изаберу једну избегличку породицу, која је заиста таква да јој је потребна помоћ. Пред ове празнике који следе. Ја сам то рекао и Ивани која се стара о онима са Косова, ако је сума већа, не знам колика је, онда ћемо поделити. Ако је мала онда ће остати у Руми. Тек ја за себе нећу ни паре.

(Прештампано из књиге ДОДЕЛА ПРВЕ КЊИЖЕВНЕ НАГРАДЕ СРПСКЕ КЊИГЕ, Српска књига, Рума, 2006).

Др Борислав СТАНОЈЛОВИЋ

ШЕЗДЕСЕТ ПЕТА ГОДИШЊИЦА ОД ПОЧЕТКА ОБРАЗОВАЊА УЧИТЕЉА У БИЈЕЉИНИ

Ситни су они људи који рад учитеља за ситно сматрају.

Доситеј Обрадовић

Ове године навршава се 65 година од почетка образовања учитеља у Учитељској школи у Бијељини. Временски период рада ове школе је кратак (1950-1972), али, по плодној и богатој делатности у припремању учитељског кадра и својој образовно-културној мисији у средини у којој је радила, је изузетно велики и значајан.

Подсећање на почетак рада ове школе је истовремено и тренутак да се подсетимо на време и друштвене околности у којима је почела са радом; кроз које је тешкоће пролазила у току 22-годишњег постојања и дјеловања; вредне резултате које је остваривала у припреми учитељског кадра и културно-просветној мисији; да сагледамо и афирмишемо њена позитивна искуства у току своје непуне две и по деценије рада и постојања.

У овој прилици указаћемо само на неке значајније датуме и догађаје из живота и рада ове угледне васпитно-образовне и културне институције. Међу најзначајнијим датумима¹ и догађајима свакако је школска 1950/51. када је Министарство просвете и науке НР БиХ донело Одлуку о почетку рада првог разреда (2 одељења – 101 ученик) у Учитељској школи у Бијељини при Гимназији у Бијељини. Исте године отпочео је са радом и први разред Учитељске школе у Брчком, да би у школској 1951/52. години био припојен Учитељској школи у Бијељини. Школске 1951/52. године Учитељска школа у Бијељини постаје самостална, а васпитно-образовни процес се одвијао у 5 одељења (први разред два одељења – 90 ученика и други разред

¹ Извјештај Учитељске школе за школску 1953/54. годину.

три одељења – 118 ученика). Школа је конципирана као четворо-годишња средња стручна школа и радила је по следећем Наставном плану.²

Наставни план 1950/51.

Редни број	Наставни предмети	Недељни број часова				Свега
		I	II	III	IV	
1.	Психологија		2	2	–	4
2.	Логика*	–		2	–	2(11)
3.	Општа педагогија	–	2	2	2	6
4.	Историја педагогије	–	–	–	2	2
5.	Методика и школски рад			6	6	12
6.	Основи филозофије	–		–	2	2
7.	Матерњи језик и књижевност	4	4	4	4	16
8.	Страни језик	2	2	2	2	8
9.	Историја	3	2	2	3	10
10.	Државна изградња	–	–	–	2	2
11.	Географија с геологијом	2	2	2	2	8
12.	Биологија	2	2	2	2	8
13.	Хемија с минерологијом	2	2	–	–	4
14.	Физика	3	3	–	–	6
15.	Математика	3	3	2	2	10
16.	Хигијена*	–	–	2	–	2(1)
17.	Ручни рад и домаћинство	2	2	–	–	4
18.	Музика	2	2	2	1	7
19.	Цртање и лепо писање	3	2	2	–	7
20.	Фискултура	1	1	1	1	4
21.	Предвојничка обука	2	2	2	2	8
УКУПНО НЕДЕЉНИХ ЧАСОВА		31	33	33	33	130

На основу увида у документацију³ школе, може се приметити да су ову школу похађали ученици не само са подручја Семберије и Посавине него и са знатно ширег простора Босне и Херцеговине и бивших југословенских република, посебно Републике Србије (Срем, Мачва и Подриње).

У Извештају⁴ школе стоји да је Одлуком Савјета за просвјету, науку и културу НР БиХ бр. 13555/51 за директора школе постављен Данило П. Грумић, дотадашњи наставник Гимназије у Брчком. Исте године у ову школу премештен је за наставника Милорад Трајковић. Учитељска школа је радила у згради Гимназије, чији су наставници истовремено радили и у Учитељској школи.

Од школске 1952/53. године Учитељска школа ради са три разреда, укупно девет одељења. То је условило потребу за новим наставним кадром, па је у школи запослено седам нових наставника: Градимир Вукадиновић, Владимир Казанџић, Павле Војиновић, Нада

² Никола Поткоњак: *Образовање учитеља у Срба*, Учитељски факултет, Ужице, 2006, стр. 315.

³ Извјештај Учитељске школе за школску 1953/54. годину.

⁴ Исто, страна 10.

Белушић, Мухамед Имамовић, Момчило Бранковић и Радмила Механовић.

Наставнички колектив школске 1952/53. године.

Са друштвено-историјског становишта посматрано, почеци рада ове школе спадају у послератни период, карактеристичан по значајним друштвено-економским и политичким променама, великим оскудицама и сиромаштву, недостатку учитељског кадра због повећаног обухвата деце обавезним основним образовањем, што је условило и потребу отварања већег броја учитељских школа у Босни и Херцеговини а тиме и Учитељске школе у Бијељини. То је било време планског распореда образовања кадрова и њиховог распоређивања на радна места након завршетка школовања.

Настава у Учитељској школи у Бијељини изводила се у доста неповољним просторним и дидактичко-техничким условима (без потребних наставних средстава и уџбеника). И поред тога, Учитељска школа је у то време била веома цењена и то, пре свега, због изузетног ентузијазма и квалитетног рада наставног кадра, али и вредног рада њених ученика. Свој ауторитет су градили на знању и преданошћу свом позиву. Били су прави пример како се треба односити према свом позиву.

У циљу побољшања просторних услова рада, школске 1953/54. године Учитељска школа добија сопствену зграду, а за потребе шко-

лске вежбаонице додељује јој се прва основна школа са десет одељења. Вежбаоница је кориштена за организацију хоспитовања и практичних предавања. Овом облику практичног оспособљавања будућих учитеља придаван је посебан значај. У току школског рада ученици - будући учитељи су непосредно посматрали и активно учествовали у реализацији васпитно-образовних активности са ученицима, упознавали се са организацијом васпитно-образовне делатности школе, сарадњом са родитељима и тако практично оспособљавали за непосредан васпитно-образовни рад са ученицима.

У овој прилици, навешћемо само неке од видова практичног оспособљавања учитеља који су битно допринели да васпитно-образовни рад са ученицима буде квалитетнији и успешнији.

- У оквиру школског рада из сваког одељења по један ученик индивидуално је хоспитовао целог радног дана у школи. Задатак му је био не само да прати активности ученика у току наставног процеса већ, и да, истовремено, према својим могућностима, да учествује у њиховој реализацији.
- У циљу повезивања теорије и праксе и провере примене стечених знања из педагогије, развојне и педагошке психологије у непосредној васпитно-образовној пракси, ученици четвртог разреда добијали су задужења да за време хоспитовања посматрају, прате и бележе понашања и рад два ученика различитог пола, помажу учитељима у примени наставних средстава, рада школских активности, припреми за приредбе и сл.
- Посебан вид практичног методичког оспособљавања будућих учитеља била су практична предавања из различитих наставних предмета која су реализовали ученици – будући учитељи уз подршку и присуство учитеља вежбаонице и професора методика. Практичним предавањима присуствовали су сви ученици из одељења, пратили ток часова и водили писмене белешке о организацији наставног часа. После одржаних предавања организована је дискусија у оквиру које су размењивана мишљења везана за организацију и квалитет предавања. Након тога донешени су закључци о могућности још успешније обраде наставне јединице у будућем раду. Треба истаћи да је одржавање огледних практичних предавања, која су држали наставници методике и учитељи вежбаонице, по правилу, претходило практичним предавањима ученика будућих учитеља, и служило као пример. И данас нам је остало у сећању дивно одржано практично предавање професора методике Момчила Бранковића из музичког васпитања у другом разреду основне школе.

Директор школе Данило Грумић и управитељ вежбаонице Стеван Крњић са професором методике Момчилом Бранковићем и учитељима вежбаонице

Поред наведених облика практичног оспособљавања учитеља, за ученике завршног разреда организована је завршна континуирана педагошка пракса у трајању од 15 дана у основним школама града и околине. У оквиру ове праксе ученици су самостално планирали и изводили васпитно-образовни рад, водили школску документацију и, заједно са учитељима, присуствовали родитељским састанцима. Њихов рад пратили су разредни учитељи и наставници методика, педагогије и психологије и заједнички анализовали.

Наведено јасно указује колики је значај придаван повезивању теорије и праксе, односно практичној примени педагошко-психолошких и методичких знања и вештина у оспособљавању будућих учитеља. Зато се с правом може рећи да су неки модели практичног оспособљавања будућих учитеља и данас актуелни и применљиви.

Истакнуту улогу у практичном оспособљавању будућих учитеља, а посебно у пружању помоћи у припреми и организацији практичних предавања ученика, имали су професори методика и учитељи вежбаонице. Зато не изненађује чињеница да су у то време за рад у вежбаоници учитељске школе *бирани најбољи и најуспешнији учитељи*. Наставу методике изводили су изузетно дидактичко-методички оспособљени наставници који су својим теоријским и практичним предавањима били пример својим ученицима – будућим учитељима.

Школска 1953/54. година у аналима Школе остаће упамћена по низу важних догађаја:

- завршетку школовања прве генерације учитеља;
- изградњи нове школске зграде, тако да су створени услови за успешније и савременије образовање учитеља;
- продужавање образовања учитеља на пет година и доношење новог наставног плана и програма тако да су створене могућности за квалитетније теоријско и практично оспособљавање учитеља (проширивање одређених знања увођењем нових наставних предмета и области, семинарских вежбања и утврђивањем обавезе свих предметних наставника да заједно са педагозима и методичарима учествују у организацији практичног школског рада ученика).

Обављен је учитељски дипломски испит који су чинила три дијела:

- практични дио испита из школског рада и методика;
- писмени испит из српско-хрватског језика;
- усмени испит.

Структура, дипломског испита довољно говори о значају који је придаван образовању учитеља у то време.

Свечана додела учитељских диплома првој генерацији учитеља Учитељске школе у Бијељини била је 25. јуна 1954. године. Нови учитељи су са великим заносом и љубављу почетком септембра кренули у школе са жељом да примењују стечена знања у пракси, унапређују васпитно-образовни рад у основној школи и шире просвету и културу.

Матуранти пред одлазак на априлску праксу

У току школске 1960/61. образовање учитеља скраћено је на 4,5 године да би од школске 1961/62. године образовање учитеља било поново враћено на четири године све до укидања учитељске школе у Бијељини 1972. године. Грађани Бијељине и шире околине тешко су се помирили са укидањем такве једне угледне педагошке и културне институције, тим прије, што је она од свог оснивања и током 22-годишњег постојања и успешног рада имала изузетну подршку грађана Бијељине и њене околине са којом су се поносили као са институцијом од посебног друштвеног, педагошког и културног значаја и интереса за овај крај.

Ова педагошка институција у току непуне двије и по деценије свога рада, и поред одређених објективних тешкоћа са којима се суочавала, успешно је извршавала своје друштвене и педагошке задатке у области основног образовања и васпитања у Републици БиХ. Припремила је преко 2.000 педагошко-психолошки и методички образованих учитеља. Заслуге за то припадају изузетно стручној и педагошко-психолошкој и методичкој оспособљености, богатом педагошком искуству и ентузијазму и вредном и одговорном раду њених наставника. Највећи број младих бијељинских учитеља своју педагошку и културну мисију остваривао је у привредно и културно неразвијеним срединама Босне и Херцеговине и бивше Југославије.

О квалитетима свршених ученика Учитељске школе најречитије говоре чињенице о њиховим резултатима рада на радним местима и о даљем образовању и стручном усавршавању. Велики број њих је, уз рад, стекао више или високо образовање, а бивши ученици (др Борислав Станојловић, др Лазар Драгичевић, др Драго Пантић и др Цвијетин Ристановић...) завршили су постдипломске студије и стекли докторат наука и били универзитетски професори, а многи обављали врло одговорне педагошке и друштвене функције и значајно допринијели унапређивању педагошке теорије и праксе, били аутори бројних стручних и научних радова, студија, веома корисних приручника и уџбеника; многи су били сарадници и уредници стручних часописа и листова, организатори и учесници у раду великог броја стручно-научних скупова националног и међународног карактера, активно учествовали у реформи система основног образовања и васпитања и допринели унапређивању његовог квалитета и ефикасности.

За постигнуте резултате у васпитно-образовном раду са ученицима и ширењу просвете и културе у срединама у којима су радили велики број учитеља носилац је значајних друштвених и стручних признања.

Поред запажених резултата у припреми будућих учитеља, у школи је била развијена и веома богата и разноврсна културна и јавна делатност и сарадња са основним школама, стручним и научним

институцијама. Ученици и наставници ове школе су учествовали у свим значајнијим догађајима приликом обележавања државних празника и других културних манифестација у граду и околини. Стога се с правом може рећи да је школа била центар културног живота средине у којој је деловала. Наставници ове школе остали су у сјећањима по својој *хуманости, добронамерности и спремности* да нас науче да што успешније обављамо учитељски позив. Личним примером били су узор својим ученицима, сарадници бројних стручних часописа и листова, писци веома корисних приручника, па, самим тим, су дали значајан допринос унапређивању васпитно-образовне делатности у основној школи.

Очекујемо да ће се на темељима богате традиције ове школе и даље подизати углед учитељске професије и стално унапређивати и осавременјавати припрема будућих учитеља за све сложеније и разноврсније функције које их очекују на радном мјесту. У свему томе велику улогу и одговорност има Педагошки факултет у Бијељини као настављач започетог образовања учитеља у овим просторима Републике Српске и Босне и Херцеговине, да буде носилац напредног и вредног припремања и оспособљавања учитељског кадра.

Јубилеј шездесет пет година од почетка рада Учитељске школе у Бијељини није само годишњица њене плодне васпитно-образовне и културне мисије већ и изузетно значајно и занимљиво поглавље историје школства и културе нашег града, Републике Српске и Босне и Херцеговине.

Литература:

1. Извјештај Учитељске школе за школску 1953/54. годину.
2. Споменица Прве генерације учитеља Учитељске школе у Бијељини, Бијељина 2014.
3. Никола Поткоњак: *Образовање учитеља у Срба*, Учитељски факултет, Ужице, 2006.

Момчило ГОЛИЈАНИН

ЋОПИЋ КАО КРИТИЧАР ДРУШТВА (Уз стогодишњицу рођења Бранка Ћопића)

Њијева скретања у току револуције, а потом њено претварање у своју супротност, изневјеравање њених идеала, нијесу могла мимоићи ни најоданије родољубе и борце, какав је случај и са Бранком Ћопићем. Осјећало се то у бројним његовим дјелима, исказано често кроз благи хумор, гдје је дошла до изражаја она народна да у свакој шали има пола збиље. Но, Ћопић је знао да жигосе те појаве и без „увијања у свилене рукавице”. Радио је то и у поезији, и у приповијеткама, од којих је најубојитија „Јеретичка прича”, и у романима, какав је, нпр., „Глуви барут”.

„Јеретичка прича”, која је објављена у „Књижевним новинама” 22. августа 1950. године узбудила је духове, јер се дотакла табу теме, о којој се није смјело ни мислити, а поготову не писати. Ријеч је о раслојавању друштва, о стварању елите која је сматрала да има право на уживање плодова револуције (*Мора се признати да су то добро знали и обилато користили!*). Посебне луксузне виле са одвојеним и заграђеним плажама до којих је приступ обичним смртницима био забрањен, ресторани са пробраним јелима, конобари и тјелохранитељи - неке су од повластица које су уживала та елитна друштва.

„Јеретичка прича” је бајковита, и да није провокативног наслова који асоцира на јерес, на отпадништво од устаљених стандарда, скоро да бисмо је за тренутак могли сматрати лаком и забавном литературом која разгаљује душу као што пјесковита одабрана плажа релаксира тијела овог друштва: министра и његове свастике, помоћника министра и његове жене, генерала Навале, неколико баба и стараца, и најзад једног начелника персоналног одјелења „који строго и службено посматра чемпресе, море и чамце и облачак што се надвија над ваздушни простор виле” (подвукао М. Г.). Јасно, треба све контролисати и у све сумњати кад је у питању безбједност таквог елитног друштва.

Аутор веома реално осликава снобизам ове „елите“, посебно министрове свастике, вјечитог студента, коју друштвене кола одвозе на факултет, и жене министровог помоћника, њихову малограђанштину и лицемјерно доношење судова о људима. Оне су изнад тог „примитивног“ свијета који тамо на плажи, изван тог њиховог малог царства, ларма, рже, провирује својим „њушкама“ у туђе двориште. Међу тим „њушкама“ су и неки умјетници, књижевници, иноватори, ударници са радних акција. Један од тих уљеза се дрзнуо да уђе на њихову терасу и да тражи од конобара шприцер, док покушава да из цепаћа купаћих гаћица извади нешто ситнине која звечи. Скандал! Зар има и таквих дрзника који то себи дозвољавају?!

Лавина критика против „Јеретичке приче“ је одмах кренула. Писац је доживио критике чак и од људи од којих то није очекивао. Схватио је да се беспредметно бранити од критике. Па, ипак, огласио се једним Писмом Вељку (вјероватно Влаховићу) у коме објашњава побуде које су га подстакле да напише ову приповијетку. Не бисмо погријешили ако кажемо да је ово Писмо својеврстан наставак „Јеретичке приче“, њен други дио, јер се овдје, поред објашњења, дају допуне ове сатире. Овдје овај провјерени борац и вјерни члан Партије прикива на стуб срама све оне девијације које су захватиле друштво. Окомио се и на хипокризију својих колега књижевника истичући метаморфозу коју су доживјели у поратном периоду. Многи су од њих постали „пришипетље“ власти, чиме су доказали истинитост ријечи Мешиног Рамиза када је рекао да је власт порок који се не може лијечити, јер њу, власт, окружују лицемјери, полтрони, бескичењаци. А Ћопић не жели то да буде. Он не жели чак ни да се нађе у друштву те врхушке, како власт воли себе да назове, јер би то било испод његовог достојанства.

Да ли је тиме, овом причом и њеним наставком у Писму, аутор направио зид између себе и некадашњих сабораца који су се однародили и од којих се динстанцирао, чувајући се тако од њиховог вируса? Вјероватно! Повукао се у свој свијет у коме је стварао и боловао од неправди које су му наношене.

Послије „Јеретичке приче“ усилиједиће убрзо два романа: „Пролом“ 1952. и „Глуви барут“ 1957. године.

„Глувим барутом“ Ћопић је дубље него „Јеретичком причом“ ударио по болестима новог друштва. Ова његова критика је била и озбиљнија и „опаснија“ јер се радило о озбиљнијим грешкама, друштвено опаснијим и грешкама које су остављале дубље посљедице. Ријеч је о погубним поступцима који су чињени у вријеме револуције, о тзв. лијевим скретањима, о неконтролисаним убиствима невиних људи које су неке усијане главе проглашавали кулацима и петом колоном.

Роман почиње првим отпорима усташким нападима, али и првим подозривостима према самоорганизованом народном отпору, попут онога у Врановини под руководством Илије-Делије, или онога у Подгорини на чијем челу су се нашли Урош и Радекић, официр бивше Југословенске војске. Долазак нове гарнитуре руководиоца у Подгорину, команданта Тигра и његовог помоћника, политичког комесара, студента Влада, изазива нова крвопролића и раздоре. У томе се посебно истиче политички комесар Владо који осјећа страховити анимозитет према официрима БЈВ и који показује изузетну не-тактичност према политичким противницима. „Сви су ти југословенски официри једнаки, иста багра”! ¹Он олако доноси судове о људима и стријељао би редом по кратком поступку. Замјера дугима што су попустљиви: „Остави ти, Урошу, те сентименталности с рођењем. Боље да ти мени кажеш колико је петоколонаша стријељано под вашом командом”. ²Он је за ликвидацију „буржоазије”, „кулака”. То је фанатични мизантроп, па зато долази у вербални сукоб са Урошем. Искомплексиран је и тешко подноси било чију популарност. Чак и свог сарадника Тигра: „Хм, можда га се никад ослободити нећу - с горчином је признавао сам пред собом, једећи се што чак и у тим тренуцима, свјестан своје слабости, осјећа дивљење према томе неугледном ђаволу зелених очију”.³

Поступци овог ударног батаљона, посебно његовог политичког комесара Влада су пријеки, осуде без доказа: „Наброј ти нама, Кекићу, главне харангере из Јапаге, оне који највише поткопавају наш покрет. Ти прочетнички, кулачки елементи, то разједа и позадину и војску. С њима треба најприје раскрстити, схваћаш ли”?⁴ Свакодневна ислеђивања, уцјене и премлаћивања пратиле су руководство тог фамозног ударног батаљона и његове команде: „Засут плуском ријечи и жесто-ким шамарима, Каљак се, окрвављен, сложи на под, али га је снажна Тигрова рука већ грабила за прса, дизала и поново прислањала уза зид”.⁵ Све те акције које су Тигар, Владо и њихова братија радили, имале су супротан ефекат. Тај партизански терор гонио је људе у четнике: „Мину тако четири-пет дана, а онда једно јутро у батаљонски штаб стиже вијест да је читав један вод Јапажана, с пушко-митраљезом, пребјегао Тривуну Дракулићу, у четнички батаљон 'Милош Обилић'. Превео их је лично њихов водник Милош Крлика,

¹ Бранко Попић, „Глуви барут”, „Свјетлост”, „Веселин Маслеша”, „Просвета”, Сарајево, 1978, стр.32

² Исто, стр.35

³ Исто, стр. 51.

⁴ Исто, стр. 62.

⁵ Исто, стр. 64.

рођени брат бјегунца Вајка из Јапаге, члана Партије”.⁶ Посебно су погубне посљедице стварање тзв. “ликвидаторских десетина“, чији је идејни творац Владо, овај апсолутни негативац.

На другој страни су Урош, Милан, Радекић... Официр Радекић је приземљен. Он има разумијевање за сељаке. Он чак налази заједнички језик и са Тигром, лакше, много лакше него са Владом. И командант Милан се енергично супротставља дивљањима Влада и Тигра:

„Па, дедер, какав је онда твој план? - упаде Владо нестрпљиво.

„Какав је? - попридиже се Милан уз јастук и предахну, као да прикупља снагу. - Ући у народ, говорити, говорити му дан и ноћ, објашњавати, уздизати. Ми морамо постати со ове земље, прожети овај народ све до посљедње његове ћелије, до посљедњег атома. Комунисти се морају сродит с овим људима, расти заједно са њима, милиметар по милиметар, стопу по стопу...”⁷

На срећу, у партизанским редовима преовладавају људи који су разборити, који се разликују од Влада и Тигра. Такав је нови командант батаљона Бојан, који је енергичан, али разуман и који је истински заштитиник својих бораца, без обзира којој су идеологији до јуче припадали. Он је енергични противник „ликвидаторских десетина“, срамног изума Владовога и његових истомишљеника. Очито је да овај мизантроп, Владо, вуче комплексе још из дјетињства када је осјетио да га презиру дјевојчице које је он називао „госпођицама”. Отуда његови анимозитети према „господи”, а то су за њега били кулаци, виђенији људи, петоколонаши.

“Једног дана, послије неких његових нарочито учљивих и бучних измотација, отац га, наочиглед неких чиновничких дјевојчица, пограби за уши и одвали му звучан шамар

- Ето ти сад, магарче један! Ту ми се ломиш и мајмунишеш због којекаких господских успијуша.

Од тога дана малишан престаде да „изводи”. Преко ноћи се измијенио и прозлио. Удружи се с неком дјецом из махале, обијесном и лајавом, па су се довијали на разне начине како да напакосте „господичићима”. Кварили су им игре, добацивали им у пролазу безобразне ријечи, уживајући у гњеву и збуњености дјевојчица, крали им и кварили играчке...”⁸ То су, дакле, кадрови из којих су се касније регрутовали политички комесари, попут Влада и који су се иживљавали над недужним народом. И док његова јединица води

⁶ Исто, стр. 78.

⁷ Исто, стр. 92.

⁸ Исто, стр. 108.

борбу с непријатељима, с муслиманском полицијом у Глувој Касаби, његова „ликвидаторска десетина“ пречешљава сеоске терене и ликвидира „кулаке“ и петоколонаше.

Овакви поступци Влада, Тигра и иних нијесу могли проћи без контраефеката. Четнички војвода Тривун Дракулић убија неколико партизана како би осветио брата кога је Владо убио. Крваво клупко, кога је Владо начео, неконтролисано се одмотавало. Ситуација се отела контроли (ако је икако било жеље да се она успостави!) па су, поред масовних убиства, почеле и масовне паљевине читавих села: „Подгорани запалише Делијин заселак. Палили су га ћутке, журећи се, као да раде нешто ружно и злочиначко. Узмицали су кроз кукњаву жена и писку дјецe, кроз гласну врелу шибу, знојави, дотучени. Бјежали су сами од себе. Да бар мрак што прије дође и потрпа и њих и њихову неприличну работу”⁹. Очито, било је међу овим паликућама и честитих људи који су се стидјели својих поступака, али их је неко на то нагјерао. Потребно је било Владу и Тигру доказивање оданости револуцији, која је, то је очигледно, обилато гутала своју дјецу.

На другој страни Милош Радекић, официр БЈВ, а сада искрени борац за заштиту народа, осјећа изолованост, неповјерење другова, попут Влада и Тигра. На сваком кораку се показује неповјерење према њему. Калем бившег официра краљеве војске није се могао лако примити код комуниста. Ријетки су који имају у њ повјерење. Један од њих је и Милан, нови командант, који ће покушати да искоријени ово зло сјеме које су Владо и Тигар посијали. А то је било изводљиво једино да се политички комесар удаљи из штаба и да се пошаље у чету. Озбиљнији разлаз је дошао када је Милан тражио да се расформирају „ликвидаторске десетине”, ти сијачи смрти и терора. Јер, „тешка је људска крв, тешка... Нећемо лако из овога испливати”.

Владов одлазак из штаба у чету и Тигрова смрт (убија га „стријељани” Лука Каљак кога су партизани стријељали у акцијама „ликвидаторских десетина” и који је на чудан начин преживио ту смрт. Успио је да одгрне са себе земљу с гроба у коме је био запршкан и да се склони и сакрије недалеко од своје куће!) су својеврсни катарзични крај.

Поједине главе романа су „враћања у прошлост”, сањарења. То сусрећемо код Тигра и његовог „враћања” у Шпанију и ратовања на шпанском ратишту, сјећања Милоша Радекића на сиромашно дјетињство, „живо сањарење” стријељаног Луке Каљка. Релаксирајуће

⁹ Исто, стр. 203.

дјелују и пишчеви излети до његовог јунака Јовандеке Бабића кога је иначе Ћопић провлачио и кроз друга дјела.

Ако бисмо чак и занемарили сатиру у овим дјелима, Ћопић је оплеменио наш поетски свијет другим сегментима. Учинио је то изузетним богатством свога стила и језика, смјелим склоповима синтагматских цјелина, метафоричношћу израза, богатством народне мудрости која избија из безмало сваке реченице, изузетним проницањем у психологију својих личности у овим смутним ратним временима, прекрасним описима амбијента у који је ситуирао своје јунаке, дескрипцијама.

Уистину, частан допринос нашој духовној баштини.

**ПРЕДСТАВЉАМО ЧЛАНОВЕ ДРУШТВА
КЊИЖЕВНИКА БЕОГРАД - ДКБ**

ДРУШТВО КЊИЖЕВНИКА БЕОГРАДА

Друштво Књижевника Београда је удружење које има основни циљ да се бори за нови систем вредности у књижевности, као и у целокупној култури Београда и Србије, инсистирајући на праведном вредновању књижевних и уметничких дела. Сви знамо да у Србији они најбољи веома тешко долазе до својих заслужених позиција и зато ово Друштво жели да окупи баш такве који могу у значајној мери обогатити уметничку сцену Београда и Србије, да постану јединствени тим - онај прави победнички. Као што смо успели у неким спортовима да се наметнемо, желимо да се и у књижевности направи права селекција, и да се оним одабраним омогући презентација њиховог стваралаштва у Београду, Србији и широм света.

Оно што је особеност овог Друштва, свакако је и чињеница да у његовом раду учествују и друге секције које се баве другим врстама уметности. Ту пре свега мислимо на музику, кантауторски рад који у својој бити има доста песничких елемената, сликарство, вајарство... На окупљањима Друштва књижевника Београда увек учествују и еминенти сликари, скулптори, вајари, који презентују своје радове, затим музичари, кантаутори, музиком обогаћујући програм, али и режисери, глумци и др. Оснивачи Друштва су чланови Иницијативног одбора за оснивање Друштва и махом то су чланови Удружења Књижевника Србије, затим афирмисани књижевници који су иза себе оставили значајна дела. Међу идејним оснивачима овог Друштва су: сада покојни Томислав Милошевић, Мирјана Новокмет, Ксенија Марковић - Шукуљевић, Љубомир Вујовић, Васа Радовановић, Душан Д. Живанчевић, Живојин Ивковић, Цвијета Јуришевић, Срђан Симеуновић Сендан, значи уметници који су иза себе оставили дубок траг у српској култури.

Друштво је добровољна, нестраначка и непрофитабилна организација, која има око 100 чланова, затим значајан број сарадника, чланова секција других уметничких дисциплина. Своју делатност Друштво обавља у области књижевности и културе. Имали смо читав низ гостовања широм Србије, у њеним главним центрима

(Крагујевац, Панчево, Нови Сад, Вршац, Ивањица, Бачка Паланка...), а организујемо гостовања и у градовима у региону, са неким имамо изузетно блиску и успешну сарадњу (Бијељина, Марибор, Љубљана, Бања Лука). Гласник друштва су „Књижевне вертикале”, које излазе периодично. Имамо сајт www.dkbk.tk и свој блог.

Друштво књижевника Београда:

- унапређује и афирмише оригинално књижевно стваралаштво и културу књижевног изражавања;

- штити слободу књижевног стваралаштва и залаже се за повољан материјални и друштвени положај књижевних стваралаца и књижевног стваралаштва у Београду;

- води бригу о заштити моралних и материјалних права својих чланова;

- залаже се за културну, националну, језичку, верску, етничку толеранцију, толеранцију уверења и равноправност;

- приређује књижевне расправе, организује националне, регионалне и међународне манифестације; обележава јубилеје и значајне догађаје културе и књижевности, организује семинаре, скупове и трибине; бави се непрофитном издавачком делатношћу у циљу унапређивања и популаризације, ширења књижевности и стваралаштва уопште.

- сарађује са другим удружењима књижевних стваралаца, уметничким и културним удружењима, организацијама и институцијама у земљи и иностранству;

- развија међународну културну и књижевну сарадњу.

У циљу остваривања својих задатака, Друштво може да:

- покреће и спроводи иницијативе и кампање за доношење, измене и допуне прописа у циљу унапређења заштите угрожених права књижевника;

- подстиче модернизацију институција и система у области књижевног и другог културног живота Србије;

- покреће и издаје непрофитабилна издања: часописе, листове и друге врсте књижевних и уметничких публикација у складу са законом;

- организује књижевне трибине, скупове, књижевне награде, културну сарадњу са сродним организацијама у земљи и иностранству и предузима одређене акције са циљем трајног обележавања успомене на поједине значајне књижевне личности и догађаје;

- организује изложбе и уметничке програме за своје чланове на непрофитној основи са циљем афирмације уметничког стваралаштва и афирмисања повезаности различитих уметничких израза и медија;

- оснива фондове и задужбине, прихвата и извршава легате.

Овлашћено лице - извршни директор Друштва књижевника Београда, је Срђан Симеуновић Сендан, књижевник - кантаутор, социолог.

У Београду, дана 14.09.2015. године.

Гордана ЋУЛИБРК

ВЕРУЈЕМ

Сведочим

а сведочити још једино могу
силазим у одаје срца
и налазим снагу
лудило и слепило
не могу трајати вечно
мене свеколиких догађања
имају свој ред
бљесак светлости отераће
црnilо таме
верујем
а веровати још једино могу

Мирјана НОВОКМЕТ

САН О ИКАРУ

Томиславу Милошевићу

А његови стихови као мелем
Као одговор на питања
Као потврда сумње
Као оправдање за самоћу
Као искупљење за заборав
Као рука спаса
Кад ми се чини
Да лагано пропадање
Већ дуго траје
Да лебдим на крилима поезије
Све ниже и ниже се спуштајући
Уместо као Икар увис
(али и он је сагорео)
Можда је ово пропадање
Само пут до процепа
Кроз који долази светлост
Да нема његових стихова
Све би се претворило у суноврат
Уз тресак који настаје
Сударом метеора...
Оставио за собом поезију
Оставио додир свиле и шапат нежности
За срца која су заборавила нежност

У која нико већ данима није завирио
Оставио мелем за рањену душу
(није волео патетичне
склопове речи)
Нисам у његовој поезији пронашла
тај „бол у души”
иако толико бола слутим
у поезији онога
који је „живео у сновима”.
Да покушам и ја тако
И ја бих да живим у сновима
Јер већ дуже време
Као да не дишем
Довољно дубоко
Путања кретања води наниже
А требало би да летим високо
Можда би ми у сновима
То пошло за руком
Ах, пријатељу мој,
Који си отишао
Не буди наиван
Многи живе у сновима
Јер никада нису испунили своју сврху
Нити исказали своју истинску вредност
Осим у сновима у којима су
Могли да буду бољи и лепши
Него што стварно јесу
(и сам си то навео у
својим стиховима)
Било би лепо живети у сновима
У којима погледи завидљиваца
Не кваре бљесак радости на лицу
Јер лепота је озареност душе
(још један термин

који мој пријатељ није користио)
Али толико озарености у његовој поезији
Када пише о граду који воли
О улицама, трговима позориштима
Пијацама Калимегдану Дунаву
Усамљеницима у кафанама
Равнодушним пролазницима
И недељним послеподневима
Све поприма обресе
Који нас увлаче у своје расплинуте форме
Враћајући нас
У давно заборављени свет бајки
У чије постојање је песник
Желео веру да нам учврсти
Или је уверавајући себе
Уверио и нас
Постоје бајке
Постоје обриси далеких светова
Ништа није коначно
Огледала су наше очи
У њима свет има чудесне боје и облике
Зато ће једнога дана
Сви поезију писати
Дан које је слутио написавши
„сви су песници”
Јер знао је да живи у сновима
И да снове оживи
Овде и сада.

Љубомир О. ВУЈОВИЋ

ТЕСКОБНА ПЕСМА

У трагању за смислом
Тим бисером сјајним
Широким и бескрајним
Срцем и душом
Усред стега
Скученим умом
Пред тајном тајни, трајем
У тескоби научених спрега

Сваки стих, реченица
Урлик, шапат, реч
Казивања су
Од смрти до смрти
Живот је везник само
Кратак запис
Што са краја ка почетку
У немоћи мисли врти

Изговарам песме мртве
Са усана несталих
Лутам душама прошлим
У лепоти изгубљеног тражим спас
Смисао се умирањем крије
Да смрти нема
Не би било песме
Не би било нас

Васа РАДОВАНОВИЋ

СНЕЖНИ СОНЕТ

Елушам како дишеш звонким струном струне
Узверио бих се у груд Твојих груди
Ноћас бих Те радо повео у шуме
Ја да будем јелен, Ти кошута буди

Усред снежне шуме Трнова Ружице
Тамо где не кроче ни звери ни људи
Међ` Твоја бих недра убраздио лице
Својом Те љубављу бранио од студи

И не би могао нама нико ништа
Ја планински јелен, Ти кошута црна
Столетна стабла би прскала од мраза

Ја бих се грејао с два Твоја ватришта
Узрнио бих се међ' та нежна зрна
И употочио врх Твога образа

Душан Д. ЖИВАНЧЕВИЋ

КЛАЊАМ СЕ*

Вама у славу праоци моји
Чувари свете и родне груде
Којима у крсту и крајпуташу стоји
Окамењени поглед на веру и људе...

Клањам се смерно – недогледно!

Вама са чизмом, мањерком и пушком
Што кости расејасте од Саве до Вида
И Вама што прођосте голготу с муком
За ким и данас земља тужи и рида...

Клањам се смерно – недогледно!

Вама Србима под влашћу Беча
Обешеним о дуд у порти гологлави
Стрељаним пред јамом живого
Што бесмртно за нас сте пали.

Клањам се смерно – недогледно!

И Вама Српкиње мајке и кћери
Што Вас одведоше пси страшног рата
Чији животи осташе ван кућних двери
А жељне сина, мужа, оца и брата...

Клањам се смерно – недогледно!

* /Србима Срема стрељаним у Добановачкој цркви 1914. год., добровољцима који се не вратише са Солунског фронта и деци и женској чељади послатим по земљама Аустро-Угарске Монархије који се никада нису вратили кући./

9.9.2014.

Даринка МАРКОВИЋ

РОДА СЕ УГРИЗЕ ЗА ЈЕЗИК

У-правни одбор барских становника
на првој седници
изабрао је дугоногу роду
за свог почасног председника.

Против те одлуке биле су
жабе свих врста
јер, часнога ми крста,
ако рода баром завлада,
биће много костију,
али не и жаба.

На свечаном полагању
председничке заклетве
Рода чврсто обећа
да ће уместо жаба
сваки дан јести
прегршт пољског цвећа.

Лептири се побунише
и повикаше из свег гласа:
– Ти си потпуно сишла с ума
Понашаш се као нека
размажена кума.

Осим жаба, другу храну
пробала ниси,
ако одлуку не промениш,
кожа ће твоја
на дугом штапу да виси.

Рода се за језик угризе
и гласно рече:
– Не могу живети без хране
Сваку вашу одлуку
ја ћу подржати
На председничком трону
желим се што дуже задржати.

– Председник мора радити
у интересу заједнице
а не у своју корист –
рекоше становници баре
и правила записаше на лотосов лист.

Живојин ИВКОВИЋ

ПОВРАТАК

Злокобни урлици курјака одјекивали су дубоким јаругама ломећи нејако праскозорје о планинске урвине, док се попут сенке, једва уочљива забрађена и погурена прилика тананих, скоро флуидно титравих, једва препознатљивих контура, скривајући се међу искиданим реповима магле, кретала тихо и спретно попут дивље мачке; провлачила се нечујно између чворноватог и квргавог сплета голих храстових грана, лако прескачући оборена дебла, спуштајући се низ обронке планине ка кршевитом кланцу, којим као да пратећи сенке ноћи одзвања ехо далеких и једва препознатљивих јаука изгубљених душа.

Зора једва да се пробија, влажно је и прохладно, земља дише, камење плавичастомодрим испарењима испушта своју душу; сиве танане нити испарења лелујају у ритму даха шуме.

Није се још зајутрило.

Још од Преображења ноћ застрашујућом мркином злокобно и потмуло режи, и док шкрипећи стреса са себе трагове лета, рогуши се и као да више не пркоси већ прети, најављује време умирања пуног месеца проричући земљи доба мрака.

Позно је лето - Велика Госпојина.

Јутро је, све мирује, ни дашка ветра нема и чини се као да је време стало, на крају кланца, тамо где се шири у долину, једино се још магла некако креће, тихо и злокобно се провлачи, попут збегача, и нестаје, остављајући за собом задах влаге, мирисе ноћи и недоумице.

Крхка се прилика креће док све остало стоји, зрак одише ишчекивањем.

Тишина влада долином, само влажна земља мирише.

Напустивши кланац, танана прилика, коју је и магла издала, чије присуство и обриси полако почиње и светлост да одаје, чинећи их јасним и препознатљивијим, погнута, обазриво се осврћући, као да проверава да ли је ко прати, опрезно и са приметним неповерењем

према простору и са страхом од неизвесности, можда и будућности, наставља да се шуња од камена до камена, од жбуна до жбуна и опрезно осматра стару храстову шуму која се шири са друге стране поља, кроз коју се пробија излокани и блатњави земљани пути, као да у њој види спас.

Коначно, немајући куд, прилика се одважи и изрони из несигурног заклона ниског растиња дозволивши да је на тренутак дотакне нежан сунчев зрак и разоружа, да би одмах потом, нервозним покретима чврсто пригрлила на груди замотуљак и нагнута над њим, као да га својим телом штити од спољњег света, брзо, скоро трчећи, сабласно тихо, не остављајући трагове у дубокој и од росе влажној трави, прешла је преко друма и стигла на другу страну долине и не часећи урошила у као сан тамну и дубоку сенку старе шуме, тамо где, извесно је, људска нога није скоро крочила, да тамо пронађе олакшање и спас од прогонитеља, од људских погледа и њихове обести, да се утопи у нетакнуту природу и сакрије испод непроходних планинских врлети и гудура, као да је тамо спас, као да је то свет коме једино може да верује али ништа више неће бити као што је до малочас било, као што је било до тренутка када је сунчев зрак дотакао и осветлио њено лице – лице младе жене.

Након неког времена, пошто је повратила дах, одвојила се од храпаве коре столетног храста и усправила, потом је наставила да се креће, сада већ одлучним кораком и очигледно са јасним циљем; кретала се сигурно, без застајкивања, одајући да добро зна пут којим се креће, као да зна куда ће, ни лице своје није скривала, озарје јој је са главе склизнуло откривајући дугу златну таласасту косу која је уоквиравала лепо и племенито дугуљасто лице које су красила два брижна велика ока боје летњег неба осликаног у горском језеру.

Изненада се проломи дечији плач и узнемири шуму и птице у крошњама које уз крике прхнуше и несташе пут неба и сунца које се над крошњама уздизало.

Младица застаде на трен, уклони брзим покретом руке једва прозирни вео са дечије главе и пољуби га.

„Тихо, мили мој, да нас зло не чује”, прошапута детету.

Дете престаде да плаче чим чу нежни мајчин глас.

„Стрпи се, ево, ускоро ћемо бити безбедни, још само мало.”

Онда, када се дете у њеном наручју потпуно утиша и умири, наставила је да се са лаким кораком креће шумом.

Након неког времена изби на невелику зараван која се завршаваше литицом која је ка небу стремилa; није часила, наставила је да хода и у трену несташе у неприметној, учини се, само њој познатој

расцепини међу стенама и у полутами дебелих сенки загази невидљиво, маховином и папратима покривено каменито корито потока.

Жена са дететом у наручју уздрхта; њеним мислима проструја мисао да се враћа истим путем којим је пре дугог времена отишла у непознат и чудан, страни свет; доиста, познат јој је овај пут и корито речице по којој гази. Само тада, сећа се, пратећи ток реке, сваким ко-раком бивала је све усхићенија, очарана светом који се пред њом откривао и изазивао је својом раскошном и варљивом лепотом, то сада зна; тада је пратила водоток који у утроби планине своје извори-ште имаше, дивила се реци која је расла, ширила се и буком својих валова хитала ка далекој низији и њеној питомини, пратила је њен бистар и хладан ток, уживала је у призорима који су се пред њом откривали док се река својим брзацима играла са каменим громадама у ковитлацима расипајући звонке кристале и распрскавајући раско-шне звуке жубора, да би потом тек који метар ниже нежно котрљала белутке.

Да, сећа се, само пре неког времена, несвесна сваког зла које ће је сустићи, радознала у својој невиности, нежног и широког погледа, отворене душе и очију пуних снова о лепоти света о коме је бајке слушала, пратила је водоток и ишла за њим пратећи га на путу ка низији, силазила је са надом међу људе.

И тамо, у низији, разгалио ју је призор и учинио неотпорном, река је постала спора и лења, налик људима који су у долини свили своје домове држећи их подаље од планине и шуме.

Тада, у долини, на месту где се завршава виловита и чаробна шума горостасних храстова и букви, где шума дозвољава да јој се по-мешају дивље гране са питомим и мирисним лишћем липа и јавора, на ободу шуме где река из сенке израћа на светлост дана, излажући погледу сву своју лепоту попут заносне горске виле, по први пут сусрела је људску природу. И тада, задесило је чудо, у њој је нестало сећање на доба када се није мерило време, када се време није делило на дане и ноћи, на недеље, месеце и године, када је време стајало и када је владало добро, када није било раздора нити омразе, када се без зазора и страха могло у реци окупати за летњих врућина и када се ноћ могла проводити у игри и у колоплету.

Одлазећи, снивала је најфантастичније снове који се у трену у стврност претворише а да тога не беше свесна.

Сада пак, не враћа се сама већ са дететом у наручју; лута пла-нином бежећи попут прогањане звери.

И ево, коначно, овде је на прагу свог исходишта дубоко у пла-нини, поново је на месту са којег се отиснула у свет људи, поново је

блizu сопота, изворишта, наdomак врела чији се жубор не чује и чија се вода не пије, јер више нема никог ко би је чуо нити иког ко би је пио. Магија коју је знала давно је нестала.

Коначно схвата, еонима је врело ту и својом тишином планину пресеца на два дела, делећи је као што је и свет поделио, на леву и десну страну, на исток и запад, на горе и доле, на север и југ, на оно што је изнад и на оно што је испод, на топло и хладно, на наду и безнађе. На добро и зло. Дели врело као истина планину на онолико јесте и онолико није колико су људи исплели легенди, колико је фама о лепоти као и скаски о надањима, на онолико за и онолико против колико је звезда на небу, на све добро које је сневала и све зло које ће је задесити међу људима, потом и прогнати.

И сада нема куд, овде, крај врела, на средокраћу не може остати нити опстати као што се никад није могло нити ће се икада моћи; назад у свет не може, из њега је побегла, отишла је крадомице и у потаји, са страхом у срцу - бежећи; на другу страну не може. У свет из којег је кренула са надом пратећи ток извира плаши се сада да више не може, двери су склопљене и затворене.

Застаје крај кладенца и спушта се са дететом на тле, у траву, по први пут га из руку испушта, гледа га како хвата власи траве, слуша га како гуче. Клечећи између детета и врела, као да се двоуми, приклања се извиру и захвата шаком водене кристале и посматра њихову игру на свом длану; пита се која је сага о овој води истинита, она, коју је са собом у свет понела, или она коју је међу људима чула. Након свега, вероватно ће и ту тајну сазнати, једном. Ипак, није сигурна да ли је након свега само смртник, или је у њој још увек снажна она честица светлости која ју је испуњавала некада; да ли ће попут легенде о смртнику, када буде попила воду са длана, ма и једну њену кап која дели стварност и раздељује васељену, оглувети и занемети, можда и обневидети и никада излаз из лабиринта који омеђује шума храстова неће пронаћи, или ће тихо и лагано копнити и нестати у тишини и блаженом миру.

Принесе длан устима и испи гутљај.

Пред њеним очима се мења слика крајолика, боје постају загасите и густе, мириси интензивнији и јаснији, простор почиње да се шири, онда примети да се и сама мења, проматра своје руке, кожа јој постаје глатка, потом бледи, као да крв ишчежава из ње, постаје некако прозирна, као да се тањи, да се кроз отворене поре ослобађају милиони сићушних, сјајних, треперавих жишки које се вртложе испуњавајући простор; осећа да лагано нестаје да се утапа у нешто пријатно и да одлази ка далекој светлости.

Под њом, у трави је њено дете, смеши се док покушава да ручицом досегне јаку светлосну честицу која лебди над њим.

Како би само да га још једном дотакне, да га пољуби.

Ниодкуд се крај детета појављује мушкарац.

„Ваљда тако мора да буде”, помисли док посматра човека како спретно подиже дете са земље и узима га у наручје.

„Тата, опрости ми”, шапуће му.

Мушкарац је стајао крај кладенца нежно држећи дете у наручју; чини јој се да је гледа, мада зна да ње више нема. „Немам шта да ти опростим, дете моје. Тако је морало да буде”, као да јој каже његов поглед.

Миливоје ЈОЗИЋ

АФОРИЗМИ

* * *

Афоризам је сјај у трави.

* * *

Политика је професија за људе без професије.

* * *

Када бисмо имали оно што немамо,
политичари не би имали оно што имају.

* * *

За нашег председника и далеки исток је блиски.

* * *

Председник одлично влада Вуковим правописом.
Чита како му је написано.

* * *

Наш председник много полаже на образовање.
Положио је факултет за један дан.

* * *

Наш премијер је тачан као сат. Прича као навијен.

* * *

Власт нам штити леђа. Не силази са њих.

* * *

Учланио сам се у Друштво донатора људских органа.
Донираћу орган органима власти.

* * *

Обећавају нам боље сутра као да смо од јуче.

* * *

Србија је демократска земља. У њој свако може да плъуне
политичарима под прозор.

* * *

Демократија потиче из Грчке а понире код нас.

* * *

Учврстили смо демократију па не може да мрдне.

* * *

Жене су највећа мушка тајна. Носе љубавнике у срцу,
а мужеве на души.

* * *

Муж вара жену са другом, а она њега са десетим.

* * *

За спавање на послу мушкарци добијају отказе,
а жене унапређења.

* * *

Од таште сам добио кошуљу на поклон.
Лудачки се осећам у њој.

Ранко РИСОЈЕВИЋ

БЕСКУЋНИК

Гласови ме не остављају и тако не дају да будем сасвим сам. Не могу рећи да ме прогањају. Не могу рећи да бих без њих био миран. Нису ми оптерећење, прије бих рекао да су ми једино стварно друштво; иако нису нимало пријатни, потврђују да сам још жив. А зашто би и били пријатни? Да ли је у овом мом стању и овим годинама тај осјећај још пријатан? Када се врате, онда понављају оне дијелове живота који је њима пријатан, ваљда, или о који се спотичу, као што је случај са мном. Тако се потврђују само као олакшање.

Гласови су увијек поезија и музика, јер су издвојени из стварности настанка, остали у свијести и ја памтим њихову мелодику, интонацију, могао бих да их поновим, да у мом изговору препознају оне на које се односе, чији су били изворно. Вјероватно су то гласови мртвих, у које и себе оваквог могу већ да урачунам. Да се не бих одјељивао од времена, од савременика. Тачно ми цртају мјесто и вријеме, Гимназију, хотеле Балкан и Палас, хотел Босну не, тамо се нисам састајао ни са ким, али оних неколико кафана, запосјели су моји пјевачи, кад одједном, из галаме прелазе у севдалинку, толико тихо да се морамо пригнути устима пјевача да бисмо је чули. Та близина и блискост пјевача и слушаоца не може се нотом изразити, као ни сама интерпретација, што ме је напросто сламало док сам транскрибовао запис. Гледам магнетофон, купљен за скупе паре у Холандији, једва увезен, као да је експлозив, слушам глас, а видим у ствари пјевача који пјева само за мене и никада више неће поновити такво пјевање.

Глас преузима догађај, ко зна чији, и претвара га у причу. А та се прича често увијала око нас и нашег стола као несрећник који би ушао у кућу, у топлоту било чијег дома, али се не усуђује да домаћинима не донесе зло. По томе се и вријеме оцјењује. Ко је гдје и шта рекао. Ко је због чега неког тужио. Више опањакао, потворио на њега да је рекао или урадио оно што није смио. С приближавањем рата

растао је број кофиндената и агената, с њима и количина дојава и пријава.

А онда је у рату све пукло као зрео чир и гнојни садржај расуо се по дојучерашњим пријатељима, страначким присталицама, чак и роду рођеном. Ништа ја овдје не откривам а да се за то не зна, осјећам напросто да се ништа није промијенило све ове деценије. Чак су и сарадници тајних служби исти, ма како та служба носила скраћенице као кодне знакове довољне да свако заниједи чим их чује. Једног ћу се посебно сјећати јер је у себи повезао све, попут паука, долутавши из Русије, био у Бањалуци, да би се створио и у Нишу. Погледам га, чим се појави у оваквој ноћи упитам нијемо: Јеси ли ти само због мене постојао? Понекад ми се учини да се насмије, што ме не вријеђа. Напросто, престајем да вјерујем у случај, све ми се чини повезано и смислено, само што ја те везе не видим нити смисао докучујем.

У Нишу сам пречесто у самотној и бесаној ноћи слушао те гласове и развијао приче које нисам за нашим столом испред *Паласа* смио да испричам. Чеге сам се плашио? Онога личног које је као змија било склупчано у свакој од тих вијести које се већ током дана претварају у градске приче што настављају да круже на свој једноставан начин, од човјека до човјека. Преносили су их сви. За тим столом не може ништа да остане а да се не запути улицама и становима, и на то сваки од присутних рачуна.

Они говоре у мојој ноћи, причу која ме је дуго распаљивала. Они не знају шта ја знам, или се праве да не знају, можда знају више од тога што говоре, не излази из њих све што би могло да буде против њих. Говоре о мом куму и његовој невољи која ће од тог трена само расти, крупњати да би се, послје те приче распрснула, пукла као гнојни чир од чега и против чега нема мелема.

Овако говори Вук Јеловац, новинар *Политике*, и зато повлашћен у познавању чињеница, онај чији су извори у правосуђу повисоко и превисоко за остале, слушам глас промукао од цигара и шприцера: Господо моја, неће добро бити. Све се исцјепкало, издијелило на толико струја и вјетрова да само једни друге мрзе и опањавају и раде против осталих да у томе готово и нема логике. Знам како би то сада Маслеша објаснио, али ми се за то напросто јебе. То што он са својим сијачима сије већ деценију ја не подносим. У заједницу и са црним ђаволом само да би се срушили власт и држава.

Нова, тазе прича је ова: Посвађао се учитељ Младен Марчетић, Ђорђе га најбоље зна, кумови су, али од њега ништа нећемо сазнати. Само ти, Ђорђе, ћути, тако ћеш увијек изгледати мудар и опрезан. Елем, с ким се посвађао? Са Францом Цреваром, ко зна због чега,

наизглед због националних глупости, вјероватније из неког интереса мени непознатог. Франц свађу завршио псовком. Ни мање ни више, него класично: Јебем ти српску мајку. Сад, неко би псовача ухватио за гушу и издеветао, или био издеветан, али Младен није, него је потегао тужбу на суд. Ту сад битку воде Гутић Виктор, знамо га, и адвокат Новковић, који се и не појављује на тако безначајној расправи, него пошље, пазите кога, Хрвоја Магазиновића, тек пристиглог с Приморја, љотићевца, безбели. И момак лако добије спор, јер је ту све јасно било на основу неколико изјава. Гутић, онакав какав је, није мирно прихватио пресуду, за коју је одмах рекао да је политичка, и да Магазиновић, који је и сам Хрват, никакав, како је говорио Гутић, јер је љотићевац, треба за њу, ту пресуду, да захвали судији Даниловићу лично. Је ли он баш тако рекао пред судијом, сумњам, али сада је створена прича. Шта ће даље бити видјећемо. Неће се завршити на овоме. Овдје сада све сличне приче настоје да трају. Саме од себе, господо. А шта то значи? А? Рат, браћо, рат! Другачије не може.

То је прича коју ја више и не слушам, чујем само гласове, првенствено мог кума Младена, онда адвоката и већ освједоченог усташе Гутића. То су превисоки, пискутави гласови, шиште један на другог. Ја стежем за мишицу Младена и вучем га даље од Банске управе, док му Гутић добацује да иде и пољуби судију Даниловића у гузицу, јер му је благонаклон, зна се зашто. Али ствари ће се промијенити, врло брзо. Младен му пријети новом тужбом, управо то што је рекао биће пренесено судији Даниловићу. Одговарам Младена безуспјешно од тога, он ништа не прихвата, говори да усташе треба овако, законски раскринкавати, поштен човјек не треба се ничега бојати, на шта му ја говорим да се он не може с Гутићем носити, није ту у питању ни правда нити истина, напосто треба да буде разуман и себе чува. Ништа не помаже, Гутића судија кажњава са мјесец дана Црне куће.

Остало видим оне ноћи када се журно пакујемо да побјегнемо из Бањалуке прије него што нас Гутић позове на саслушање. Јер ја сам у оба случаја био свједок. И побјегао сам, лицем на Спасовдан, 29. маја 1941. али Младен није. Међу првима је био ухапшен и ликвидан.

Плете се у моме мозгу, у несаници, звучна слика тих грозничавих дана, од уласка усташа у град до мога бјегства. Иза гласова видим лица изгубљених људи, који још ходају као да су живи, а све говори да су мртви. Извлачим се, враћам за сто пред *Паласом*, све док нисмо престали да га користимо, баш оног дана када је проглашена Независна држава Хрватска. Знали смо да за нас више нема стола нигдје на отвореном. Затворени простори су били још опаснији. Преко ноћи напуштане су навике, обичаји дружења мушких и женских који

су слободни а нису баш из веселе куће. Сада могу о њима да мислим, оне се саме појављују онакве какве су биле, тих година, у друштву којем су припадале више тијелом него душом, мада се тада о томе једва и говорило. Било је довољно да се каже да је та и та дама Јеловчева, или Букинчева, све у повјерењу које је било тако широко да је обухватало углавном све Бањалучане.

Сви су они сада покојни. Надживио сам их што ме не весели али и не растужује. Потпуно сам равнодушан према својим годинама. Овог трена мислим поново на Вука Јеловца, сасвим другачије, склоњеног од јавности, у сепареу гдје је могао да рецитије и пије и привлачи у наручје удовицу Милеву која се мало отима а мало му припомаже да је и даље држи покрај себе. Сви смо ту, као да прослављамо ко зна који и чији датум. Нису нам били потребни ни датуми ни повод, друге ми забаве нисмо имали. Све остало је било рад и трпљење, мада већина није вјеровало ни у једно ни у друго. Супротно њима, ја јесам.

Јесмо ли ми грађани? узвикнуо би Вук изненада, док би се остали ућутали. Знали су на шта он циља. Наравно да јесмо? А сељаци, јесмо ли сељаци. Опет ћутање. Наравно да јесмо. Још више него грађани. Зато..заћутао би чекајући хоће ли неко завршити његову познату реченицу. ...гласајмо за Драгољуба Јовановића.

Послије посјете Змијању, разумио сам га боље, постали су ми блиски његови Земљорадници. Нисам се питао зашто. Ако ми је нешто рекло да треба тако, онда некада буде тако. Славко Мандић је био њихов повјереник а мој домаћин, горе, у Кочићевом завичају.

Питао сам се, може ли се Кочић вољети а да се не разумије његова мрзовоља према свима нама у овој чаршији, за нашим столом? Нисам знао одговор. Вјероватно тај одговор нико од нас није знао. Преко тога се прелазило као преко неког људског скретања које није пресудно за нашу приврженост. Да, рекао је једном мој отац, ако се мисли само на његове приче. Али, он тиме не би био задовољан ни постхумно. Сав тај његов мартирј је само представа од које нико нема користи. Све нас је тиме притиснуо као свеопштим проклетством.

Мајка је ћутала. Није се слагала с очевим оштрим ријечима, али ни он сам нерадо их је изговарао. Само када би му се отеле, сасим директно, без увијања, али чешће узгредно, спомињући нешто друго, наизглед далеко и Кочићу и Змијању. Прије свега оснивање самог друштва, онда прича дуга годину дана, можда и више, о преносу његових костију на гробље Свети Пантелија. За нашим столом с том се причом почињало и завршавало дружење.

Боље онда да се пренесе у порту манастира Гомјеница, говорио је на свој начин Вук.

Није он био баш неки велики вјерник, опонирао је Гаковић. Кад год је био присутан, увијек је говорио против онога што би неко први рекао. Често ми је изгледало да то чини само због потребе да се о свему говори са свих страна, никако и никада само с једне. Имао је он нешто архаично, стоичко у себи.

Уосталом, тамо треба да се сахрањују само црквена лица, наставио је. Тек изашао с болничког опоравка, вратио се свом чокању ракије. Мршав, пропао, опстајао је у животу само захваљујући директору болнице доктору Мушкатиновићу, који би га повремено узео под своје смјестивши га у болнички кревет и приморавајући га да једе болничку храну. Оно мало што је написао и објавио у *Развитку* мени је дјеловало мудро и обећавајуће. Очекивао сам да тако настави. Али, од тога више ништа није било. Није био једини у томе, чега сам се прибојавао чим бих нешто написао. Било приказ концерта, књиге, или опис Змијања. Не смијем на томе стати, понављао сам у себи и претурао у глави као менталну бројаницу. Супротно овчицама што прескачу ограду у припреми за сан, ова бројаница дјеловала је супротно – не одустај! Не говори о томе, само ради. Не посустај!

Притисне ме једно питање, да би се око њега сјатила њему блиска. Једно повлачи друго, и тако редом. Нису то само сува питања, него људска лица и њихови гласови. Можда код мене претходе гласови а за њима њихови власници. Рецимо, и за нашим столом, нестрпљивост да се каже што се мисли и да се то наметне. Повишени тон да би то мишљење чули сви наоколо, за осталим столовима *Паласове* баште, чак и они што су пролазили у том тренутку мимо и застајкивали да виде ко је за нашим столом. Као да се ту ствара још ненаписана градска историја. А на њој, зашто да се устежемо, и она свестрпска. Можда овдје прије и више него тамо у Београду, пред хотелом *Москва*. Већ је заборављена она Бечка кафана гдје су Кочић и другови стварали своју историју Балкана. Никога од њих то није занимало. Осим, можда, мене.

Понекад би до нас навратио и онај који иначе није припадао том столу и друштву за њим. Био је ближи унутрашњим столовима хотела, можда више *Босне* него *Паласа*, за чијим смо ми трошили наше не нарочито драгоцјено вријеме, припадао сепареима и другим затвореним групама, које смо такође почесто претресали, опет више други него ја, стални и вјероватно њима драгоцјени слушалац. Иако су се они везивали за челне градске људе, сматрали су својом обавезом да обилазе и остале, нарочито по нечему познатије, као што су новинари и локални умјетници.

Неки од тих повремених био је ближи мени него осталима. Као што је био сликар и шта све још не, бановински човјек, говорили

смо, Спиридон-Шпиро Боцарић. Вјероватно музикалан, водио је реченицу храпавим гласом као да ствара слику од кратких потеза техником пастела који то омогућава и тражи. И у овом болничком мраку, кад год успије да се огласи, као и оном нишком, говори о Змијању, гдје смо се први пут и сусрели. Он с фотрографским апаратом, ја са штапом да се одбраним од змија. *Осим Кочићевих прича, све ово што видиш је незабиљежено а драгоцјено за све нас. Зато ово радим. Вјерујем и ви.*

Баш тако, обраћао ми се званично, био сам професор, што је он прихватао без икаквог додатног питања. Знао ме је. Познавао мој рад.

У свему каснимо и никада нећемо достићи оне који нису каснили него су ишли како је вријеме захтјевало. И ми смо ишли тако, али наш сат је био у Стамболу, док овдје је само понеко имао сахат. А тај је радио по свом времену. Оне јавне не рачунам, они су више били намијењени вјерницима него обичном свијету изван ислама. Забиљежите ове просте пјесме, Куба за њих није знао, а ако је знао, није их много марио. А оне изгледају просте зато што су старије од било којих варошких. И наше су, а варошке једва, само текстом. Треба скупити и инструменте. Описати их. Напросто све треба описати, што детаљније то боље. Нека буде и превише, само не премало. Ја ћу у мезј ставити што више, све до чега дођем.

Да сам се усудио, као што нисам, питао бих га на које инструменте мисли? Сваки инструмент наставља се на неки преузети, док људски глас увијек остаје изузетак. Људска пјесма остаје изузетак. Зато се она разликује од инструмената који ме тренутно не занимају. Или би ме занимали када бих о томе поразмислио. Већ сам се био поколебао. Увијек тако, у почетку мислим да то што ми други говори не могу да прихватим, имам ја свој став, али то не траје дуго. Мијењам мишљење, питам за инструменте, тамбурицу, фрулу, гусле, ништа више. И тепсија је инструмент, али не сеоски. Нећу се тиме бавити. Нека их у Музеју, код Шпире, мени је довољна њихова пјесма. Она је веза, колико само стара, између предака и њих, на тој висоравни. Другачије све то у мени сада звони, дозива, упозорава.

(Из романа *Бескућник*)

Јелина ЂУРКОВИЋ

ПИТИЈИН ПУТ

Одакле је Питија почео да гради – с врха или одоздо? *Одоздо се и нема осјећај потребе за путем, само се сјуриш накомке.* Мислиш? А кад почну клецати кољена? Да видиш како то понижава! Уосталом, морао би правити завојнице. Јеси ли био горе? *Јесам. Па? Кад погледаш доље, све је мање него што јест, а кад поћеш, сваки камичак је већи од корака. Мислим да је горе само одредио најпогодније мјесто за излаз наврх, а то се одоздо не види.* Тачно. Изабрао је Седло Врљине а не Кик и Полу. Тако једино има смисла пут до њива на Планини, све друго је слијепа мрља. То значи да је тачно знао гдје пут мора почети и гдје завршити – између је просијецање. *Има ту још нешто. Кад градиш одоздо идеш за својом снагом, природно, правиш косину по својој мјери.* Имаш право. Тако можеш објаснити и нагли успон пред Седлом. Мора да се у једном тренутку преварио у процјени, или му је понестало снаге, па управрио према Поли – упразно. Отуда онај нагли повратак ка Седлу. *Или, да и није било неке вајне снаге у њему, док је тако ниско спустио путању на почетку.* Лако је теби судити сада. Питам те, како би ти помјерао оне каменчуге, пањине, кржљаве растиће, глогиње и рујевину. Све са једном сјекирицом и што тише. Пробај! Ево, рашчисти ово што је зарасло. *Није баш тако. Није он радио све одједном, трајало је то годинама. Не би се причало о њему да није страћио свој живот у овај путељак. А путељак растао, као да га нема.*

Нема га јер нема људи да пролазе и нема коза да одржавају ред. *Како то мислиш: задужбину козара козе су дужне да брсте?* Не, бубало, најбољи чистачи шикаре одувијек су биле козе. А њих одавно нема, прво по закону, а онда по инерцији. Нема их. Знаш како је Врљина прије изгледала? *Аха.* Види сад: зелени ромб прошаран покојом бијелом мрљом, а прије - бијело брдо камена са задјенутим ћумама зелениша. До самог неба. Кик се ни по чему није лако уочавао, свуда једнолична бјелина до голе Поле. Али се рујевина није дала. Њу козе

неће. Мислим да неће. Зато је Врљина у јесен била сјајна. Пламте језерца жара овдје-ондје, ко шира небеска, мислиш: сад ће се излити, али ту је камен да је охлади и заустави. *Не претјеруј. Из те миришљаве шире небеске излазио сам полуонесвијешћен кад год сам морао Питијиним путем у Планину. Толико је ударала у мозак и плућа да сам се лијепо бојао проћи кроз тај врући шпалир.* Могао си да бираш сигурнијим путем изнад Луга. *Па да закасим. А дједова чвока? Изађе ти на исто: звони једнако дуго у глави ко и миришљава рујевина. И, како то мислиш – бираш? Има тренутака који се не бирају, они се само морају. Кад већ „бирамо“, да си била на Питијиним мјесту, шта би изабрала: овај пут или Урку?*

Није то исто. *Није кад је твоја мала себичност у питању, а све је исто кад је туђа, нама далека и површно знана.* Чекај мало, да не побрчемо! Није избор узрок, мислим, он је само видљивим учинио нешто што је отприје било у Питији. Не вјерујем да је било другачије. Како ти то замишљаш: буде тако један тренутак у животу када се мора рећи „да” или „не” и мирна Босна? Издвојени, голи, тренутак без почетка, без неких веза и уза, тако: станеш на врх Кика и издекламујеш – ја нећу Урку Мелезушу макар се овог часа у козу преобратио! И последице ти буде свеједно да ли си заиста коза, да ли си се сурвао са капе небеске или гураш свој пут уз Врљину. Гдје је ту драма? *Не мора да буде драме. Зашто би била драматична нека одлука?* Е, ту те чекам! Ако је, дакле, Питија одлучио мирно и без драме, значи да је нешто у њему од раније имало своје разлоге који су постали природни и обични. Њему, не кажем и другима. Можда није био тренутак, један једини тренутак, него ток, можда нејасан и непризван, али постојан. Требало га је зауставити неким гестом да надође, да се прелије. *Мислиш, да поплави?* У тој поплави и јесте невоља. Урка и њени морали су да гацају у поплави срамоте што Урку неће Питија козар. А ако Урку неће Питија козар, онда се срамота мора спрати осветом; а кад освета закуца на врата, она се изнутра ојачавају свиме што је издржљиво и при руци. Тако. Ако Питија и није донио одлуку у несагласности са самим собом, његова је одлука донијела грдну несагласност са другима. Па сад види шта је ту драма. *Може се сасвим јасно рећи да је био себичан.*

Не пренагљуј. Можда пребрзо судиш. Питај се зашто је то учинио. Није био ни маломан ни непризнат од људи, а ипак је довео у питање сигурност куће и имања. И, каква је то себичност? Хајде својим њежним и ненавиклим рукама посегни за крчевином и својом размаженом кичмом лежи у камену постељу под врљинско небо, па онда суди о себичности! Он, „себични” козар, није више крочио преко кућног прага од оног дана када му је мајка Стоја јауком предпочила:

ако он у кућу, кућа у пламен. Цијена коју су испоставили Уркићи. Ни крадом, ни ноћу, никако и никад више у кућу, јер су Уркићи преблизу, јер су доушници на прагу. А кућа пуна нејачи и будућности. Тако је то било. Не ни у колиби код тора, да га Уркићи не прекину на сну, него у Врљини, овдје-ондје, градио је себи постеље, једва приступачне и добро укривене. Боже ми прости, неко дивље племе ти Мелези. И сад их од страха заобилазим, мада је шака јада претекла од предака.

Чекај, мало! Запела си Питија на Питија! Шта је с кућом којој је пламен под прозором? А дјеца, а жене, а младићи? Мислиш ли на њихове снове и страхове? Можеш ли о њиховом големом страху судити по своме, дотеклом у треће кољено? Није ли то довољно да се запиташ о Питијиној неодговорности? Немој да га браниш! Не браним. Хоћу само да разумијем. Лако ћеш разумјети ако се запиташ шта је то његово било важније од Софијиног, Николиног, Илијиног, Спириног – и да не набрајам – у истој кући коју је он олако изложио посибељи. Е, ту ме нађе: Милеева! Ниси рекао Милева. Ту је чвор.

Шта знаш о Милеви? Умрла је дјевојком. Да. Била је љепотица. Да. Била је Питијина сестра-близанка. Не, нисам то знао. И Питија је био лијеп. Да. Били су као јабука пресејечена надвоје. Добро, што доводиш Милеву у везу са Питијиним судбином? Јер има смисла. Необичне су, мислиш? Она умрла, а он у самоћу. Обоје изван свијета, на то мислиш? Не, Милева је умрла од сушице. А сушицу је зарадила од Урке. Мислиш: Питија није хтио сушичаву Урку? Не, Урка није била сушичава. Урка је била несравњени господар пастира, бич божји. Довољно послушних по њеној мјери није било. Кажњавала је врло темељито и врло маштовито. Значи, и Милеву?

Милеву је казнила кишом.

Покиснути за овцама и није нешто. Зато постоји резервна преобука која се носи у торби. Постоји кабаница. Постоји пастирска ватра. Када је Милева имала свој кажњенички дан, падала је киша. И падао је први дан евиног проклетства на Милеву. То је онај дан када се дјевојчица преобраћа у дјевојку. Имала је бол у малом трбуху, њој до тада непознат. Била је згрчена и избезумљена. Било је хладно, било је мокро, и болно, и страшно, изнутра и извана. И овце су нервозно балавиле на киши јурећи од лисника до лисника и Урка је помамно заповиједала.

Урка је Милеви прво одузела преобуку, па кабаницу, па ватру. Изгурала ју је, затим, испод лисника. Кад би јој дојадио Милевин цвилеж, вукла ју је од гране до гране, од лијеске до лијеске, од грма до грма и стресала на њу кишницу. Тако, с нападима бијеса и горопади. *Не могу да вјерујем! А остали пастири, мушки? Зашто*

нису заштитили Милеву? Ха! Урка је била Мелезуша, а то значи подруг од човјека. Зар се не сјећаш бар једног Подругова сина? Они су сви понаособ били големи, и тога су били свјесни управо онолико колико су страха код других људи изазивали, појединачно и групно. Преливало се то преко сваке мјере. Та моћ се, неминовно, претвори у уживање. Урка је била бараба-дјевојка. Урку нико није смио ни мрко погледати.

Увијек сам се питала шта буде у зрелом добу с тим дјевојкама-барабама. Временом сам научила да их препознајем у тешким и недодирљивим женама због чије се нарави шапће на радном мјесту иако њих и нема у видокругу. Затим и у оним женама које се пењу кроз живот омогане велом нечије невидљиве, а моћне заштите. Та гордост и висина, потцјењивачка и ледена према свему изван омотача, мучно ми враћа у сјећање причу о Урки.

И Милевин беспомоћни плач.

И мој неплодни гњев и презир према вјечним уркама.

Милева се разбољела. Добила је упалу плућа. Затим је дошла туберкулоза, у оно вријеме неизљечива и прескупа болест за многољудну кућу. *Да ли нас од тада комшије зову туберанима? Да. Како све то знаш?* Милева је само својој удвојеној савјести, своме брату близанцу, сасвим шапатом, повјерила оно са Урком. Наравно, тек пред саму смрт. Јасно је и зашто тек тада. Урка је треперила у њеном страху непрекидно. Бог ће знати да ли ју је бар гроб заштитио од ње.

Како је онда дошло до везе између Урке и Питије? Никако. Њихова веза није ни постојала. Постојала је сагласност родитеља. Попадићи су добро разумјели да се неће лако носити са комшијама вучје крви и брза ножа одбију ли да се ороде с њима. Избор је пао на Питију. *Мислиш ли да то није случајно? Кажу да су једнако били наочити и Никола и Спиро, а Илија је већ био кнез.* То ти не могу рећи. Намјере Господње не сазнају они незнатни.

Хоћеш да кажеш да смо нас двоје незнатни? Да ли је случајност да двоје малих незнатних, уз то близанци, расправљају овдје, на почетку Питијиног пута, о својим прецима? Близанцима. Још каквим! Знам на шта мислиш и помало се бојим. *Немој. Прими то тек као причу, стару породичну причу.* Не могу. Ту и јесте мука. Када је већ примиш, уреже се у памћење као овај пут у рујевину. Што старија, све је опојнија.

Миомир МИЛИНКОВИЋ

НЕКО ТРЕЋИ

Доналд је своја предавања углавном почињао речима: – Ех, господо млада, кад бисте ви знали шта можете, а кад бих ја могао шта знам, овај свет би био сасвим другачији. Како у овом тренутку ни једно ни друго није изгледно, радићемо оно што је извесно!

После тога су следила дуга предавања која су се претварала у већ познату и монтону исповест оратора који није свестан да већ по ко зна који пут понавља једно исто. Притом је био склон непредвидивим дигресијама у којима се толико удаљавао и губио да студенти никада нису били начисто о чему им је тако дуго говорио. Али Доналд је имао необјашњиву боју гласа и необичну мимику лица, оснажену живим немирним очима, које су непрестано исијавале загонетне погледе људске несавршености. То га је чинило тајанственим и загонетним човеком.

Он је у кабинету седео по васцели дан. Врата је увек држао широм отворена. Студенти су могли да дођу на консултације без најаве, без договора, појединачно или у групама. Некада су се намерно договарали да их што више упадне у кабинет. То су обично чинили након неког тежег испита. Док би га једни замајавали питањима, други су вршљали по инвентару, или су преправљали одговоре у тестовима.

Нешто млађи колега, Кристијан Сабо, брат Доналдове покојне супруге, више га је пута због тога прекоревао. Говорио је како му смета галама из ходника који је био увек препун студената, професора и помоћних радника.

– Тако мора – говорио му је Доналд. Свако треба да има увид у рад свих.

– Врата су за улаз, а прозори за светлост и ваздух. Ако некога занима шта се дешава унутра, нека угради камере у кабинет.

– Види, богати, занимљив предлог. Ваљало би размислити о томе. Но док се то питање не реши, остаће овако.

– Неће остати! – падао је Кристијан у ватру.

Дијалог би се завршавао тврдоглавим заузимањем бусије иза које нико није узмицао.

Једнога дана су се ипак сложили да Доналд може слободно држати отворена врата када ту није Кристијан, а да их Кристијан може увек затварати, када ту није Доналд.

Међутим, и даље је остало нерешено питање шта ће бити кад су обојица у кабинету. Њихова свађа се отезала у недоглед, а нетрпељивост подизала. Толико је нарасла да је Кристијану једног дана пукло пред очима:

– Колега, ти или немаш мирну савест, или шпијунираш за неку тајну организацију? Иначе, зашто би желео да цео ходник имаш на оку?

Те речи су ражестиле Доналда толико да је попут лоптице одскочио са столице и устремио се на Кристијана. Ко зна шта би се десило међу њима да у том часу у кабинет није ушао управник департамента, Нићифор Чутурило. Са њим је била млада, црнокоса жена, коју раније нису виђали. Настао је кратак тајац. Зарађене стране су остале затечене на својим местима. Чак нису ни покушали да се врате у почетне позиције, као да су чекали пресуду претпостављеног.

Чутурило је важио за руководиоца посебно изграђених норми и правила. Однос према колегама градио је, пре свега, на њиховој поданичкој уздржљивости и снисходљивости. Посебно је ценио пиво-пије, а и све друге који су гајили љубав према неком алкохолном пићу. Главне ствари у животу, говорио је он, решавају се за кафанским столом. Ко не улази у кафану, не може ући ни у један озбиљан посао, па ни у систем власти. Кратко и јасно, нема друге!

Невоље колега код којих је Чутурило неочекивао бануо, проистицале су из чињенице што су обојица били алкохолмрсци. Такве Чутурило у својој близини није трпео. Доналд у кабинету није пио ништа – чак ни чај или кафу, што је понекад сметало и Кристијану. На Кристијаново наваљивање имао је увек исти одговор:

– Пре но што кренем од куће, ја се добро намирим – кафу, чај и лекове... и све остало. Према томе, засад не узимам ништа.

Сада су обојица били спремни да приме Чутурилове педагошке придики. Он их је само хладно одмерио, а то је било сасвим довољно да му препознају став.

– Ово је нова колегиница Катарина – рекао је. – Од сада ћете са њом делити кабинет. Надам се да ћете је прихватити и лепо се са њом слагати.

Катарина им се насмешила само једним крајичком румених усана, сматрајући да је то за почетак сасвим довољно. Управник је потом кренуо, а Доналд је пожурио да га испрати. Оставио је врата отворена, учинио корак назад и окренуо се Катарини:

– Фотеља између мене и колеге већ одавно чека да неко тако елегантан седне на њу.

Притом јој је упутио значајан поглед који она није приметила док је полако седала, настојећи да сваки покрет претвори у мали ритуал. Тај тренутак је добро дошао Кристијану да поново затвори врата. Мислио је да му се Доналд у новонасталој ситуацији неће противити. Међутим, он се неочекивано брзо нашао код врата и поново их отворио. У истом тренутку Кристијан је опет кренуо да их затвори, али Доналд се овај пут није одмицао, спреман да брани позицију у којој се нашао. Убрзо је почела нека врста надвлачења у којој се задуго није знао победник. Чим би Кристијан притворио врата, Доналд је последњим атомима снаге успевао да их отвори, померајући тако огромну масу Кристијана, који је, црвен у лицу, од напора и љутине, дахтао као локомотива, некада, уз Шарганску осмицу. Како је Доналд био упоран, Кристијан се све више жестио, губећи контролу над покретима. У једном тренутку је таквом брзином повукао врата, да је прикљештио Доналдову руку. Овај је јаукнуо тако продорно да је и Катарина за тренутак прекинула намештање фризура и шминкање усана.

– Колеге, шта се тамо дешава. Ко то хоће на силу да уђе?

Обојица су, у исти час отпочели да објашњавају ситуацију и упорно да бране своје ставове.

Катарина их је пустила да се добро изгаламе, јер није могла одмах да схвати око чега је настао спор. Кад је Кристијан, пошто је био грлатији, некако надвикао Доналда и успео да јој објасни забуну, она је отпочела да се смеје. Прво тихо, а онда, све јаче. И на крају им је полако, сасвим мирно рекла:

– Ништа нема глупље од идеје да врата стоје отворена.

Као да су њене речи у том тренутку означиле крај рата и трајни мир, зарађене стране се повукоше на своје почетне позиције. Доналд се држао за рањену руку, а Кристијан му се гласно извињавао. Чинило се, заиста, да је дошао крај немилих спорења двојице доскорашњих пријатеља. Међутим, то је био само почетак њихове још веће нетрпељивости.

Доналд је живео у кући коју је изградио са Кристијаном, тек годину-две након женидбе. Објект су поделили по вертикали, тако да један другог ничим не ометају. Свако је имао посебан улаз и свој

део дворишта. Чинило се да међу њима више не може доћи до размирица, али догађаји се катакд одвијају тако да својом непредвидивошћу приреде људима нешто што је некада изгледало немогуће и нестварно, а сада сасвим извесно и скоро неизбежно. Често су се виђали и о свему нашироко разговарали. По Доналдовом савету Кристијан се уписао на последипломске студије и после неколико година одбранио докторат. Чинило се да прст судбине режира догађаје тако да Кристијан с лакоћом остварује своје животне циљеве. Након одбрањеног доктората, убрзо је добио посао на катедри за психологију. Наравно, Доналд је увек био уз њега да ствари погура напред, ако би се јавила каква препрека. На то је Кристијан својевољно пристао; чак му је и годила Доналдова неприкосновена надређеност. Међутим, ствари су се промениле након Маргитине смрти.

Доналд и Маргита ни после неколико година брака нису имали деце. Прво су ишли лекарима, али им ништа није кренуло набоље. Онда су се почели распитивати за траваре и надрилекаре. Неколико година су пили неке чајеве, али бољитка није било. Уместо принове, коју су тако прижељкивали, у кућу им се уселила још једна невоља. Маргита је почела боловати и слабити, тако да је све више личила на сенку која се неопажено помера и прати неку невидљиву силу. Наставила је она заједно са Доналдом да обилази и лекаре и траваре а напослетку и гатаре, али узалуд. Лека јој није било.

Након Маргитине смрти, односи Доналда и шурака су захладнели, иако није постојао стварни разлог за било какве размирице. Све ређе су се виђали, а, када би се срели, измењали би тек по коју бесмислену фразу, налазећи било какав разлог да умакну један од другог. Сваки од њих је, негде у подсвести, сматрао оног другог кривцем за Маргитину смрт.

Доналд је највише времена проводио у сутерену куће, који је претворио у мали уметнички атеље. Слободним данима, кад није имао наставу, одлазио је у шуму одакле се касно враћао носећи неке чудне жиле и чапорке од дрвећа, а некад и целе пањеве. У подруму је тај материјал дељао, фарбао и обликовао у чудне фигуре које су имале обресе различитих, а каткад и наказних бића. Мислио је тако да проведе остатак живота. На женидбу више није помишљао све док се није појавила Катарина. Од њеног доласка сасвим се променио. Почео је пажљивије да се облачи, настојећи да се нађе у кабинету увек када она има паузу.

Кристијан је био момак већ добро зашао у године. Учитељски позив је почео у једној планинској забити, али се никада није мирио да живот заврши богу иза ногу, како је волео да каже у сеоској крчми, где је после наставе проводио време, играјући фирцика и

прстена са сеоским младићима и беспосличарима. У школи је радила и неколико година од њега млађа учитељица Пелагија. Добро су се слагали и доста времена проводили заједно, нарочито у хладним зимским вечерима. За њега је то био начин да потроши време, али за учитељицу је њихово дружење значило више од тога. Временом се заљубила у њега, покушавајући на разне начине да му предочи своја осећања. Међутим, Кристијан се увек држао подаље од ње. Ни у једном тренутку га није напуштала мисао како мора отићи из тог села и завршити факултет. Остаће ту годину-две да заради неки динар, а онда, право у престоницу.

Једне вечери, уз шољицу кафе, Кристијан јој је открио свој план.

– Видиш, Пелагија, ја сам из једне забити дошао у другу. И зато сам решио некуда да одем.

– Немој тако, Кристијане. Шта нам овде фали?

– Нешто ме овде притиска и гуши. Све ми фали.

Застао је мало, а онда наставио своју исповест.

– Ја сам из краја у коме су људи пронашли жицу. И то ону танку. Најтању. И зато им је све танко. Танка земља, танка памет, танак живот...

– Зар не би било боље да се већ једном скрасиш и оснујеш породицу. Ето, зар не бисмо могли ти и ја живети лепо!

– Е баш би се са мном усрећила!

– Била бих најсрећнија на свету!

Кристијан је, као да не чује њене речи, упита:

– А да ли те, можда, занима како су ту жицу пронашли?

Пелагија оћута, очекујући одговор на питање које је поставила.

– Не занима те, је ли? Зашто онда желиш да останем?

Пелагија је и даље ћутала.

– Нећеш да ми одговориш на питање?

– Ниси ни ти на моје...

– Немам одговор, Пелагија! – било је последње што је те вечери Кристијан рекао. После тога је отишао.

Ускоро је Кристијан село напустио заувек. Уписао се на одсек психологије и завршио студије са високом оценом. Од Пелагије је редовно добијао писма, али јој ни на једно није одговорио. Она је на крају престала да му пише, али је почела обилазити гатаре да баци на њега клетву или какве чини. Кад она нема среће, нек нема ни он.

Кристијана нису дотичале Пелагијине враџбине и клетве. Напротив.

После студија добио је место психолога у великом граду. У међувремену његова сестра Маргита, васпитачица у градском обданишту, удала се за професора Доналда. Од тог дана почео је његов вртоглави професионални успон.

Кристијан је био задужен за израду распореда часова на факултету. Док је распоређивао себе и своје колеге из кабинета, настојао је да Доналдова предавања стави у дане када он и Катарина не долазе на факултет. Мислио је да у старту обезбедио себи предност у односу на опасног ривала. Тиме би избегао и свађе које Катарина није волела.

Једнога дана сачекао је Катарину у кабинету са букетом цвећа. Чим је ушла, устао је и, уз једва видљив наклон, рекао:

– Драга колегинице Катарина, овог тренутка си запрошена. Хоћеш ли да се удаш за мене?

– Зашто да не? – одговорила му је питањем.

Катаринина удаја имаће, итекако, утицаја на судбину професора Доналда и његовог шурака. Чинило се да ће њен долазак коначно избрисати и њихову нетрпељивост. То би се можда и догодило да Катарина у њиховим главама није побудила скоро исту жељу. Доналд, који је након женине смрти одлучио да више никада не ступи у брак, почео је од првог сусрета са новом колегиницом да размишља сасвим другачије.

Катарина је била бар двадесет година млађа од Доналда. Та чињеница није нимало обесхрабрила професора. „Ништа зато”, мислио је - „мушкарац иначе треба да је старији од жене”. Ни помисао на Кристијана није га много плашила. Веровао је да му од њега не прети реална опасност. „Јес’ да је од мене млађи, али је окорели нежења”, закључио би тонући у размишљања да би потиснуо стрепњу која га је обузимала док је покушавао да пронађе најкраћи пут до срца нове колегинице. Свој страх је обуздавао сасвим ваљаним разлозима, иако је у подсвести осећао да се живот не одвија увек логиком очекиваних могућности. То сазанање му је стварало осећај неизвесности која му се у души претварала у тајну претњу за коју није знао како и одакле долази и ствара нејасан бол.

Опседнут каријером и сталним променама посла, Кристијан није имао времена за себе, па чак ни за девојке које су га у младости салетале. Професионални циљеви потискивали су му приватност у други план, тако да је био склон и да критикује припаднице лепшег пола и олако упропасти емотивне везе са њима. А како је таквих веза имао мало, десило се да загази у шесту деценију као вук самотњак који узалуд тражи неко станиште. И поред тога, он животну сапутницу

није тражио међу вршњакињама, већ међу млађим девојкама, које су другачије гледале на живот и брачни статус. Оне старије су се већ поудавале, а млађе га нису примећивале. Он је и даље остајао у прошлости, говорећи да за женидбу никада није касно.

Катаринин долазак пренуо га је из душевне летаргије и покренуо у њему већ посустала осећања мушкости. „Баш је згодна ова Катарина” – врзмало му се у памети. Више се није слепо држао својег правила да његова изабраница мора бити много млађа од њега. „Ни престара ни премлада – таман за мене”, закључио је. Од дана када је први пут крочила на факултет, окренуо је сасвим други лист живота. Пазио је на сваку изговорену реч, а у њеном присуству није показивао нетрпељивост према Доналду, који је такође избегавао полемике и ситуације које би се могле претворити и у најблажи облик неке раније свађе. Чинило се да њихов однос добија обресе истостраног троугла у коме нема премоћи ни једне стране. Међутим, њихова осећања према Катарини била су скривена варница у пепелу, која ће севнути и претворити се у пламен и при најмањем дашку ветра.

Катарина је била јединица из богате маловарошке породице у којој је од малих ногу навикла да јој се угађа и повлађује и да јој се опраштају хирови нескромних жеља или нарцисоидних порива. До поласка у школу, у њеном понашању укућани су оживљавали давно изгубљени свет свога детињства. Веровали су да ће ђачке обавезе променити навике и ђуд несташне девојчице којој се све одобравало и све опраштало. Међутим, она је годинама постајала све захтевнија и неумољивија. Њени прохтеви су се претворили у неприкосновено слово за све чланове породице, која је још увек могла да испуни жеље своје љубимице.

До поласка у гимназију родитељи су некако успевали да је контролишу, али први гимназијски дани као да су погодовали разуздавању њене лепоте. Стално је била у друштву вршњака а знала је да се задржи у граду све до ране зоре, када се враћала мамурна и нерасположена, и, не објашњавајући никоме узроке таквог понашања, упадала у кревет из којег није излазила до касних поподневних сати. Сутрадан би у школу кретала неспремна и ненаспавана, а после часова опет у неки клуб да поново освоје у њему и изазове непроспавану ноћ својих родитеља. Њихови покушаји да је призову у оквире кућног реда били су узалудни.

Девојка која је у основној школи знала само за петице, сада је ређала слабе оцене, а да притом није осећала грижу савести ни одговорност пред родитељима који су јој у свему удовољавали. Временом су се чак навикли и на њене поноћне доласке, молећи бога да је чува

од зла и да јој се нешто рђаво не догоди. Једне суботе спавала је дуже но обично, а када је уморна, замолила је мајку да јој скува кафу. Мајка је то прихватила као добар знак и прави тренутак да са ћерком започне озбиљан разговор. Хтела је да је посаветује и уразуми и да јој на крају оштро припрети како одмах мора променити своје понашање. Према родитељима, према школи и уопште.

Међутим, када су сале једна наспрам друге, пре но што је мајка успела и да проговори, Катарина је изустила неколико оштрих, али јасно одмерених речи:

– Мајко, ја се данас удајем.

Све молбе, сва преклињања и аргументи мајке која је најзад клекнула, молећи ћерку да одустане од своје намере, остали су узалудни. Док је она у неконтролисаним изливима хистерије ломила руке и трчала из одаје у одају, као да је у некој просторији заборавила решење и излаз из тако мучне ситуације, Катарина је, хладна као мермер, паковала неке ситнице, спремајући се за одлазак из куће. Кад се скоро распаћена мајка мало прибрала, Катарина је отварала врата, спремна да напусти кућни праг.

На мајчине речи – Не чини ми то, кћери, преклињем те, не чини! – није се ни осврнула. Полако је затворила врата и отишла.

Отац је увече ломио и бацао по кући све што му се нашло при руци и запретио како јој неће дозволити да више икада прекорачи кућни праг. Међутим, ствари су се одвијале сасвим другачије.

Нису прошле ни две године, а Катарина је покуцала на врата родитељског дома са бебом у наручју. Родитељи су јој опет, као и безброј пута раније, опростили грешке. Одавно су тајили у себи да ће се тако нешто догодити, само нису знали када. Слутили су да Катарина неће дуго издржати терет брачних стега, и да се неће поновити кућном реду новог дома.

Ипак у Катариноном животу се од тог догађаја нешто преокренуло, што ни у једном тренутку нису очекивали. Она је са љубављу гајила малу Миранду, напоредо давала испите и успешно завршила средњу школу. Када је девојчица пошла у први разред, Катарина је већ била апсолвент на факултету. Родитељи, а и ближа родбина, били су запрепашћени лакоћом и брзином којом је полагала испите не само на факултету већ и на последипломским студијама. Када је Миранда завршила четврти разред, она је већ одбранила докторску дисертацију.

Сада се Катарина нашла између две жеравице – једна се разбуктавала, а друга испод пепела тињала. Остала је без подршке родитеља, а богато наследство на које је рачунала, отишло је у неповрат. Држава

им је одузела сву некретнину, јер се испоставило да је њен отац све богатство незаконито стицао. Када је осуђен на дугогодишњу робију, мајка се разболела и од туге умрла.

Ти догађаји су у Катарини пробудили истинкт освете, магловит и неодређен. Свој притајени бес могла је искалити на било коме, само да би се ослободила горчине коју је тајила и с муком обуздавала. Човек мора за све што чини имати мотив који га покреће и чини истрајним, а жени је потребно раме на које се у невољи може ослонити. То никако не може бити довољно, али може бити важно у тренуцима безнађа или неочекиваних тешкоћа. Први сусрет са Доналдом и Кристијаном појачао је у њој потребу за ослонцем, јер се осећала исувише у ситауцији када скоро ништа није имала што је од живота очекивала.

Њен избор је пао на Кристијана, који се више радовао победи над Доналдом, него својој женидби.

Кристијан се према Доналду осећао као ратни победник који пораженем противнику намеће услове под којим ће склопити мир. То је тешко падало Доналду који ни у једном тренутку није желео да прихвати свој пораз као коначан однос према шураку који се тако ненадано осилио. Покушао је да буде паметни преговарач који уме да извуче максимум из позиције пораженог. Како су дани промицали, настојао је да поправи однос са Кристијаном, а нарочито се трудио да према Катарини буде предусретљив и фин и као колега и као комшија. Временом је успео чак и да их угости у своме стану, настојећи да се у очима Катарине представи као духовит човек и ерудита који добро познаје свој посао и свет у коме живи. Често је знао да вешто и сасвим природно у разговор на било коју тему убаци нешто о своме резбарском раду и експонатима од дрвета и чворноватих жила које је вешто обрађивао и давао им изглед наднаравних бића. О свему би им причао, само је тајио да ваја свој и Катаринин лик, у пању старе, храстове упредене жиле. Онда би сасвим случајно напоменуо да ће бити почаствован ако га посете у његовом атељеу, како би им показао то о чему говори. Кристијан му је одмах давао до знања како га та област уметности не занима, а Катарина је ћутала, ничим не одајући своје мишљење. Такви разговори су се понављали, а о он је настављао да дељањем у сувом дрвету оживљава своју ватрену мисао. Сваког дана је обликовао неки нови детаљ, а онда се измицао и загледао га, дивио му се и поносио лепотом свога дела, које је полако добијало јасне обресе заљубљеног пара. После тога би га руком гладио и прекривао неким безбојним платном. Док је закључавао врата, и кретао уморан на починак, захваљивао је богу који га је обдарио способношћу да једну обичну, изувијану жилу претвори у два обличја,

загрљена и стопљена, као да су тако одувек дата и од свевишњег створена. Тако је Доналд, а да то Кристијан није осећао, градио степеник по степеник до Катарине и био на корак до своје освете.

Први видљиви знак на путу до победе била је посета којом га је Катарина удостојила у његовом атељеу. То је учинила изненада када је Кристијан био на неком научном скупу.

Пажљиво је загледала малу ониску просторију, а онда експонате, дотичући их опрезно, као да им опипава пулс. Доналд је за њом ишао, ситним несигурним кораком, нестрпљиво очекујући када ће се приближити рукотворини прекривеној непрозирним велом. Међутим, она се неочекивано дуго задржала код старинске фуруне, на којој су биле поређане некакве шерпе и чађави лончићи. За Доналда је то био згодан тренутак да је послужи пићем из кристалне флаше, која је својим изгледом и сјајем чудно одударала од ситних неутледних лончића. Задовољно је трљао руке, јер се Катаринина посета одвијала баш онако како је данима прижељкивао. Сада је ишчекивао тренутак када ће се приближити његовим рукотворинама да јој искаже осећања и открије крајњу намеру.

Као да је прозрела Доналдове мисли, она се неочекивано дуго задржавала код сваке фигуре постављајући Донлду помало бесмислена питања, невезана за предмете које је посматрала. Учинило му се да ће протећи цела вечност, а да она никада неће стићи тамо куда је желео. Таман када је одлучио да сам открије скривену фигуру, она је направила два лагана корака, врховима прстију подигла танко платно и упитала:

– Од кога ово кријеш, Доналде?

– Од прашине.

Катарина га је погледала, право у очи, као да жели да завири у сваки кутак његовог бића. Од њеног погледа заигра му сваки дамар и брже проструја крв. Не чекајући даља питања, подиже главу и на исти начин одмери Катарину. Сад или никад, мислио је. Сада је прави час.

– Нема шта да кријем, Катарина. То смо ти и ја.

– Ти и ја! Онда се тако засмејала, гласно и скоро хистерично, да се Доналду учинило како ће сви његови експонати попадати и распасти се у парампарчад. Од тог смеха је само тренутак стајао окамењен, а онда је почео да говори, прво тихо и полако, а онда све брже и гласније. Све што је носио у души, и све што је данима и месецима тајио, сада је гласно изговорио. Рекао је како своју будућност и срећу види само у заједничком животу са њом, а сигуран је да ће и за њу тако бити најбоље.

– Доста, Доналде, Доста! А како мислиш да све то изведеш?

Доналд приђе до малог једнокрилоног ормара у ћошку атељеа. Полако отвори врата и пружи јој некакву бочицу пуну прозирне течности.

– Шта ћу да радим са овим? Да пијем?

– Не ти, већ Кристијан. Сваки дан ћеш му у кафу или у супу сипати по пола кашичице. Пола кашичице, не више – понови нешто јачим гласом – и ...он ће отићи. А после, све ће ићи по замишљеном плану.

– Нека ти буде - рече Катарина после дужег размишљања.

Доналд није приметио како јој је лице прво поцрвенало, а потом побелело. „Тако, значи, Доналде? Хоћеш да се решиш Кристијана. Да останеш сам у оволикој кући! Добру си ми идеју дао. А ја ћу се решити вас обојице. Братски ћу вам поделити овај напиток. Ваше место ће заузети неко трећи. Неко, коме ова кућа неће бити тесна”.

Да је Доналд знао о чему је Катарина размишљала док је чекао њен одговор, никада јој не би тако нешто предложио.

Борислав ГАВРИЋ

ПОСЛОВНИ СУСРЕТ

Трад је пливао у медитеранском сунцу, блистав попут златника. На тржницама и улицама мијешао се исток и запад - сјевер и југ. Могао се срести свијет у различитим ношњама и различитих типова.

Господин Н. је све то изврсно увиђао, али готово ништа га није узбуђивало. Радије је одлазио на шаролике пијаци, него на отмена шеталишта. Понекад би одлазио у трговачки клуб. Тамо је било веома занимљиво, јер могли су се срести људи који говоре различитим језицима. Но, данас је ишао тамо, први пут, по пословном задатку. Требало је да се састане са неким Французом из Бордоа, који купује, и госпођом из Загреба, која продаје, дрвену амбалажу из славонских шума за вино из бордошких винограда. Његова фирма је била посредник у том послу. Није га особито одушевљавало што ће моћи да упозна једну пословну жену. Било му је стало, искључиво, до тога да уговори што већу количину, уз пристојну разлику у цијени, како би стекао нешто новца и мање зависио од других. Послодавац му је предочио неку шармантну госпођу из високог друштва, вјештог трговачког ока и укуса. Изнад свега, веома имућну.

Тога поподнева вријеме је било какво може да буде само у мају. Магле одбјегле далеко на морску пучину, небо у заливу пуно сунца. Жагор пролазника и шетача је пунио градске улице док је господин Н. лагано јездио под бијелим сомбрером у лепршавом љетном одијелу, са лијепом поткресаним смеђим брчићима. Изгледао је елегантно као ријетко када.

Шеф сале у трговачком клубу прими га учтиво и љубазно. Доведе га до стола у десном углу где је већ сједјела госпођа или госпођица. То се, на први поглед, није дало закључити. Док је прилазио столу лаганим кораком, био је засјењен тамом па се тешко адаптирао кад је ушао из спољашње ведрине. Под таквим околностима он скиде шешир, па се наклони угибањем цијелог тијела, али

како је био мало здепаст и онизак, то му није баш пристајало. Понашао се круто и некако усиљено што госпођином оку није промакло.

- Имам част - испружи он своју шаку, тешку као маљ. - Ја сам представник фирме „Балкан експорт”. Остаде тако стојећи поред стола, док му је рука висила у ваздуху. - С вашим допуштењем, ако није забуна?

Госпођа је сједјела сасвим мирно, а затим направи нагли покрет главе уназад, те одмјери човјека испред себе презривим погледом. Сијевнуше њене ситне очи, баш како су сијевале оних ноћи док су они били једно биће.

Те двије паралелне муње што су заискриле из тамне просторије биле су му одавно познате. Он, напросто, задрхта, очекујући да послије муње удари гром.

- Изволите! - коначно, показа госпођа мјесто наспрам себе, али није хтјела да се рукује с њим.

- Вама је, господине, све допуштено. Ко сте, то одавно знам. Но, нисам претпостављала да сте толики гад!

Господин Н. се готово сруши у столицу поред госпође када препознаде у њој вјештицу која га је перфидно упецала. Додуше, тако маскирану испод шминке и одјеће, могао је да је препозна само по гласу и погледу.

- Свакако вам је успјело, госпођо. Нема шта. Добра, чак оригинална, варка - тешка оптужба! Само не знам с којим правом то чините? - рече господин добујући прстима по столу.

- Без нервозе, господине! То ваше охоло и надмено држање почиње ме нервирати. Треба да будемо разумни.

- Госпођо, зар мислите да је разумно то што ви чините? - сабра он храброст и погледа госпођу право у очи. Имала је округло, лијепо лице, ватрене очи које су сијале испод уских вјећа, сочне усне и дивне облине тијела које је попуњавало свијетлоплаву дугу хаљину. „Било би разлога да се човјек окрене око ње да ствари нису такве какве јесу”, помисли он.

- Да наздравимо! - диже госпођа чашу са стола. - Нећете ми, ваљда, ускратити и то задовољство - рече она цинично.

- Вазда сам био кавалер - осмијехну се господин - и куцнуше чаше. - Уосталом, да чујем који је разлог да смо данас ту заједно - опусти се он у својој фотељи. - Изволите, спреман сам да Вас са-слушам.

- Не бих рекла да сте спремни - уздахну госпођа. - Да сте спремни, не бисте бјежали од живота.

- Неће бити да бјежим од живота, него ме ви из њега изгоните. У томе и јесте проблем и за мене и за вас.

- Ви, заправо, бјежите од истине, а то је исто што и бјежање од живота - покушавала је она проширити тезу о проблему својих односа са господином Н.

- Истина! - узвикну господин. - Да ли ви уопште поимате шта је ту истина? У мом случају истина је да имам породицу - жену и дијете. Додуше нису са мном, али их имам.

- Да. Али ви, господине, имате дијете и са мном, па то значи да имате и мене. Мислите ли да се дјеца могу остављати свугдје по путу, а да човјек буде чисте савјести? - љутила се госпођа.

- Полако, госпођо! Нећемо далеко стићи ако нас освоје емоције. Ваши поступци су, ипак, ризични, непромишљени. Нисте моја законита жена, па ни дијете... Уосталом, ви сте се ипак удали за мога оца... За то о чему говорите немате ваљаних доказа. Уосталом, доказивати такве ствари је веома тешко, за дијете чак и трагично.

- Ви држите да су у животу важни само неки формални закони. Гдје су вам осјећања, љубав?!

- Ја сам, жено, само трговац, прагматичар. За мене су ствари онакве како се виде простим оком. Наравно, види се да имам породицу, као што је и ви имате. Зашто онда од мирног живота правити скандал?

- Ви сте се, ипак, умијешали у мој живот, господине! Уосталом, ја нисам ништа знала о вашем оцу, осим да је богат човјек, а у њему сам имала само заштитника, ништа више. С те стране савјест ми је потпуно чиста.

- Не сумњам у вашу савјест, али савјест није довољна. Ту је свијет који држи до морала, па макар и туђег. Потребно је у то унијети и мало разума, госпођо!

- Да није било разума, не бих ја ћутала и трпјела све док је ваш отац био жив...

Послије ових ријечи господин Н. је дуго посматрао госпођу с питањем које није имао храбрости да изговори.

- Да! - тргну се она као из сна. - Нисам стигла да вам изразим суђут - пружи она своју ситну шаку.

- Саучешће, госпођо! Њему, ипак, припада дужно саучешће - рече он прихватајући њену руку.

- Ово је за вас - баци госпођа на стол велики коверат са папирима. Покојник је оставио вама сву своју готовину. Силвестру и мени, тек неке трице, те некретнине. То се, ипак, не једе, признаћете...

- Разумијем вашу тугу. Но, није прилика за претешке сузе. Међутим, ви сте сасвим искрени и баш зато сте ту. Дакле, проблем је новац, зар не! - набаци господин заједљиву маску на своје лице.

- Извините, ја сам овдје зато што вјерујем, још увијек, да се може понешто поправити у нашим односима - рече госпођа, покушавајући да сачува достојанство.

- Можда би ваљало тај новац иза покојника уступити вама - усправи се господин у својој столици.

- Ја држим, и нећу од тога никада одустати, да ви своме сину и мени уступите оно што нам с правом и природно припада. Љубав да нам уступите! - рече госпођа, а суза јој окваси прашњави патос испод стола...

Јоланка КОВАЧ

ЛУТАК

Ово следеће бих му најрадије рекла право у очи, али чиње-ница је да сам му већ годину дана дуговала за кирију. Рекла сам, дакле, скоро без гласа, али врло узрујано:

- Склони се. Нахранила сам те, напојила, обукла те у чисто. Види, како се лагано котрљају, један за другим, преостали сати дана. Сада је небо облачно, касније ће да грми, да сева, па ће падати киша, а у међувремену ће да се смркне. Да се смркне, као и јуче. Склони се - рекла сам још једном, скоро без гласа. - Немаш разлога за страх, побринућу се и за доручак, а то је већ сутрашњи дан. Видећеш, одговарајућом брзином ће се котрљати преостали сати, а испод покривача ноћи, попут карика у ланцу које се држе једна за другу, дохватиће прсте на испруженој руци зоре.

На поду кавеза нечујно је дисао жутоћуби какаду. Лежао је на леђима, ђубу на главици је у сну, искривио накосо.

Лутак се бахато, у чистој одећи, незграпно батргао око мене. Извукао је једну фијоку, извадио ножић, па се сагнуо, јер је приметио једну грудвицу од смећа, једну праву, белосиву, чупаву грудвицу од смећа испод стола. То никад није могао да поднесе. Сагнуо се, зграбио је са два прста, опрезно се исправио - успут су му исушени шрафови зглобова у коленима значајно зашкрипели, о, ово је било немогуће не опазити - па је напрћио усне и врховима прстију убацио проклетог монструма од грудвице у корпу за отпатке. Опрао је руке, узео једну нектарину из чиније за воће, ставио је на тањирић, а ножић поред. „Моји зуби...” - мрмљао је себи у браду, као опомену, и путио се према соби. Затворио је врата.

Какаду се тргао, покушао да стане на ноге, накомостио је снежнобела перја. Смркнуто је гледао према собним вратима.

Једна нектарина се може појести отприлике за један минут. Дрвеним зубима, помоћу ножића ова радња траје минут и по. Лутак

је после минут и по отворио врата, брижно, опрезно је убацио са тањирића ољуштене, наранџасто-црвене кришкице коре у корпу за отпатке, пришао је чинији за воће, и пар пута лево-десно климајући својом дрвеном главом, изабрао још једну нектарину, ставио је на тањирић, заједно са ножићем, кренуо према соби, бацивши успут један подозрив поглед на моје прсте, који су се ревносно шеткали по папиру, и још један не мање подозрив поглед на таласасто плаве редове који су се један за другим појављивали на истом папиру. Затим је затворио врата и нестало.

Није тешко погодити; опет на минут и по.

Претходно изоштравајући глас појавио се опет на вратима, наранџасто-црвене кришкице коре је поново, опрезно убацио у корпу за отпатке, ситним корацима је отишао до судопере, опрао тањирић, и ножић. Погледао је кроз прозор, мало је померио теглу са пекмезом на кухињској полици, пришао фрижидеру, отворио га, провирио унутра, па се спорим, прорачунатим корацима вратио до полице.

Птица је, све више подижући своју ђубу, погледима пратила његове покрете, и изазовно цмокнула језиком.

Лутак се више пута, наизменично, почешао по глави, па штипкао мекани део ушију. Није примећивао птицу која се љуљала на својој грани за седење, главом надоле, с времена на време, чудним, тупим гласом крштећи у ваздух.

Нисам је опоменула. Била је то моја птица.

- Драги лутку - обратила сам му се - тражиш нешто?

- О, не, о, не, никако - одговорио је с места, пристojно, и да ми не би сметао, ушао поново у собу, оставивши ме саму. Пре него што је затворио врата, окренуо се и бацио ледени поглед на птицу.

Какаду се претнуо уназад, па се шћућурио на под кавеза, сагнуо се и окретао главицу лево-десно. Помиловала сам га кроз решетку, и поново сам села за сто.

Када сам стигла да напишем скоро пола странице, лутак је шкрипећим корацима, колебајући се, иступио на врата собе, погледао око себе својим мутним, дрвеним погледом, ухватио је флашу минералне воде, двапут отпио из ње, затворио је, па скоро у истом моменту поново отворио, и по трећи пут, повукао велики гутљај. Онда је стао на средину кухиње и зурio у мене. Или је уствари само бленуо.

Трпела сам ово неко време, ћутке пишући редове на папиру.

Тада сам га погледала. Очи су му севале.

- Кажи - рекла сам му, и погледала га у очи.

Ћутао је. Минути су пролазили тако споро, као да су се кочили.

Ужасавајућу тишину, шкргутање какадуа је здрбило у парам-парчад, као да се чуло само неко рондање. А птица је одједаном заћутала, и погнувши главу, сва накомтрешена, самоуверено наоштривши кљун за напад, остала непомична у свом затвору.

- Покриј какадуа - дрекнуо је на мене лутак.

- Нећу - викнула сам, скочивши пред кавез, иза леђа, рукама загривши решетке. Јасно сам чула како се, пригушеним шкрипањем, напрежу дрвени мишићи његових руку.

- Кажи већ једном - рекла сам оштро, и гледала га право у очи. Била сам спремна на све.

Птица је почела да лупа ногама по металном поду кавеза, беснела је, галама јој се претворила у вику. Лутак се окренуо, зграбио столњак са стола, и смркнути погледом пуним мржње, кренуо према нама.

- Не дугујем ја теби ништа - вриснула сам уносећи се у његово мрачно дрвено лице, док ми је једном шкрипећом руком зграбио за раме, гурнуо ме, а неспретним, незграпним покретом друге руке бацио столњак на кавез.

- Дугујеш ми кирију! - сиктао је, и ударио ме дрвеном песницом.

Пре него што сам изгубила свест, видела сам још, како столњак пада на земљу, видела сам копрцање зеница које су се муњевитом брзином шириле и смањивале се у престрављеним очима какадуа, и видела сам лутка, како се мрмљајући сагиње, како гура укочене дрвене прсте између редова, и узимајући мој папир у своје шаке, кида га на парчиће.

Зора је била још много далеко.

Душан МИЈАЈЛОВИЋ АДСКИ

ЈЕСЕН ПУНА ТОПЛИНЕ

Посматрајући брачни пар Бановић човек схвати да се сав живот састоји од чекања. Они јесу у годинама и, сигуран сам, припадају оној групи људи који воле и прижељкују дубоку старост. Ти су људи спремни да у најгорем познојесенском дану изађу из топлог дома и пред кућом, са раширеним рукама, дочекају госте. То сам помислио гледајући их како журе према капији. Сва срећа, наша и њихова, у питању је био сунчан јесењи дан.

Примећујем да мајка тешком муком спутава јаку жељу да свом сину потрчи у загрљај, а опет, сва устрептала, иде иза домаћина. Сетих се давних речи деда Филипа:

- Синко, ред је ред.

Тај сам одговор добио кад сам, као седмогодишњи дечак, деда Филипу поставио *то дрско питање*:

- Деда Филипе, не разумем зашто баба Бојана мора да иде иза тебе на одстојању од два-три корака?

- Жутокљунац, много питаш. Запамти једино ово: ред је ред! Без реда нема породице ни поретка, а где тога нема, нема ни државе!

Био сам убеђен да Маркова мајка поштује тај и такав ред.

Капија се уз благу шкрипу отвара. Маркова мајка заборавља на ред. Грли свог сина као да му је пет, а не тридесет година. Ја, који никада нисам дознао ко су ми биолошки родитељи, бивам ганут том сликом.

Размишљајем како је оправдан разлог што се деца из куће испраћају са помешаним осећањима; а раме уз раме, уз наду иде и страх. Страх је попут непозваног госта; једноставно се ушуња у родитељске лако рањиве душе и квари им на доверовање. Не разумем, родитељи се и при дочеку налазе у сличном стању; већ им је најављено да је све у реду, а ипак, треба се у то и лично уверити.

Марков отац се рукује са мном, потом са Зденком, вероватно поштујући године. Потом се, са благом иронијом, обраћа својој жени:

- Гоцо, Гоцо, заборавила си да ти син има и оца.

Госпођа Бановић зна да то није прекор али се одмах повлачи. Рукује се са нама, а очи јој пуне суза, јасно ми је, суза радосница. Не оклева, одмах нас пита:

- Децо, да ли и даље пазите на мог Марка?

Видим, Зденко би се насмејао, па ипак, зна за ред. Касније, кад смо на тренутак остали сами, казао ми је оно што је тада прећутао:

- Да га чувамо? У тридесетој! Од кога? Да знаш, некад ми тај налицкани тип иде на живце. Жене трче за њим, а он их игнорише.

Нисам делио његово мишљење. Марко је био такав: фин, углађен, никад злонамеран. Његови родитељи су били имућни. Отац Јордан је био чиновник у општини а мајка Гордана учитељица у селу где су живели. Две плате, добра плодна земља, а нису ни бежали од мотике.

Док смо седели на веранди, оба родитеља су са дивљењем посматрала Марков нов аутомобил. Марку је то сметало и зато им одвлачи пажњу питајући оца како је година понела.

- Ех, година је одлична, али држава не прати Господа. Мада смо све дали под наполицу, за бабу и мене има довољно, иха-ха! Имаће и за вас, децо!

Мени оно чика Јорданово „децо” баш прија. Посматрам Марка, његовог оца, Зденка понајвише. Слуша и он шта нам домаћин прича, али нажалост до њега те исте речи као да долазе из неке тамне даљине. Он је дуго оптерећен нечим што је чуо, а још увек није могао да провери. Тешко је кад се између узрока и последице испречи сумња, па ни узрок ни последица не могу бити ослонац за доношење било какве ваљане одлуке. А сумња ко сумња, изједа човека изнутра ко црв јабуку.

- Децо моја, да вас са оним што се затекло у кући тетка Гордана послужи – глас Маркове мајке као да ме пробуди из дубоког сна.

Погледах у Зденка а он... он с погледом жабе коју је змија хипнотисала. Погледах и у том правцу.

Девојка је отворила па затворила капију. Иако не видим најбоље, кад су жене у питању моје се зенице по неком необјашњивом аутоматизму рашире и уочавам сваки детаљ. Већ при самом њеном уласку приметио сам дивне облине. Према висини би и тежина. Груды, задњица, бедра, све у складу. Милина! Али када је ступила на трећи

басамак остао сам без даха. Предиван нос, усне такве као да је природа на њима баш добро порадила. А очи... Очи крупне, бистре. Сва њена појава одисала је наивношћу и питомином. Имао сам искуства, такве су жене божанствене, непоновљиве. Због њих мушкарци могу све да жртвују иако виле тако нешто никад не захтевају.

Свом се узбуђењу нисам зачудио. Зденковом јесам! Придошлом девојком сам био одушевљен на свој начин, Зденко на свој. Би ми драго што му се свидела. Погледах у правцу Марка, и помислих: или је одличан глумац или је лишен емоција.

- Маркови пријатељи – реферише домаћица Гордана. - Ово је наша комшиница, Наташа – наставља даље.

Брзо учавам слободну столицу у углу веранде. Још брже сам Наташи понудио ту исту да, као сасвим случајно, седне поред мене. Зденко је погрешно схватио сваки мој потез. Овог пута сам једино имао на уму да нам лепо јесење поподне улепша једна уистину лепа жена. Мислио сам - Маркова будућа супруга.

- Хвала, господине! – и она ме погледа. Претрух.

- Дете моје, да ти скувам кафу? – пита је домаћица.

- Хвала! Не могу сада, после. Шаље ме мајка...

- Знам дете, знам! Али, брзо нам се врати, требаће ми твоја помоћ.

То је та моја тешка болест, не знам како, али одмах и сувише лако региструјем туђ проблем. Некад ми је путоказ изговорена реч, некад поглед, некад покрет... Ех, а Марко ни да трепне. Док се његови родитељи с правом надају, он на тако нешто и не помишља. Такав је живот, сви ми имамо своје принципе. Онај који их нема, смем та тврдим, не постоји у правом смислу те речи. Док сам посматрао Наташу имао сам само једно на уму: онај коме она децу изроди, мора бити срећан човек. У једном тренутку сам је видео као најлепши цвет сунцем обасјан. Зна се шта бива касније са таквим цветом, за узврат сунцу и Господу увек неког усрећи.

Кад се две жене удаљише, Марков ће отац са очигледном намером:

- Лепа и паметна девојка. Марко, шта ти кажеш на то?

- Слажем се! Ипак, кад су жене у питању, мој пријатељ са твоје десне стране прави је експерт за та питања – и Марко се од срца насмеја.

- Како је ђилкош скочио да јој понуди столицу – поспрдно ће Зденко.

- Наљутићу се! Понудио сам јој столицу, па шта. Нисам глуп, знам да је лепотица Маркова девојка.

- Мислиш, заводниче? Претпостављаш? – Марко ће озбиљно.

- У праву си!- рекох помирљиво.

- Зашто да човек претпоставља? Зашто да твој пријатељ не буде у праву? Сине мој, овакве девојке су данас права реткост. Ваша шала на рачун овог човека није на месту.

И сам видим да је прилично старији од наше Наташе. Вас двојица, то је у реду.

Живот је такав, сва тројица збунисмо домаћина нашим искреним смехом.

- Нешто сам погрешно? – збуну се домаћин.

- Тајо... дебело! За овог нашег Берлусконија, Наташа је можда мало престарела.

- Шалимо се! – пожурих да спречим даљу причу, беше ме освојила Маркова реч, тајо. Истог тренутка сетих се реке Дрине, куће у близини реке, Ње, судбине која се није могла избећи.

Али, кад сам погледао пут Зденка, све ми је било јасно. Да, у питању је била љубав на први поглед. Морао сам да разговарам са Марком. Замолих га да ми покаже где им је тоалет.

- Човече, имаш ли ти неке озбиљне намере кад је ваша комшиница у питању? – одмах пређох на ствар.

- Немам! Ипак, даље шапе од ње... ако немаш озбиљну намеру. Пардон, ако она прихвати твој ратнички позив. О годинама не размишљаам као мој отац. Па ипак, није она као твоје градске нимфице. И запамти, умет и ја, кад ме неко наљути, да будем незгодан. Њени и моји родитељи се друже деценијама.

- Не лупај, плашиш мечку решетом. Овог пута си омануо. Свиђа ми се, ма живот бих дао... Смири се, нисам завршио! Нисам у питању ја већ Зденко.

- Он?!

- Љубав на први поглед. Ако га ваша Наташа не дозволе памети, са Намћором је готово. Њему је тридесета, време му је да заснује породицу. И теби, наравно! Нису жене баук! А шта Зденко ради? Хоће да ископни. Ти си већ нешто друго. Растанак са Лидијом није те дотукао, видим, и даље се надаш њеном повратку. А Зденко? Прегрмео је све оне ратне страхоте и... и сад због неке непроверене приче жели да оде са овог света.

- Исто мислимо. Знам да твоја реч вреди. Дај ми реч да ме не замајаваш а онда овај викенд искорсити да их зближиш.

- То је онај мањи проблем. Твоји су родитељи много, много већи. Марко, јасно ми је шта они желе, али не знам шта ти више од оног слаткиша хоћеш?

- Могао бих и ја теби да поставим незгодно питање, зато, дајеш или не дајеш реч?!

- Дајем! Зденко ми је драг. Људина је то. Морамо што пре дознати истину о том догађају у засеоку Рујци.

Док Марков отац седи са нама, мајка бди поред нас, увек спремна да домаћинову или нашу жељу испуни. Иако још увек веома покретна, нашим доласком као да се подмладила и често нас нуди да се послужимо, као да смо деца. Домаћин јој због тога приговара а понаша се слично њој у вези пића.

На столу хране и пића у изобиљу. Решен сам да уживам у гостопримству. Испод ока посматрам свет изван капије. Комшије нас у пролазу осматрају али ред се зна: кад завршимо са јелом и домаћица нам поново изнесе кафу, доћи ће да виде Марка и његове госте. И док тако предвиђам будуће потезе комшија, дешава се изузетак. Наташа!

- Ево мене, тета Гоцо. Сад можете и ви да седнете.

- Дете моје, седи ти. Могу ја, није слава. Седи. Ти са њима имаш шта да причаш – и она погледа свог сина Марка, а у њеном погледу молба, питање, нада.

Домаћица је, вероватно, као и у сличним приликама позвала Наташу да јој се нађе од помоћи. Нажалост, само је она била убеђена да ће се Марко оженити Наташом. То се код ње подразумевало. Тада чврсто одлучих Марка да приморам да мајци каже истину. Волим истину и само истину, чак и онда када је више него горка. Уистину, не схватам зашто људи више воле лаж, прећуткивање, одлагање неизбежног... Истина је истина! За тренутак ошине, замрачи небо, али се онда за кратко време све разбистри и свако јасно види где је и шта му је чинити.

Иако сам дао реч, волео сам што је лепотица ту, поред нас. Причао сам са њом о свему и свачему, шалио се на свој и рачун мојих пријатеља. Марко би се понекад укључио у разговор, а Зденко... Зденко је ћутао као мумија. Неколико сам пута уловио његов поглед упућен Наташи. Да, у питању је била љубав на први поглед. Поглед упућен мени или Марку беше испуњен благим презиром. То ме није наљутило, љутио сам се једино на чињеницу да су улоге замењене. Требало је ја да ћутим а он да је забавља, то јест, да јој се удвара. Господ ми је био сведок да нисам био крив за његову камену ћутњу. Свака би жена помислила: Господе, каквог ли намћора.

Наташа је била оличење чедности и веома, веома дражесна девојка. Зденко није примећивао да се лепотица још увек нада; а кад погледа према Марку у погледу заискри питање:

- Кад ћеш се одлучити? Да или не!

Уз Марков пристанак почех слободно да наврћем воду на млин. Његове родитеље то није обрадовало. Сва срећа да је Марко био пажљив слушалац и посматрач па је брзо размрсио клупко, то јест, прво је као случајно остао насамо са мајком, а потом и са оцем. Видео сам касније да им није било свеједно али су испоштовали вољу свог сина јединца.

Не знам како је Наташа брзо схватила о чему се ради. И - десило се! Сви смо били у току а он, који се заљубио на први поглед и који је по други пут изгубио разум, никако да нас прати. Зденко је био помирен са судбином да Наташу никад неће моћи да заборави и да је то све што се њих двоје тиче.

- Извините, идем по свог брата. Њему ће баш пријати разговор са вама – изненади нас Наташа.

Кад она оде, реаговах брзо.

- Много хране, много пића, домаћине, да мој пријатељ и ја мало прошетамо. Да будем искрен, ред је да вас троје мало попричате без Намћоровог и мог присуства.

- Немој опет да почињеш! – оштро ће Зденко.

- Хоћу! Човече, прогутао си језик у погрешно време на погрешном месту. Дужи се!

- Тајо, видиш са каквим се ја дрзником дружим. Тај ти нема длаке на језику. Кад би му којим случајем Индијанци дали име, звао би се „Човек који мрзи лаж” – рече Марко, добро ме треснувши по рамену.

Кад смо ушли дубље у воћњак кренух у напад по цену да се посвађамо.

- Човече, Марко и Наташа нису у вези. Марко ми је то јасно и гласно дао до знања.

Његови родитељи су разочарани, нажалост, ту су немоћни. И замолио ме је да јој се не удварам. Обојица смо приметили да ти се јако допада. Учинићу све да вас двоје за овај продужен викенд што више зближим.

- Гледај своја посла. Да, свиђа ми се, веома! Нека се на томе и заврши.

- Није него. Пријатељ си ми, нећу одустати, доста ми је те твоје хладноће. Човече, зашто си такав? Њену лепоту језик не може да оћути. Видео си како изгледа. Веруј ми, довољно ми је што је посма-трам... Да, само ми је то довољно. Као да ми нека топла, пријатна светлост душу осветљава. Знаш и сам да се то мени, кад су жене у питању, ретко дешава. После Ње, први пут сам се предао искреним

осећањима и у исто време одрекао сваког покушаја. Немој да ме изневериш, потруди се!

- Знам да си човек од речи и да ће тако и бити. Ипак...

Дијалог би прекинут. Ћутолог је терао по своме. Нисам одустао, само сам направио паузу. Да не бих плануо, обратих пажњу на околину.

Схватио да све има свој језик чак и када је у дубокој ћутњи. Чини ми се, свако дрво у воћњаку причу своју причу. Чак и једна страна ограде од камена. Некада није било жице и пластике. Некада је у кући било доста чељади па се могло пуно тога са каменом урадити. Материјали смењују једни друге... И људи... Једино су људске (не)прилике одувек сличне.

Између радости и патње сместио се уобичајен живот који не приметно цури. Иако нисам вешт песник, сећам се, некад записах и ово: *време / не зна за време / и не цури / то ми капљемо / све док нам смрт не одузме реч / и сва њена значења.*

Уистину, желео сам да Зденко сав свој јад и јед дефинитивно истисне из себе и да све то заврши у неком кречу при кључању, да се никад више ни у ког не усели.

Кад га понекад посматрам бива ми сличан луку и стрели. Максимално је натегнут па... или ће пући или ће његова одапета стрела неком дужном ил' недужном (свеједно је) нанети зло. За разлику од њега сматрам да излаз увек постоји, да о сваком проблему треба причати, причати... да и туђа мишљења треба уважавати.

Би ми очигледно, моја га је искреност ранила. Трудио се он и даље да потисне Наташу као биће које постоји, које је ту, у нашој близини, и да му Марко и ја нисмо на путу, напротив! Реших да га дотучем, да заиграм на карту његовог животног проблема.

Кад сам баксуз.

- Идемо! Ево Бановићима новог госта. Чини ми се, занимљивог. Или је саобраћајна или ратна последица.

- Ратна! Идемо! – изненади ме Намћор.

После неколико минута, домаћин употреби уобичајену фразу:

- Ово су Маркови пријатељи. Ово је Немања, наш драги комшија, Наташин брат.

Диван човек. Шта се ту може, проклети рат, дешава се. Изгубио је ногу у борби код неког села... засеока... Немања, како се оно зваше?

- Рујци – одговори Немања погледавши у Наташу.

Зденко брзо устаде. Потом још брже седе. Његово понашање збуну све нас присутне. Једино сам ја схватио у чему је проблем. И,

деси се, мозак ми заблокира. Требало је да предвидим шта је за Зденка боље: или да нам Немања прича о рату или да ја нагло променим тему.

Наташино питање ми дође попут кеца на десетку; имаћу који минут више да размишљам о новонасталом проблему.

- Бато, шта ћеш да попијеш?

- Домаћиново црно вино. Знате, пријатељи, ракију пијем само уз јутарњу кафу - обрати се он Зденку и мени.

Наташа се удаљава, а ја трнем. Имао сам много жена, па ипак увек сам био за природну лепоту, ма које врсте она била. Марко одлази за Наташом а Зденков га поглед прати. Јасно ми је, није вила само мене освојила. И поред помена тог, за њега страшног имена засеока, Зденко осећа ону људску љубомору, што је добро. То је потврда да су жене моћније од било које недаће.

Примећујем да је Немања увек спреман за разговор, да је отворен и искрен, да о свему прича онолико колико је потребно и уместо. Волим отворене људе, људе који не зазиру од других, који не виде у сваком другом човеку некакву потенцијалну опасност. Чекам прилику, поштујем ред, кад домаћин и његов гост заврше свој уобичајен комшијски разговор поставићу Немањи питање. Питање које за Зденка живот значи. Вребам прилику, размишљам како и на који начин да поставим питање. Сетих се и речи деде Исаила: Ко не воли да прича о својој рани. Истовремено морам да будем опрезан, да по сваку цену задржим Зденка за столом. Прилика се указала изненада и ја је искористих:

- Извините, мина или...

- Рафал, пријатељу, рафал. Дуго сам у рату имао среће, а онда нас је та, по тврђењу наших старешина, лака операција скупо коштала. Нажалост, тако вам је то у рату, ко добро познаје терен у великој је предности.

- Ви сте се жртвовали због нејачи - Зденко изненади својим питањем Немању и све нас присутне.

- Може се тако рећи. Шеснастогодишњи дечак Горан налетео је на нас и све нам испричао. Одмах смо кренули у акцију. Шиптари још нису били открили нејач скривену недалеко од места злочина.

- Горан, шта вам је тачно Горан тада испричао? – Зденко постави друго питање а Марко и ја претрнусмо.

- Ви као да познајете тог дечака, пардон, сад хвала Господу, момка? Извините, тако сте поставили питање, па сам помислио...

- Извините ви, повела ме ваша прича. Наставите – Зденко ће, а мени би драго, опет је, као некад, брзо размишљао.

Због деце и жена, морали смо да се непријатељу приближимо на пушкомет. Браћа Душић су храбро погинула бранећи нејач. Каже Горан, пуцали су и док су умирали. Како нејач више није имао ко да брани, њихова судбина је и буквално била у нашим рукама. Нажалост, радило се о бандитима који су имали искусног вођу, капетана бивше Титове војске. Пријатељи моји, у животу је све могуће. Кад сам био на одслужењу војног рока, тај је капетан био командир чете... и то чете у којој сам ја био војник.

Ја мислим да ме је тог дана срећа за тренутак оставила самог, налетео сам на тог капетана и за делић секунде оклевао... Такви смо ми... Ипак, да променимо тему, било, прошло, не поновило се! – заврши Немања своје излагање.

Слушајући Немању, заборавио сам на Зденка. Погледах у његовом правцу а он, блед к'о крпа. С нестрпљењем чекам да му поставим два-три питања. Ред је ред, ако устанем и позовем Зденка да мало прошегатамо, повредио бих домаћина, о Немањи да не причам.

Уистину, дан као да беше створен да ми неко ниоткуда услишава жеље.

- Немања, зове те млађи Петровић. Да га позовем да вам се придружи? – Марко ће.

- Не! Драги пријатељи, идем ја. Треба да се са Пеђом договорим око неких њива, ове године он би да их обрађује. Драга господо, волео бих сутра да вас видим у својој кући. Имамо ми овде свега неопходног за живот али, нажалост, све нам више мањка разговора.

Обећах му, и у Зденково име, да ћемо доћи. Због Зденка, зашто лагати, и због мене; цвет не мора бити у мојој руци да бих му се дивео.

Оде Немања а ја, по обичају, с неба па у ребра:

- Зденко, устај од тог стола. Идемо још једном да обиђемо воћњак, најлепше је воће кад се убере са гране.

- Волиш ти то, волиш. Кидишеш на зрело и зелено. Да позовем Наташу, друштво да вам прави. Подразумева се, због Зденка а не због тебе, велики блудниче града Чикага – Марко ће, намерно наглашавајући оно „велики блудниче града Чикага” - тако су се шалили на мој рачун.

- Синко, а ти?! – тихо ће госпођа Бановић, а би то заправо донебни крик.

- Мајко, све у своје време. Наташи свака част. Ипак, на једну такву могућност заувек ставите тачку – шаливо ће Марко.

Марков отац такође није крио разочарење. Ипак је храбро погледао у Зденка и гласом који одаје пораз, благо казао:

- Па младићу, такву је девојку данас тешко наћи.

Кад смо закорачили у воћњак, Зденко не издржа:

- Ух, лакше се дише.

- Овде је чист ваздух, много је више кисеоника – правим се наиван.

- Нисам мислио...

- Знам! Док је Немања причао о убијању недужних и свом рањавању, лице ти је било боје пепела. О твом погледу да не причам. На крају, нисам био сигуран да ли желиш да ликујеш, или због нечег да се покајеш. Кад су жене у питању, лако одгонетам мушке погледе, с педерима то мало теже иде.

- Ето! Сад сам још и геј. Зар не примећујеш да то пристаје нашем пријатељу? Онаква лепотица, а он хладан к'о шприцер.

- Нисам рекао да си геј већ педер. Човече, нервираш ме у последње време. Да сам млађи ишамарао бих те. И да знаш, Марко је имао девојку коју је неизмерно волео, мислим, коју још увек воли. Могу ти рећи, Лидија је по изгледу попут Наташе. Мислим да је то једини разлог што Марко пропушта једну такву, слободно могу рећи, идеалну прилику. Е, мој срећниче!

Зденко се насмеја, шчепа ме око паса и подиже изнад земље. Био је још увек пун снаге.

- Дај ми реч да нећеш да салећеш Наташу! Ако не, набошћу те на први колац у воћњаку.

- Полако јаничару. Даћу ти реч, али без насиља. Реч не дајем ником да нећу богињи лепоте и чедности да се дивим.

Зденко ме спусти на земљу. Не могавши да сакрије шта га мучи, скоро запева:

- Лидија, па шта, од Наташе не може бити лепша. Не разумем.

- А своје срце разумеш? Човече, једног си тренутка због Наташе заборавио на свој проблем. А сад, о том проблему који те тако јако угризао. Или, видиш ону грану, ни каиш ми није лош – нашалих се.

- Шта да кажем, проблем је решен, истина је избила на видело. Душићи нису били издајнице већ јунаци. Као што си и сам чуо, храбро су погинули бранећи нејач у засеоку. А битанге су пронеле причу...

- Пријатељу, све ми је јасно, да не кваримо овај предиван викенд, знаш ону, што је урађено не може бити неурђено. Неко је ту мудрост изрекао пре много векова, прихвати је као савет, окрени се будућности.

Кад је Марко то најмање очекивао, Лидија се вратила из Америке. По њеном повратку одмах су заказали венчање и то у истом дану када и Наташа и Зденко.

Гледајући Наташу и Лидију у венчаницама заборавих на све жене овога света. Видећи мог пријатеља Зденка, озареног као некад, постидех се што са неизмерним дивљењем посматрам његову избраницу. Признајем, и Лидија је била лепа. Па ипак, једноставност је дар богова.

А ја, који глумим да ме више ништа ваљано не дотиче, трајем. Срце ми неприметно постаје грудва бола. Ипак, друге не оптерећујем оним што се, код мене, променити не може. Могу ја то!

Ружица ПЕТРОВИЋ

ПОГЛЕД У БУДУЋНОСТ

Мкрипа кочница буди ме из јутарњег маштарења. Аутобус пун путника креће познатим путем. Дубоко загњурени у своје мисли гледамо у даљину, радознали у нас, за њих непознате. За који минут отвориће се стазе детињства, зашумориће кладенци. Попећу се на трешњу. На трен да се подсетим погледа са висине далеког детињства. Александар, пун наде, попуњава бележницу у жељи да оконча историјска истраживања у овом крају.

- Аутобус никада у ово време није имао оволико путника. – огласи се буцмасти, бркати мушкарац. Шта је овим људима данас?! – као из рукава просипа питања на која не добија одговоре.

На Албатници као две муње истрчавамо из аутобуса и јуримо ка капији. Из куће нико не излази, нико се не одазива. Наша жеђ за одговорима појачавала се до момента када нам је аутолимар саопштио да Сретен у то време спава. Разочарани крећемо даље. Сунце се већ пење својом путањом ка жижи. Људи на које смо упућени почивају под земљом. Имена због којих смо дошли не налазе се на споменицима хероја ни на гробљу. Једва се пробијамо кроз густо, сунцем спржено растиње. Споменици леже разбацани по земљи, већина надгробних плоча стоји усправно али слова је појело време.

Не знам да ли ме више пржи врелина августовског сунца или немоћ док тражим стазе и пут у Печњаку ка бабиним виноградима. Идем напред, враћам се назад, опет напред, вртим се у круг. Сећам се ливаде до винограда, али, сада је ту непроходна шикара. Стазе крај куће где су мирисали каранфили, стазе ка пчелињаку зарасле су трњем, павитом, ниским растињем, ситним дрвећем. Нема куће, нема бунара, нема пчелињака. Виногради подивљали, нигде плода. И они као и гробља пуни сасушеног растиња. Ни пањ није остао од трешње да на њега седнем и предахнем. Ни кладенца нема све је преорано и претворено у градилиште.

- Добар дан бако, има ли врућине? – моје чуђење прекида Александров глас.

- Не питај, синко. Ни лета више нису као што су била. А чија си ти, сине? – okreће главу старица ка мени.

Видевши да сам загледана у непроходне винограде поче причу о власницима као да је то јуче било. Оживеле се слике деде, бабе, ујака, тетке, мајке, оца, брата, сестре... Мирис каранфила протеже се кроз ноздрве, мелодија са развучене хармонике пристиже као светлост у млазу, пробија се кроз пукотине сећања. Видим себе на трешњи, видим трешњу пуну дечијег смеха и песме. Препознајем ликове.

- Како се зовеш, мајко? – упитав је, погледавши значајно Александра да га подсетим на разлог нашег доласка.

- Вукосава, сине. Како је мајка? – почиње она да се распитује.

- Е, како се некада живело – почињем сетно.

- Биле некад свадбе по село, прела. Ишло се пешке одавде до Бању, по двајес пет кила корпа на раме, на обрамку. Појали петлови по зору. Ишли смо у надницу за двајес пет банке. Не пушта газда да се одмарамо, вика ајде, ајде дизајте се. – почиње причу Вукосава.

- А колико си година имала кад су дошли Немци? – као падобра-нац упада у причу Александар.

- Била сам поголемо девојче. Сироче. Ја сам, сине, једино преживела. Умрела су ми три брата и три сестре од мађије. Умрела би и ја да на моју мајку једна жена није казала на коју се жену тикају деца, тој неје од Бога него од душмани. Да се сашије циц па да га дете обуче наопако, ете такој сам ја преживела. Марија од Мијајловци, мађијарка, вештица била сине, умрела је на тешке муке... а кад је почео рат село је било пуно сас Немци, Бугари, дражићеви, партизани долазили по ноћ. Бегали смо по њиве од њи, партизани су били код Раутово, а дражићеви на Кобилицу. Ћирковић иш'о по село на белог коња а Почековић је имао војску. Биволски крао по село, овај га довати па га истепа. Штаб им бил у школу. Бил је бесан Почековић. Имал је браду доведе синко – показује руком до груди. Тепао је људи код школу, главе им гурао у појило куде су краве пиле воду. И коло је играо поред школу, доводио швалерке из град. Кад га увати бес, узме па утепа људи. С' њи нико није тео да има посла. Живел је у Мечју рупу. Туј су га и утепали. Имао је кожну кошуљу. Утепали су га овде, посред чело – ставља прст и показује Вукосава место где је био погођен неморно описујући Почековићев крај. - Море нека су. Вукли су га на колесар. Ноге на колесар, а глава му на земљу.

У већ касно поподне једва се крећемо улицама. Узалуд дозивамо Сретена. Опет је спавао, а Сунце припече и пред сам залазак. О запи-

саним именима у нашем подсетнику нисмо сазнали ни реч. Истину о њима прогутала је земља. Ни на једном споменику нису исписана њихова имена или су их испрале кише. Не налазе се ни у којој причи.

Трагајући за суштином приче, састављајући реченицу којом ћу је завршити сетила сам се - могла сам да се попнем и на туђу трешињу да се подсетим погледа са висине, а Александар је за то време могао да пробуди Сретена. Следећом приликом можда ћу затећи Јелаш без иједне трешиње, а Александар можда неће имати кога да буди.

Данијела ТРАЈКОВИЋ

ШТО СЕ НЕ РОДИХ КАО ЦИГАНИН?

(Сличица из живота)

У Бујановцу, кућа до куће, живе Циганин Јашар и Ђорговац¹ Душко. Јашарева кућа је на три спрата, све сређена - глава боли. А и од Душкову кућу Душкове куће глава боли - барем Душка. Његова кућица је прилепљена за земљу као печурка. Кад улази на врата мора да се сагиње. Унутра има две собице, кухињицу и купатило (још неопремљено), те иду у пољски WC, а купају се у кориту. Еј, замислите, у данашње време да људи још овако живе. Ма, немојте се чудити! Има свашта. Некима су главе окренуте унапред, а некима уназад.

Душко има жену Снеже и четворо деце. Деца су им добра. Одлични су ђаци. Али, пусто немање не дозвољава да упишу факултете.

- Несмо кадар - често се жали Снеже Јашаревој жени Алмири - а деца учив, јадничеки. Ама, цабе. Ће си рмбав негде по фабрике као татко ги.

- Море, моји пет паре не давав за школу, жив ми све! Овија три ми се оженише, имам си унучеки. Још овеј две да ги удадем, па што ме брига. Што че ги школа? Добро си зарадујемо. Боље си живимо од онија што завршујев школе. Очи да си немам! Ама, ви ако очете да ги школујете само везе да нацете. Не бива данас ништа без везе. Еве, куде доктори да отидеш, не дај Боже, нече те погледав без нешто да ги дадеш. И свуда си је такој.

Али, какве везе да нађу Душко и Снеже кад се зна да голу коску нико неће да глође. Нема ту хлеба, виде и сами. Него ако могу да запосле децу у Хебу, тамо нису лоше плате.

¹ Ђорговци - посебна група православних Рома који говоре српским језиком и живе у јужној Србији (околина Врања), на Косову и у Македонији.

Јашар и Алмира се као и већина њихових сродника баве трговином. Имају три тезге на пијаци. На једној ради Јашар, на другој жена му, а на трећој њихов најмлађи син, Елвир. Старија браћа су отворила бутике.

- Алал ги вера - стално понавља Снеже кад се *упали*. - Викав од курву кућа не биднује. Никад курва несам била, па што бидна од мене? А, гледам, пуно си курве живив боље од мене: увек дотеране, косе офарбане, нашминкане, намирисане. А од мене, чини ми се понекад, пут смрди. Идем као Џемка Бујановска². Море, овија деца ме једев. Не би ме мене играја један Душко слепоћа. Не може, бре, човек очи да му отвори. Не знајеш ли ти, слепчо, да смислиш како и ми до паре да дођемо? Не видиш ли како се људи преко ноћ обогатују? Само за једно једење, да му се не нађе и на тој једење, зарађујеш. Не могоасмо да прогледамо, па тој ти је! Цигани, бре, уло улска³, једни Цигани па боље живив од нас. Срам ме од Алмиру. Она госпођа за мене. Чудим се како се и дружи с мене. Како ву неје понижење да се дружи с овакву смрдлу, што ни гаће на гузицу нема саглам⁴. Нема куче за што да не уапсе, бре, човеку!

Душко само ћути. Види да Снеже не диже кућу на главу бадава.

Кад ће дође понедељак, пијачан дан, грехота је Снеже гледати. Јадница никад нема довољно пара да и она к'о неки напуни торбе и врати се кући задовољна. Гледа, обилази пијац уздуж и попречно, пита за цене. Ако би, на пример, видела на неком месту нешто за динар јефтиније, враћа се и купује тамо. Новац чврсто стеже у руци, да јој се рука сва озноји и дрхти док плаћа. Све јој се чини скупим. Кад прође поред тезге, а сељак је понуди, њој долази да га ту *очисти*. Размишља се она шта да купи. Шта ће се највише исплатити? Кући сви јешљиви, душе миле. Гледа, тиквице двадесет динара, није скупо. Испховаће их па ће се красно најести. Исплати се. Али, треба нешто уз њих. Парадајз да купи - глоба скуп. Бежи тамо. Паприке, и оне скупе. Кромпир - петнаест динара. Није скуп. Од њега може да направи чорбу (више вода, мање кромпир), па ће се ко људи накусати. А од паприке шта? Испржиће их, сваком по мало у тањир - много хлеба иде тако. Оно, додуше, ни хлеб није јефтин. А да купи брашно, треба и квасац, треба и струја да се троши. Море, није једна мука.

- Пусто остало, све скупо у ђавола! - каже сваки пут кад се врати с пијаце.

Једанпут, враћајући се с пијаце заједно с неком комшиком, носећи празну торбу, питала је комшику:

- А, мори, ја ли тој изгуби ствари или нађо торбу?

² Израз се користи у овим крајевима за неког ко иде бедно обучен.

³ Улав, глуп говек.

⁴ Како треба.

Алмира, међутим, другу песму пева. Продаје ствари за жене. Увек се шали са муштеријама.

- Пошто брусхалтери? - пита је неки домаћин.
- Сто динара, куме. Само за тебе нече имам број, ха, ха, ха.
- Имаш ли четворку?
- Имам, бе, све што очеш. За жену ли купујеш?
- Па за кога?
- Што знам? Роба је из Италију, жив ми све. Поглеј што је квалитет. Ја ги носим, бе. Виш што убаво стојив!- испрује се она, а домаћин зева у њу. Начисто се изгубио.

Нема шта, лепа је Алмира к'о да је из Ићкине серије побегла.

Ни Јашар не каска за њом. И код њега муштерије падну на брашно. Ако приђе неки човек да, на пример, погледа панталоне, ствар је готова. Јашар неће тако лако да га испусти. Убеди га да купи. А уз панталоне ували му и каиш, и кошуљу, а кад види да купац више нема пара (досад није омануо у томе), пушта га да иде.

- Ај, сас здравље да носиш! И запамти гу тезгу. Туј сам сваки дан. Немој ђавол да те мами да купујеш код Кинези. Не ваља ги роба за ништа.

Увече су увек или Душко и Снеже код Јашара и Алмиру, или обрнуто. Ови први се обично распричају како се данас живи *кучешки*.

- Како кој, тад ће Јашар, ми си баш супер живимо.
- Добро ви, ја причам за нас Срби.
- Који, бе, Срби? Ти ли си Србин? - смеје му се Јашар.
- Па што сам, бре? Православан сам. Славу славим.
- Ај, Мосу зајебинту!⁵ И ја сам муслиман, али сам опет Ром. Несам Турчин! Исто и ти, неси Србин! Ром си!

- Какав, бе, Ром - не да се Душко поколебати. - Немој да ме нервираш. Ће ти се наљутим, жив ми све! Ја поштујем сваку нацију, па чак и Шиптари, али, ја сам Србин и не може никој да ми каже да сам нешто друго.

- Добро, бе, не се нервозирај. Али, не ли су и Ћорговци Роми?

Душко се диже са столице. Хоће да пође кући.

- Добро, бе, Србин си! Седи! Ја се само шалим. У праву си. Добро кажеш да Срби сад кучешки живив. Еве, кад че доцев да купив нешто, ако имав за тренерке, немав за патике. А док зберев паре за патике, тренерке већ очи избуљиле. Пуно, бе, носив ципеле на тренерке. Има и који си имав, али ретко.

Еј, мисли Душко, што бидна овој? Сад смо ми Срби Цигани за Цигани. Што се несам родио као Циган и ја? Сто пут би си боље живео!

⁵ На ромском језику значи: Не зајебавај.

Здравка ЈЕВТИМОВА

ЧЕТВРТАК

(Одломак из романа)

Узводно Струмом, управо под тврђавом Ногра, на самом крају Перника је квартал „Караманица” - мале куће, покривене лимом, забачена тесна дворишта, са разапетом жицом на којој виси пуно опране одеће, која, упркос томе изгледа прљаво. Кокошке слободно пролазе испод жице, што служи као ограда међу кућама, мршава прасад јуре по улицама, што су сада, током кишовитог јуна, пуна блатњавих локви. Неки вреднији младићи су поставили понегде задигнуте плоче тротоара да не газе људи по блату. Сасвим ретко су ту и беле мермерне плоче неправилног облика - неки од мушкараца из Караманице раде у централној станици Перник и истоварају мермер из Симитле. Хрпа деце обично седе под лимом и понекад, када им је врло досадно, бацају камење на воз Софија - Благоевград, Софија - Кулата или Ћустендил. Други пут деца се гађају зеленим шљивама, које су покрали из оближњих кућа са лепшим оградама, или се отимају за неко лепо парче стакла; трећи пут се играју лопова и полиције. Када пада киша окупљају се под великим кровом једине кафане у Караманици - „Цветелина”; тамо им очеви продају сакупљене црне и обојене метале Кири Гвожђару, који их пак продаје Божидару Грбавом, а он то препродаје Кољи Гљиви - а Гљива даље десет пута скупље! Он то продаје оној, богатој као банкар, ћерки Рајка Крвавог! Ћерка Рајка Крвавог, која је преузела бизнис од свог оца и дерала девет кожа људи који краду црне и обојене метале - за један хлеб за децу која стоје под тим кровом док пада киша. Уопште није престајала та киша током јуна, лето ли је, јесен ли је - човек не зна. Од кише гвожђе рђа и Киро Гвожђар ти плаћа у пола цене.

Данас је четвртак и на станици Перник не истоварају мермер из Симитле. Данас је Симо скупио - цела Караманица се нашла пред његовом кућом. Та кућа уопште није његова, већ његове две удате сестре, које заједно имају осмеро деце - али лепе деце, црних очију

као маслине и као бадеми истовремено - најлепше деце у том кварту. Када они заиграју фудбал, срце ће да ти заплаче, ако се разумеш у фудбал - кад би неки тренер дошао ту, у Караманицу, изабрао би десет таквих као Стоичков и као Данчо Лечков, и да је тај тренер паметан да их истренира како треба, та деца Симиних сестара би прославила Бугарску чак до Бразила и до Немачке, и до Пољске. Јер то нису случајна деца - она не гладују или ако гладују, то је врло ретко. Куће су им покривене белим мермером. Симо га је узео испред носа шефу станице - најпоштеније га је узео, као што је ризиковао да га открију и избаце са посла. Али ко пак може да открије Симу како краде бели мермер из перничке станице? Нико не може - Чак и Фатма сматра да је тако. Више људи из Перника зна да каже Наташки; Бугари јој кажу: „Наташка, излиј куршум са детету салијеш страх! Као види велики камион кричи, кажем ти, а може ли да кричи од камиона кад му је отац шофер?“ Наташка салева страву оловом, предсказује будућност из пасуља и без пасуља. Она је врло свесна жена. Јер она је упознала Симу са оном лепом белом девојком очију зелених као Витоша над Перником - чак зеленијим.

Симо је сада купио и мало и велико пред својом кућом – једином покривеном мермером. Купио је 22 гајбе пива, јер ће први пут у Караманицу да дође тако лепа девојка. Симо је целу плату потрошио и купио 12 флаша ракије - не менте из кафане „Цветелина“ Кире Гвожђара, већ добру ракију. И менте је купио, разуме се, јер кад се човек напије, има ли значаја да ли пије менту или пије добру ракију? За децу је купио „пепси“ и „спрајт“; свакој девојчици је купио шналу, али не оних од 25 стотинки, већ оне скупе по лев и 25, што их продају у центру Перника. Дечацима је купио цепне ножиће - да се запамти када је довео такву девојку у једину кућу са најлепшим кровом у Пернику.

Симо је рекао да ће да дође са својом девојком у три сата и сви да га чекају - и његова мајка која брбља са Наташком. Њих две пуше најјевтиније цигарете. Јасно им је да је то чисти отров, но данас пуше „виктори“. Симин отац, његове удате сестре, деца и мужеви су ту, јер данас је четвртак и на станици нема мермера из Симитле - станица је празна, но свуда је неред, јер сада ће да се напију и наједу због Симе.

Већ је три сата, а њега нема. Мушкарци су чекали, чекали па срамежљиво и полако рекли да ће да се загреју. Отворили су флаше – али не оне са добром ракијом, њу су хтели да отворе када дође Симчо са својом младом. Отворили су ону са ментом, на њу су навикли, имала је укус као нормална ракија; деца исто нису могла да се стрпе - где би деца као Стоичков могла да се стрпе тако дуго - и

отворили су унапред флаше са „пепси” и „спрајтом”. После су почели да се свађају због неког лепог стакла или због нечијег цепног ножића што је лепши.

- Ма где је тај човек, Надка? - пита Фатма. Данас се намазала тако много од најскупље шминке да јој се образи сјаје као сунце, иако пада киша.

- Сада ће да дође - каже Надка. Она је узела на зајам од Кире Гвожђара триста лева и за све је купила ћевапе, јер има четири ћерке и само једног сина - но он је тако леп, тај Симо! Висок и витак, лепог лица као месечина и паметан, паметан - само он може да узме толико мермера под носом шефа станице.

На крају се појави зелени „москвич”, што га је један од Надкиних братића дао свом сину да доведе младу. Тада мужеви пустише на три стара касетофона истовремено, песма „Ти си моето имане¹”, грми чак до тврђаве Ногра, чак до Витоша, а можда се чак до Дупнице чује - жене и деца знају ту песму и певају колико им глас држи. Јер та песма доноси срећу и када је пева лепа девојка, она ће да рађа здраве синове и врло лепе кћери смеђих очију и танког стаса. Ту песму знају сви, чак и они који су тек проходили.

Зелени „москвич” клизи по јединој асфалтираној улици Караманице. Три касетофона певају да си ти моје богатство, жене и деца певају и сви су радознали да виде каква је Симинова девојка, макар им је већ Наташка испричала у детаље: „Зелене очи као ови борови, кажем вам. Кожа јој је као шећер. Тако бела.”

„Москвич” се зауставља пред кућом и сви се дижу на прсте. Врата се отварају и покаже се Симо са новом, жутом, мајицом – најлепшом у модерној спортској продавници „Трговска” у Пернику. Целих 20 лева је дао за њу. И обукао је црне кадифене панталоне - младић за чудо и показивање!

Али из „москвича” не излази девојка. Крије је, подсмехују се мушкарци. Неће да је покаже. Сада без трикова, хихоћу се жене, и нас су крили тако. Сада ћемо да је видимо. Где је? Где је? - вичу деца и дижу се на прсте да је виде. Девојчице су са скупим шналама у коси, а дечаци су стиснули нове ножиће, да им их не би неко украо.

- Где ти је жена, сине? - упита Фатма, која је тако лепа са новом шминком да много млађе жене не гледају према њој, јер могу да је урекну. - Симо, не криј је. Дај да је видимо.

¹ Буг. Ти си моје благо.

Симо гледа надоле према рупама у асфалтном путу и не може да дигне главу.

- Шта је било, сине? - пита га отац.

Ваздух је чист и хладно је, иако је јуни. Спрема се да опет падне - само што је била стала. У Караманици је мало дрвећа, но над њом је гора. Она је зелена, није ко зна каква гора - храстови, драча и трње, но бар има зеленог лишћа. Бар је близу до тврђаве Ногра и људи могу да напасају тамо козе и јариће.

- Где је девојка? - упита Сими́на мајка. Симо је леп у тој жутој, скупој мајици, за коју је потрошио целих двадесет лева у продавници „Трговска” и кадифене панталоне су лепе, макар испрскане блатом скоро до колена.

- Ама... - говори он и гледа рупе у асфалту. - Она неће доћи.

Сви заћуташе. Чује се како се облаци крећу по небу и чује се како камење мрда по старим зидовима тврђаве. Нико ништа не каже.

Сигурно мисле да нема ништа од девојке зелених очију. Зашто је та девојка слагала и не жели да дође под тврђаву Ногра? Ту је тако лепо – до Софије се иде један сат, до Ћустендила - два. Одатле до Португала можеш да одеш и до Шпаније - само хваташ неки воз и нема те. Зашто стојиш ту кад нема девојке. Не заслужује то.

- Зашто неће да дође? - пита Фатма. - Ја је познајем. Та девојка није таква да слаже.

Симо ништа не каже - стрчи сам и гледа асфалт и штета је да је са таквом, жутом мајицом, тако јарком и светлом да га сви гледају.

- Другог четвртка ће да дође - каже муж његове крупније сестре.

- На здравље. Да нам је жив и здрав Симчо.

- Наздравље! – кажу и мужеви и жене, и сваки узима да пије ракије што није мента, и после једу ћевапе. Они су тако укусни да се топе у устима и они хоће да их поједу све одједном.

- Не тугуј, Симчо - каже муж његове мање сестре. – Доћи ће, не тугуј.

Симо га не чује, стоји непокретан - високи, мршави младић. Тако витки младић и не осећа да пада киша, не осећа да је тај јуни хладан. Чак се ни не скрива под кровом - небо хоће да се излије, но он се не скрива уз друге људе.

Стоји сам, не миче се, чак се не досети да уђе у своју кућу – једину са кровом од правог мермера у целом кварту.

Превео са бугарског језика Жарко МИЛЕНИЋ

MYSTIQUE

Човек који је знао шта намеравам да кажем седео је поред мене у авиону и глупаво се смешкао. Највише ме је иритирало то што није био ни интелигентан ни емотиван, а ипак је успевао да, секунд пре мене, изговори све оно што сам управо намеравао да кажем. „Да ли имате *Guerlain*-ов *Mystique*?”, упитао је стјуардесу секунд пре него што сам ја заустео, а она му упуту блиставо бео осмех и рече да је остала још једна бочица, последња. „Моја жена је луда за тим парфемом. Као да је зависна од њега. Ако се случајно вратим из иностранства без *Mystique*-а из фри-шопа, каже како је више не волим. Ако се усудим да дођем кући без макар једне бочице, надрљао сам.”

То је била реченица коју сам планирао да изговорим, али човек који је знао шта намеравам да кажем украо ју је и не трепнувши. Чим су точкови авиона дотакли писту, укључио је мобилни, секунд пре мене, и позвао жену. „Слетео сам”, јавио јој је. „Извини. Знам да је требало да се вратим јуче. Лет је био отказан. Не верујеш ми? Провери ако хоћеш. Питај Ерика. Знам да ми не верујеш. Сада ћу ти послати његов број.” И ја имам агента Ерика који би био спреман да слаже за мене.

Авион се паркирао на излаз, а он је и даље био на телефону и давао исте одговоре које бих и ја давао. Мртав хладан, као папагај. Као папагај у свету у ком време тече уназад – понавља оно што тек треба да буде изговорено уместо онога што је већ изговорено. Одговори су му били сјајни, с обзиром на ситуацију у којој се налазио. А ситуација му није била нимало сјајна. А богами, није ни моја. Моја жена се не јавља на телефон, али док сам слушао овог човека који је знао шта намеравам да кажем, већ сам изгубио вољу да јој се јавим. Док сам га слушао, схватио сам да сам тако дубоко заглибио да чак и кад бих успео да се извучем, то више не би било то. Она ми никад не би опростила, нити би ми икад више веровала. У то сам сигуран. Свако наредно путовање би ми се претворило у пакао, а период између два

путовања да не помињем. А он је причао и причао, изговарао све оне реченице које сам смислио а нисам стигао да изговорим. Из њега је само текло, као из славине. Убрзавао је темпо, мењао интонацију, као непливач који се копрца не би ли се некако одржао на површини. Људи су почели да излазе. Он устаде са седишта, не прекидајући разговор, покупи слободном руком свој лаптоп и упути се ка излазу. Мирно сам посматрао како заборавља кесицу коју је убацио у касету изнад наших седишта. Посматрао сам и нисам рекао ни реч. Седео сам. Авион се постепено празнио. На крају смо остали само ја и једна де-бела ортодоксна са чопором деце. Устао сам и мртав хладан отворио касету, извадио кесицу из фри-шопа, као да је моја. Унутра су се налазили рачун и бочица *Guerlain*-овог *Mystique*-а. Моја жена је луда за тим парфемом. Као да је зависна од њега. Ако се случајно вратим из иностранства без *Mystique*-а из фри-шопа, каже како је више не волим. Ако се усудим да дођем кући без макар једне бочице, надрљао сам.

Превела са енглеског језика Мила ГАВРИЛОВИЋ

Ранко ПАВЛОВИЋ

ЛАКУ НОЋ, ЉИЉАНА*

Оштар бол у крстима и муња
која располуги небо пуно кише,
пуно загонетке и зебње која ће ледом
обрати недозрело воће с очевих рукосада.
Умотавам тијело хладним покривачем,
призивам одсјај загубљеног сунца,
док сан бјежи у урлик побјесњеле олује.
Кроз ову ноћ пролазе анђели и целати
у чврстом загрљају, Цигани с трубама
и таламбасима, акрепи у поворкама,
кочијаши без кочија и хитроногих коња,
чувари давно покрадених ризница,
слијепци с путоказима на плећима.
У рачвама старог ораха под прозором
цвили прохујали вијек; у собу би,
у сјећање, нијем као вјечност што хуји
кроз ходнике који никуда не воде.
Трљам снене очи, пуцкета трње у њима.
Причин ли је, шта ли је насред собе?

* * *

И опет бол. И опет блесак. И онда
- Љиљана насред собе. Гола до бола.
Огрни нешто, Љиљана. Хладна је

* Пјесма је, у рукопису, награђена наградом „Пјесма над пјесмама“, а сада се први пут објављује.

ноћ поодмаклог вијека. Видиш како се
најежила мјесечина на брадавицама
твојих дојки. Осјетиш ли како ти иње
сребром посипа кожу? Огрни нешто,
лудо моја мала, прехладићеш се.
Зашто ми то ниси говорио под чемпресима
на морској обали, онда кад смо
испраћали јегуље у далека мора?
Огрнута си мјесечином, говорио си,
теби ниједан други огртач не пристаје тако.
Под њим пркосиш озвјезданом небу,
пркосиш небеским монасима који,
ено, тргају са себе и бацају ризе што се
у паперјасте облачке претварају, пркосиш
вјетру који те тражи под модрим таласима,
пркосиш своме тијелу које би да се распрсне
у ватру, у шапат морске пјене, у пољупце.
Огрни нешто, Љиљана, сакриј се
од мог страха да ћу те ноћас изгубити.

* * *

Палацну змија у вратном дијелу кичме,
бол располови тијело до ножног прста,
муња просврдла небо и зари ми се у мисао.
Устајем из кревета, тромо, кашљуцајући.
Врхове прстију боцкају године расуте по поду.
Из прашњаве кутије на дну ормара
разбацујем фотографије под стону лампу,
нестрпљиво чекам да ми се осмијехне
Љиљана из шездесет и неке вијека
који је већ постао историја. Али, ње нема.
Љиљана, зашто се лукаво скриваш
под прахом мјесечине, под прашином

година које у галопу јуре кроз мрачну ноћ?
У другој кутији тражим писмо које си ми
писала соком распуклог херцеговог нара,
али ни њега нема. Ни тебе, Љиљана.
Ни мене нема у овој ноћи која нема дна.

* * *

Псик, па угриз на средини кичменог стуба.
Вучем се до кревета, носим бол у крстима.
Лаку ноћ, Љиљана! Можда ћеш у некој ноћи,
олујној попут ове, опет свратити у моју собу,
па ћу касније, као што то увијек чиним
послије твоје посјете, у магли, у сновиђењу,
тражити сребрн прах мјесечине по поду,
крај папуча, међ' опалим сиједим власима.

Јованка СТОЛЧИНОВИЋ НИКОЛИЋ

ПОД МЕЋАМА

Qође ми да покупујем сав квасац
По трговинама у мом малом граду

Да саберем и самељем Сву пшеницу
Коју смо вијековима сијали Овдје
Између Истока и Запада
Па да замијесим велико тијесто
(У свјетским размјерима)
Црни хљеб са седам кора да испечем
И отпремим га затим у неповрат
Свуд по друмовима свијета

Поштено путарину да платим
Само да зауставим глад иза бодљикавих жица
На путу Привременог живота
Којим су многи пошли Којим неки од Њих
Никада неће стићи...
Беспомоћни у ничијем загрљају

Да ли неко зна куда води улица свијета
За Мноштва Гладних Престрашених
Рањених Уплашених Одбачених Надајућих
Избачених у ратове У крв Међу зидове
У буку саобраћаја кроз напаћена тијела
Која немају фарове за спољашњи свијет

А опкољени са свих страна
Одозго Одоздо Са земље
Накостријешеним облацима...

Велико ријечно полуострво од људи Одатле наовамо
Само сила Божја држи својом снагом

„Дубоки јаз је између два начина живљења”
Поручује Томас Транстремер *Из афричког дневника*

Такви су дани... Са дугим путевима избављења

Тешко је чекање сна *У црно-бијелој игри*
Као и мени да пронађем
Најближи мост Који ће ме
Из ових предјела Под Међама
Некуд одвести
(Из којих све то није могуће)

ПРИВРЕМЕНО ПРИВРЕМЕНОГ

Од када за себе знам
Она кућа испод које су пут прекопали
Бјеше недовршена

Увијек сам замишљала да постоји
Привремена недовршеност

Као земљу Привремено кад ти отму
Па је Привремено врате
Да Привремено прживљаваш смрт
Док чекаш Привремено рјешење
Да је твоја у Привременој држави
Да имаш гдје Привремено склањати главу
А послије шта буде и како буде

Важно је да не застрањујеш
Јер то су само Привремени налози
Настали на спавању Привремено мртвих

Око спавања највише су се окупљали Они
Који су Привремено мислили

На стотине је склопљених крила
Што чека узлет не знајући да је Привремени
Јер ранији лет није погодио висине
Ни промашио падове

А кад су тек стигли
Ни мрава у гробу донијели нису

Зато су сад Привремено подигли троспратнице
За Привремене пријатеље и будуће покојнике

Да Изабрани народ зна
Гдје су им гробови предака

Тако нам се из дана у дан увећава Привремени
Капитал
И Привремени успјех на Привременом раду
За Привремене ексерчиће у ципелама

Сви док причају Они Привремено ћуте
И гледају кроз прозор у лице Уличног сата
Да их бар Привремено у Дан преведе
Ноћ да им образ не нагрди

У сталном су радном односу Привремено
Запослени
У пратњи непријављеног тјелохранитеља
Привремено је Привремено Привременог

Посједују и скривени телефонски број
За Привремену употребу

Привремено море за значајне пловидбе

Привремене јунаке у цепу
Своју Катрин Риту и Вилму Свој Цунами*
Да сврате све погледе свијета
У вјеровање како је моћ Бога непотрошива
И како постајеш туђи Можда Привремено
Можда по потреби

Од када за себе знам
Она кућа испод које су пут прекопали
Увијек је на Путу мрачном Смртном
А Привремено недовршена

* Вјетрови који пустоше.

СВИЈЕТ ОД ПРАХА

Еунчева зрака никад истим путем
Не враћа се старом сјају

(Дан је увијек ненахрањен)

У њеној излазећој свјетлости
Направила сам кућу
Велику Двоспратну
И у њој подигла синове и кћери

Са свих страна доступне прилазе саградила
Да свјетлост пробија затамњена окна
и зидове

Уђе у полице с мојим књигама
У којима унутрашњи бруј чувам
Подозренске јесени и дане дјевојаштва
И сву свјетлост које се нисам одрекла
И која ће се тек просути на Град од ријечи

Чувам Сњежне пољане Сергејеве
Младу Гојковицу
Крошњу седамстогодишњег платана
Пећке Патријаршије
Небо над Добруном Клисином Шушњаром
Козаром

Призреном и Шумадијом
Муку класа и мака
Ледено доба Свијет од праха

Чувам своју смрт у дубинама
И свјетлост која ми то дозвољава

Недељко ТЕРЗИЋ

ИМЕ

У-кључи справу која ти и без питања даје одговоре
што те води на путеве и места
док слушаш музику у ритму окретања точкова.
Укључи да ме пронађеш
испод густе лелујаве траве
чији сам сада корен.
Да си читао моје стихове
било би ти лакше да ме нађеш.
Сад не можеш
да стигнеш до оца без навигације.
Ако хоћеш да будеш сигуран да си на правом месту
скенирај брдо према истоку
укључи претрагу до три метра доле
можда сам још у оделу које је теби
годину дана после матуре било тесно.
Ако немаш никог да те држи за руку
и пита зашто сте овде,
ко је ту тако важан и невидљив
па сте због њега превалили толики пут,
немој доводити кућне љубимце на сребрном ланцу
и немој их миловати
пред мојим залеђеним погледима.
Отишао сам жељан твог детињег плача и смеха
које сам слушао док сам те држао у наручју.
Нисам дочекао да чујем такав плач и смех

из твог наручја.
Никог у кући није било да ме на то подсећа,
само старе фотографије које сам листао
и твоја покретна слика
када смо разговарали као две панел-плоче,
као два жива портрета која се пале и гасе
кад се екран аутоматски укључи и искључи
и на тренутак ми заустави време.
Не отири много ципеле на улазу у авион
нека бар грудвица ове земље остане
у дубоким шарама дебелих ђонова.
Узми малу икону Светог Георгија са зида
изнад полице са мојим књигама,
може да стане у цеп
и нема метала да те због тога не заустављају
на детектору аеродрома.
Сачувај славу,
свећу
и икону.
Немој да их поредиш
нити мењаш за пикнике
и недељне ручкове код нових пријатеља.
Ниси ми дао времена да те научим
како се чувају урамљене фотографије предака.
Нисам те научио да ништа
и никога не треба мрзети
да оно што волиш
треба волети пуним плућима
свим срцем
и целим бићем.
Још те нисам научио како се хода Земљом,
у мноштву гласова мој се није чуо,
а ти си наставио за другима
и све чешће сам бивао тужни неми посматрач

твог одласка од мене.
Четири године у мраку.
Радиш ноћу.
Спаваш дању.
Замењујеш Месец за Сунце
што је немогуће у Космосу
јер сам те чим си прогледао учио да волиш светлост,
а ти и на то имаш одговор да се сад тамо све може.
Ти си седмо колено које носи ово име.
Ко би ти га дао
да ниси имао деду,
чији би понос
и честит образ у имену носио
као највеће наследство?
Пуне тегле ајвара и џема од кајсија још увек стоје
у шпајзу на горњој полици.
И не заборави малу икону са зида изнад мојих књига.

Давид КЕЦМАН ДАКО

ПРОЦЕП

*И*змеђу две зиме -
два далека трена.

Залудна би зебња -
празни домашаји.

Процепом, све ужим,
бездном гусне тама.

Чему гласне речи?
Одјек ниоткуда.

Ни питања нема.
На претек ми предах.

Између две зиме –
Зинула празнина.

ДОЗИВ

Зове ме неко
из времена прошлог.

Видим га, одлази.
пред њим светлост јача.

Сам бих за њим поћи,
ил' је, можда, рано?

Испред мене – небо,
иза мене – не знам.

Магли се даљина,
притисла близина.

Не могу га стићи,
а на осврће се.

БЕСКРАЈ ЖУДЊА

/Ситница/

Опусти се, звездо мала,
најмања у галаксији!

Долети с дна небеских висина
и заискри, насмеши ми се
из средишта оног ока
које ме од туге не види!

За тебе, можда, ништа, ситница,
ал за мене, у тами, то је све.

Та даљина твоја и близина ока
које би, бистрином просветљено,
могло, једино тако,
да ме учини срећним.

Као некад,
када ти и ниси била
светлост од мене
у бескрај одбегла.

Врати се, звездо мала!

Врати се у онај трен
када те нисам тражио.

НАСМЕЈАН, ПОНЕКАД

*У*здао човек.

Где га нема,
нечастив није.

Нашли га у нашој планини.
Насмејаног.
У време кад нам до смеха није.

По томе га међу нама
препознасмо.

И још је с нама.
Невидљив, чини се.

Дочекује нас и испраћа.
Несмејан, понекад.

Стварно стваран?

Исмет БЕКРИЋ

КОЧИЋ НА ВРХУ БРИЈЕГА

Бити сам на врху бријега,
Бити пејзаж, дио свега.

Бити магла, бити сунце,
Вјетар успет на врхунце.

Бити крик и вик из гротла,
И глас оног иза котла.

Бити травка, сутон, птица,
Мека свирка тамбурица.

Бити капља, поток, ријека,
Облак иза топлог млијека.

Бити свјетло родног краја
И ријеч што се с другом спаја.

Бити сам на врху бријега.
Бити све, и дио свега.

Стевка КОЗИЋ ПРЕРАДОВИЋ

МЕСЕЧЕВ ЗРАЧАК

*(На дар Р. Кременовићу
21 хаику,
екавицом и ијекавицом)*

#

*П*ече ријека...

Сан – птица пућпуриче!
Хљебови расту.

#

Плави се вино
из чокота ведрине...
Кос побијели.

#

Човјек без ногу.
Сметљишта пси разносе.
Слика у парку.

#

Снијег на мени.
Шћућуриле се куће...
Снијег у мени.

#

Нема пртине...
С планине вук дозива
очево племе.

#

Надође река
кроз мостове и бране.
Јава потопа.

#

Ходи, Љиљана!
Да расечемо јутро
ко лубеницу!

#

Ливадом лета
песма о храсту шета
дуже од хлада.

#

Сањив во риче,
прште драгуљи росе
у земљи Сунца.

#

Ја сам свој врабац.
Носи ме пролећа звон...
Крила – авион!

#

Род трешње ранке
сиви кров зарумени...
Дечак на друму.

#

Девојке - траве...
Улицом пролази трн,
тражи лептира.

#

У хладу грана
лешкаре бразде дана.
Ветар ме чека.

#

Где брда расту
црни облаци пали
на речицу Сан...

#

Клас, у детету,
пева: Мртвог ме роди,
ко песму шева!

#

Сено – постеља!
Под брдо легле шуме
Седог орача.

#

Жетва – лепота!
Ноћ су разнели коњи
на копитама...

#

Месечев зрачак
смрт своју преболео...
Океан неба.

#

Ноћ - Савском цестом...
Снег штипа месечину,
мрзну се звезде.

#

Реч – Голубица!
Између две празнине
гугуче вечност.

#

Дар - јабучице,
из Ристиног воћњака,
словом миришу.

(Уз сабране пјесме „Смрт своју преболео”,
васкрслог Ристе Кременовића, 1939 – 1960).

Бранка ЗЕКАНОВИЋ

ЛЕПОТА КОЈА СВЕТ СПАСАВА

Мајци Ангелини

Евета Мајко,
једином силом силу победи.
Мајка наша будућност да роди.
И белим млеком је отхрани.
Утробе благослови.
Видиш.
Душа висини, тело рову.
Поцрнела црвенила.
Осијај их.
И слабост опрости.
Снаго,
крст носимо мером снага наших.
У истом осмеху почива
крвава суза и благослов Господњи.
Тамо, Тебе душа где снева.
Где Вера не спава никад.
И књига Твоја сија.
Чуваркућо,
пригрли Кућу нам насред друма.
Видиш.
Мирисне наше Лепотице камене
надлећу копци и јастреби.
Скамењене и вечне.
У вртовима јужним.

За исцељење камени бедем
од сваке ране нанете души.
Светиња жива и камени свој бедем посвети.
Свету спас.
Из нас веје туга.
Храм градимо молитвама нашим .
А Ти, где је скровито место блиско,
у сновима некоме јави.
Скровито место за светиње наше.
Док не окајемо све грехе.
Да наслеђено наследство остане
и после ове олује снежне.
Речју Видарице,
реч место мелема
привиј нам на опекотине и ране.
Светиње живе опет нам горе.
Ватриште се само другачије зове.
Измичемо пред стихијом.
А огњишта нам угашена од олује.
О, Свето Слово,
спаси свет.
Једином једном лепотом.
Кристално чистим стихом,
подигни нам још један храм.
Молитвом једне мајке.
Снагом у молитви тој.
У висинама вечним.
Нама сањаним.
За исцељење наших душа бедем.
Спаси нас.
Ране нам исцели.
И снагом којом
из плача нам се опроштај истргне,
грехе опрости.

Милена ДРПА

ЗРНО ОБИЧНЕ СРЕЋЕ

Није ми важно
хоће ли ми ластавица
посудити јутарњи пој.

Није ми важно
бих ли могла замахнути
крилима орла
и одлетјети изнад облака.

Хоће ли нетакнуто сунце
оградити свјетлом
моје боравиште.

Важно ми је да сједнем,
могу и сама,
да једно зрно
сасвим обичне среће,
пристигле тог трена,
уплови баш тамо
гдје га чекам.

Да се на једној страни живота
нанижу у ђердан пупољци
под којим грло
дише без иједног уздаха.

Ако надође и покоја суза,
испариће прије
него што је кренула.

ПОТРАГА ЗА СОБОМ У СЕБИ

Етојиш

или корачаш.

Урадиш хиљаду послова
сваког дана
сачињеног од безброј
заданих улога.

Гледаш окол
и купиш туђе ријечи.

И мислиш,
све се сложило
у симетричну грађевину живота.

Само кад застанеш
и кренеш у потрагу
за собом,
откријеш
да не знаш гдје си.
Има ли те у теби.
Јеси ли то ти,
ако се негдје угледаш.

Морала би отићи
у собу самоће
да се сретнеш са собом
и провјериш
колико је зрна
тебе стварне
у твојем замашном тијелу
којим испуњаваш
простор садашњег живота.

ТУ ИХ ЈЕ МОЈ БОЛ САКУПИО

Прикупила сам их у сјећање
једне августовске вечери
да се заједно присјетимо
оних дана
у којима сам их губила.

Они су постали мој тајни свијет.

Нису били истих година
када су одлазили,
нисам их истим дамаром вољела.

Мрвили су камење
ко зна којих путева...-

Али сви су они ријеч Живот
и ријеч Љубав
уз исту музику
другима знали пјевати.

Ја сам их слушала
и послјије
међу златиборским боровима,
на водама Волге
и језера Ладога.
Изговарала сам им имена
као своје молитве
просуте хоризонтима
на којима сам их чувала.

Данас,
под све тежом корпом година
и све слабијом снагом
чувам их у собама сјећања.

Неће се догодити
да им врата тих соба
некад неко откључа.

Мени,
на преосталим ланцима дана,
чије се алке неумитно тање,
моји катанци полако рђају.

Горан ЂУКАНОВИЋ

ПЛЕС

*Н*апишем телом
песму,
за час,
јер уmem плесати
памет да ти стане
док си ти
диригент;
арије и оде
љубав ова никада
неће
изаћи из моде.

КАПУТ

Загрнуо сам
срећу
и откуцаје срца
капутом од снова.
Ревер му је
од осмеха твога,
а дугмад
очи ти зелене
к'о звезде сјајне.
Па сад светом
поносно носим
љубав
што истка
срце твоје.

Мирослав КАРЛИЦА

ЈУЛИ У ЗАГРЕБУ

(Маза)*

Еваког јула

Кад се студентски домови празне
Кад студенти на ферије одлазе
Сјећања се буде...
Сјетим се тебе, Мазо,
Нашег „Цвјетног насеља”,
Четвртог женског павиљона.
Празно стубиште, четврти кат.
Стајали смо шутке, сами
Ти погнуте главе, са нелагодом,
Спремна за пут.
Ја пун стријепње, и одсутан.
Слутим да је крај.
Твој дјечији поглед, прђасти нос и стиснуте усне.
Поново чујем твоје ријечи
Шкрте, стидљиве и далеке ријечи
„Миро, нема смисла”.
Да, готово је.
Рекла си да ћеш на море
Да ћеш се можда и заљубит тамо
А море је варљиво, и лјето је варљиво.
Доноси нове сусрете, авантуре, нова заљубљивања

* Песма је настала у новембру 1983. године, у Студентском дому „Цвјетно насеље”, у Загребу, у време док је аутор студирао. До сада није објављена.

Некоме срећу, некоме тугу.
Поражен силазим низ стубиште.
Празно стубиште.
Пролазим покрај Трећег, мушког павиљона,
Готово је празан.
Застајем
Гледам миришљаву липу са поломљеном граном,
Празна клупа испред, буди сећања.
Ту смо се упознали, први пут пољубили.
СТИЖЕМ И ДО СВОГ ПАВИЉОНА
И он утонуо у тишину, готово тужан.
Дочекала ме празна соба
И порука од цимера Ервина
„У мензи сам, чекам те”.
Не, нисам гладан.
Пуштам „Дугмиће” на стари „Искрин” грамофон
Разлијеже се танак Бебеков глас
„Кад заборавиш јули”
И, поново, лебди твој лик пред очима.
Исти дан си отпутовала, аутобусом
„Чазматрансом”, као и обично.
Гдје ли те је овај пут одвезао?
До твоје Вировитице?
Можда и даље?
Ко ли то зна?
А у овој спарној јулској ноћи
Док Загреб спава
Слушам „дугмиће”
И хуку трамваја, поред „Вјесника”, из Савске,
И гледам твој лик који је још ту,
Дјечји поглед и прђасти нос.
Гдје ли си, и шта радиш сада?
Какве ли су теби ове јулске ноћи?
Кад бих само могао да вратим вријеме.

Ево, и ове године у јулу
Док спремам „Међународно...” за јесењи рок
Гледам студенте који на ферије одлазе
Сјећања ми се поново буде
Опет се сјетим тебе Мазо
Нашег растанка, последњег сусрета
На стубишту, Четвртог женског павиљона
Као да је било јучер.
А шта ли сада радиш?
Са ким си, ко те сада има?
Како бих само волио да знам.

Олга ЛАЛИЋ-KROWICKA

АНАЛИЗА ДРВЕТА У КАРПАТИМА

За ли су сви људи на овоме свијету зли?

Јер ја не знам...

Не препознајем себе, ни тебе, ни тога, ни онога...

Да ли сви спавате или се ја будим?

Једно око подијељено на два још спава,

друго око подијељено на два почиње да опсервира....

Постоји једно мало дрво са танким деблом.

Расте у Карпатима мимо људскога проклетства.

Његове ријечи су од пахуља тихих осјећаја Бога,

а душа од сјенке која се извија према небу...

Зашто одувијек дрвеће више говори и воли него човјек...

Можеш се на њега ослонити у сваком тренутку, јер је искрено.

Ако се људима осјећаји гаде и не воле искреност, онда дрвеће исто не.

Трује га дим из зграда у котлини,

а оно вјерно Богу читаво вријеме - једва, али расте...

Наталија ЈЕЛИЗАРОВА

- Из циклуса ЦРТА-

* * *

„Не погуби, само, само ме пољуби...”

Татјана Галушко

*Н*е погуби ме, не погуби,
Боље ме привиј, приљуби.
Слашћу што је купина скуп
Уз вољене усне се губим.
Ко успрх голубица нежних
Завртећу те, заварати,
А са веђа иње снежно
Изљубићу, зачарати.
У ту студен, љуту маглу,
Не дај ме и не предај.
Јер, ветровито је на углу,
Тако је хладан овај мај.

* * *

Када се у вишеспратници
у једном прозору пали светло,
у другом се гаси, и тако сву дугу ноћ
посматрам топла светлуцања,
туђе ролетне, лустере и чајнике,
у кафено-поноћној подивљалости.
Мене нема. Само тамна-претамна соба.

Може се не чекати и не сећати,
ако можеш да не чекаш и да се не сећаш.
Улични чистач разбија лед.
Из славине капље вода.
Никада. Никада...

* * *

Мили, постаћеш грана, мили, постаћеш дрво,
Одболован у крви, у прозрачним судовима,
Отицаћеш низ вене, мојим венама прво,
Судове разбија нервни дрхтај у удовима,
Досудиће ми још лета, неке љубави нове,
Заплакаћу стиховима, песмом грла промуклог,
Детиње страхове исплакаћу, сузе удове,
А срећу поклонићу, да не би постала мука.

* * *

А она само лежи, нога јој је као клада.
Понавља стално: „Ах, без ноге сам још откада,
пођох до банке, падох, а кук, ето, настрада”.
Пре тога беше лето и плодови градине,
јабуке и шљиве, зимница целе године,
устима нудиле се јагоде и малине.
Седамнаест лета није ушла у врт, у кућу,
суве, бесплодне воћке ко да у сну шапућу,
а зарђале вратнице песму своју шкрипућу.
Луковице кринова постале су прах земљан,
краљевски огрозд сад је сав крастав и пепељав,
сплет жица с крова виси ко црни чвор упетљан.
Ја јој говорим стално: „Лежи, не секирај се”,
с муком гледам како животне снаге се гасе,
и као да узлећу на високе терасе.
И опет се присећа: „...још жив ти беше деда...”,
ко да од тада нема три десетине лета,
Ко да ће сваког часа да стигне пре обода.

И сад ће опет да ми исприча ратну причу
О своме оцу, а немачком заробљенику,
млађе браће и сестре показаће ми слику.
Желим да упамтим зглоб њене руке танушан,
прозрачну кожу чела, седи прамен прогрушан,
безуба уста: „Ех, одосмо ми стари, слушај....”
Морам да опет прођем стазом што је зарасла,
потпишем уговор о продаји „дана, часа”
и продам сећање на место где сам одрасла.
Ту где сам некад копала црвиће по башти
Где сам плакала само да се мало инатим
И ни сањала нисам да стари ће нестати.

* * *

Киша над рибњацима патријаршијским*
Са рамена на воду капље стресала.
И заблистало сунце сјајем истинским,
Топола се савија.
Около, на клупицама, уморни,
У дремежу ил мислима суморним,
Ил у нежни загрљај утонули,
Седе људи, само ја
Застала сам пред кованом решетком,
Кишу, сунце, упијала очима,
Мислила сам – баш је овде прелепо,
Како сад да изразим ти речима
Лета лепет и чар овог празника,
Капи те, што улицу решетају...
Можда тако – хајде да без разлога
Дођемо да заједно прошећамо?

Превела са руског језика Вера ХОРВАТ

* Патријаршијски рибњаци (Патриаршие пруды) – једини рибњак у центру Москве који је сачуван до данас, омиљено место Московљана и њихових гостију, често помињано у литератури.

ПОТРЕСНА КЊИГА О ЗЛУ

(Филип Давид: *Кућа сећања и заборав**,
„Лагуна”, Београд 2014)

Еигурно су постојали важни разлози због којих је Филип Давид за тему свога романа *Кућа сећања и заборав* узео холокауст, иако је био свјестан да су се њиме бавили многи прије њега. Захваљујући ауторовом завидном списатељском дару и искуству, та „наново испричана стара прича” (Миљенко Јерговић) доноси зрело промишљање зла и злочина и снажан исказ људских емоција њима проузрокованим: страха, понижења, бола, патње, казне, кривице... Писац књиге *Кућа сећања и заборав* није био у дилеми да ли и након холокауста књижевност, и умјетност уопште, има смисла, него је сматрао да се са идентификовањем зла, откривањем његових узрока и објелодањивањем његових посљедица никада не смије стати, пошто је оно својствено човјеку у истој мјери колико и добро.

Да би што увјерљивије представио разорну моћ зла, аутор романа је посебну пажњу посветио питањима односа између мањинских и већинских људских заједница. Већинске заједнице по утврђеним стереотипима обиљежавају мањинске: једном је то различитост боје коже, други пут припадност другој нацији, трећи пут другачија вјера, четврти пут необичан начин живота, пети пут неподударност култура итд. У Другом свјетском рату њемачка нацистичка власт Јевреје је прогласила нижом расом, и свако ко је припадао тој заједници на тлу цијеле Европе био је крив због саме припадности том народу. Навођењем подужег списка страдалих јеврејских породица у Београду, Филип Давид показује да казне тада није био поштеђен ниједан Јевреј кога се домогао злогласни Гестапо, осим ако није пристао на потпуно губљење људског достојанства као Рубен Рубенович који је, да би продужио трајање у ужасним ратним условима, прихватио срамну улогу издајника и потказивача својих сународника.

* Роман *Кућа сећања и заборав* аутора Филипа Давида добио је Нинову књижевну награду за 2014. годину.

Филип Давид је поједине своје ликове непосредно суочио са најстрашњим видовима зла, јер је сматрао да га у потпуности може спознати само онај ко га осјети на властитој кожи. Размишљање и расуђивање о природи, снази и размјерама зла приписано је највећем ауторитету међу Јеврејима који су преживјели холокауст - Емилу Најфелду, чувеном психоаналитичару, почасном члану међународног удружења психоаналитичара. Зашто баш њему? Зато што је он у Другом свјетском рату у логору Аушвиц прошао све кругове нацистичког пакла и, најзад, кад се нашао на његовом дну, постао члан „небеског одреда” или „црних гавранова”, чији је задатак у логору био да људске лешеве угушене гасом превозе до пећи за спаљивање мртвих а онда пепео спаљених да у врећама изнесе на ђубриште. Човјек који је, да би преживио, био принуђен на потпуни губитак обиљежја људскости, у деведесетој години живота о понижењима у логору каже: „Оно о чему и данас размишљајам јесте: како нам се све то догодило? Пре него што се догодило, нисмо веровали да је такво нешто могуће. А када се догодило, почели смо се навикавати на то зло, које нас је паралисало, одузело нам сву снагу, осим снаге за преживљавањем, а све оно што нам се некад чинило сулудим, неприхватљивим, немогућим, постало је и могуће и прихватљиво, јер је било наша једина стварност”.

Као психоаналитичару Најфелду, тако и другима који су преживјели холокауст, крај рата није донио мир. Посљедице траума преживљених у логору испољавале су се као трајне патње, па су неки од логораша последице рата дигли руку на себе. Соломон Леви је, на примјер, готово цио живот био опсједнут жељом да сакупи што више материјала о злу и да свијету открије његову праву природу. И упркос чињеници што је из разних медија сазнао многошта о појавним облицима зла, он није успио да га одреди, а онда је у дубокој старости тај, како писац рече, „архивар зла и злочина људских” одузео себи живот. Такву одлуку свога пријатеља Емил Најфел тумачи као логичну посљедицу немогућности да даље живи под туђим именом. Напросто, тај човјек није могао више да се носи са тајном о свом лажном идентитету, који му је отац Рубен Рубенович, сарадник нацистичке полиције, пред крај Другог свјетског рата прибавио, пошто је био сигуран да је то једини начин да његов потомак некако преживи долазак нове власти.

Професора музике, Мишу Бранкова, тешко је погодило сазнање да пред крај живота треба да буде неко други. Тек у 68. години он сазнаје да је од своје друге године живио под лажним именом. Истину да он није син породице Бранков него породице Волф, Миша открива из писма које је, прије него што је страдао у логору, срочио његов отац Аврам Волф.

Са идентитетом се цијелог живота мучи Уријел Коен. Он је на свијет дошао као плод насиља неког домара Анђуса над његовом беспомоћном мајком Елизом, коју су њени родитељи као шеснаесто-годишњакињу повјерили Анђусу на чување прије него што су одведени у логор. Из преписке коју несрећни Коен води са пријатељем Емилом Најфелдом сазнајемо да је Коен тежак болесник у чију се психу уселио двојник у лику „утварног посматрача” кога се он ни на који начин не може ослободити. Присуство двојника чини да Коен почиње да сумња у властити идентитет, то јест да је, у ствари, он тај други који га стално опомиње да је нежељено дијете, „копиле”, како га је мајка називала у тренуцима потпуне изгубљености. У овој потресној причи дато је довољно доказа зашто је несрећној мајци Елизи син Уријел заиста био голема казна, али, истовремено, и једини разлог живљења, или, по ријечима аутора, „њена нераскидива веза са ужасном прошлошћу, али и њена најдубља љубав”.

За разлику од три наведена лика, главни јунак романа *Кућа сећања и заборав*, Алберт Вајс, се од дјетињства (када је у зиму ратне 1942. године остао без родитеља и брата), бори да сачува идентитет. Када је игром немиле судбине доспио у породицу фолксдојчера Јохана Крафта, која је покушала да га усвоји и да јој он замијени несталог сина Ханса, Алберт понуђену заштиту одбија и бјежи од те породице.

Много година након тога догађаја, при учешћу на конференцији о Другом свјетском рату у Њујорку, Алберт Вајс ће још једном доћи у искушење да се одрекне своје личности. Шетајући ноћу њујоршким улицама, наилази на „Кућу сећања и заборав”, у којој му се, захваљујући савременој информационој технологији, пружа могућност да избрише памћење и да се ослободи огромног бола који је осјећао због губитка родитеља а, посебно, због нестанка млађег брата Елијаха, кога су му родитељи, при депортовању у логор, оставили да се брине о њему. Од оног дана када млађег брата није успио пронаћи у снијечној пустињи, он је носио тежак терет кривице због неиспуњеног завјета, а ипак није пристао да се лиши памћења ма колико оно било болно.

Алберт Вајс је још у дјетињству спознао да се свијет може промијенити на више начина: простим ишчезавањем попут мађионичара Худинија, постати неко други и одрећи се свега онога што ти је некада као бившој личности припадало, што је увијек врло болно, и замјеном постојећег свијета другачијим и бољим. Писац се на крају романа одлучује за трећу могућност: призива у помоћ кабалистичку фантастику и спаја давно растављену породицу - оца и мајку који грле своје дјечаке Алберта и Елијаха. Но, и ту маштом створену идиличну слику породичне среће нарушава бука воза усељена у Албер-

тову свијест оног давног зимског дана када је отац Елијаха и њега избацио кроз отвор просјечен ножем на поду сточног вагона којим су заробљеници превожени у логор.

Расправу о суштини зла искусни писац мудро приписује најкомпететнијој личности у роману – психоаналитичару Најфелду који на крају постојање зла доводи у везу са постојањем човјека. У писму пријатељу Уријелу Коену психоаналитичар отворено признаје немоћ да одговори на питање *зашто постоји зло* као што нема обја-шњења *зашто постоји човјек*, те закључује: „Неке ствари једно-ставно не можемо схватити, наш ум није томе дорастао”.

Као припадник страдалничког јеврејског народа, Филип Давид је фабулу романа засновао на документарној и аутобиографској грађи, али је снагом свога приповједачког дара ту грађу оваплотио у универзалну причу о злу јасно поентирајући нужност непрестане борбе са злом како би се спријечили услови за његово поновно активирање и разбуктавање.

Цвијетин РИСТАНОВИЋ

НОВИ ПОЕТСКИ ВИДИКОВАЦ
(Поводом збирке пјесама Тринаести степеник
Јованке Стојчиновић Николић)*

Еавремена српска поетеса, Јованка Стојчиновић Николић, недавно се огласила новом лирском исповијешћу, петнаестом самосталном збирком поезије са инспиративним, мистериозним, надахнутим и асоцијативним насловом – *Тринаести степеник*. Након ишчитавања претходних књига поезије ове афирмисане пјесникиње, стиче се утисак да је свака њена нова књига један степеник лирског „воздвиженија” од мрака ка свјетлости, од земног до небеског изричаја. Лирика Јованке Стојчиновић Николић усправно хода од трава до звијезда кроз претходне књиге поезије: *Звијезда скитача* (1975), *Тијесно небо* (1994), *Самоћа руже* (1995), *Голо сунце* (1996), *Камен моје крви* (1996), *Босо биље* (с преводом на румунски језик, 1997), *Оскоруша* (2000), *Горка свјетлост* (2002), *Кључаоница* (2003) *Облик свјетлости* (2006), *Мрак од чистог злата* (2006), *Тамно око улице* (2009 и 2011) и *У првом лицу* (2011).

Након ових пјесничких степеника, стигао нам је и *Тринаести степеник* као нови поетски видиковац ове даровите пјесникиње.

Књига поезије *Тринаести степеник* се може читати напријед, назад, из средине, зракасто, спирално илити спиритуално, али је то читање увијек питко и надахнуто. Кренимо обрнутим редом. Пјесникиња је провела пола вијека на путу до *Тринаестог степеника*, кроз тамне кланце до свјетлости. Свака нова пјесма се претвара у бљештаву дугу, у стазу којом се стиже до свемира, са страхом да се лет не претвори у пад низ степенике до дна новог мрака. Међутим, код пјесникиње је и сваки пад заправо лет ка новом извору, из кога стасави криви торањ наде, као кула светиља нове поезије. Увијек се пут поезије враћа у себе, као птица заустављајући се на самој звјезданој ивици, повезујући наше нове свјетове. Пјесникиња рефреном „прво уђе у мрак”, тј. у простор који нас сједињује „преко посва-

* Јованка Стојчиновић Николић: *Тринаести степеник*, Завод за уџбенике и наставна средства Источно Сарајево, 2014.

ђаних мостова”. Опет смо у остатку почетка између ватре и мрака, а горе, у ружичастом лимесу, се не назире крај, „само се снови преврну” док их, живећи, плаћамо заблудама, емоцијама или рефлексјама додирнутим изнутра.

Пјесникиња преко сопствене границе иде „у сусрет Богу” с по-неким сном из околног свијета, спајајући нове свјетове и пресликавајући Космос у свијет поезије, као ноћ испод девет разапетих кожа. У њеној поезији ни камен не смије да ћути, а и риби треба откључати зубе, да би унуци са новом надом нашли излаз на крају свијета који је скривен као вјечна тајна.

Пјеснички степену у срцу личи на брежуљак под стопалом, јер је „пењање увијек пут изнад провалије” у надметању са голим животом. Тумачећи себе кроз пјесме и снове с друге стране улице испред хиљаду очију, пјесникиња, као усамљени човјек, тражи ватре у њедрина, страхујући да ће слова ходати изгубљено. Као пјесма у кораку, у једном даху јутра, најпростијим ријечима, а између топлог тијела и собе без браве, утонуће у страст и љубав. У жељи да буде далеко од таме, као „понижен цвијет”, у свакој пјесми нацрта понешто од оца, мајке, сестре, брата, дјецe, друга, комшије, док у грудима не чује своје кораке.

Пјесникиња, уловљена између двије ријечи, као један дан свакодневнице у „костим боје бијеле кафе”, жели да закопча мрак у тијелу свом, питајући се како то да и „казалке на зидном сату у ходнику” троше баш и њено вријеме. Поплава у тијелу „наговара кишу да чува своје капи”. Умјетница, сједајући у свој аутомобил, у „његов једини непотрошени дио”, уз рађање пјесме одлази тамо куда одлазе и птице које су однијеле крошњу у непознато. Она учествује у кошмару и вреви, у којима је „изгубљена брзина”, па се не зна „ко ће кога усмртити”. Да ли је толико „свако на свом путу”, да се више не зна како претрчати „оштрицу овог дана”? Зар пјесници морају да круже око своје смрти као око своје осе, попут инсеката око „свјетлости балконске лампе”? Чуди се зашто међу комшијама непрестано „одлази толика вода због које се годинама воде ратови”. Мора ли пјесник у свом делиријуму да „премјерава сунчев сјај између два свијета”, док ријечи једна другу сустижу као несновке у новој пјесми?

Трагајући за правим људским ликом, пјесникиња одваја посебан циклус пјесама „Рам за портрет”, кроз (о)поруке. Она пред очима чeмпреса и бреза зида планину од сунца, да пупољци из облака отворе „врата на трешњи”. Њене „птице из несанице” (након свега) праве мост са храстом, да би надвисио и родну кућу, која ће и велику свјетлост да сједини. Стиснут под сунцем у камену, пјесник мора бити бријег у сновима и загрлити вријеме кроз свјетионик од прошлости

до будућности. Он тумара кроз мале јаме у висинама, док „напуштена ораница спава” и снива о неважним стварима. Он нам поручује „сиђите да се попнете” у глуво доба ово. Док носимо пјесму у грлу, све се дешава као у причи, скривамо се у давно сјећање, које и данас у нама живи једино кроз поезију. Као сломљена зрака јутра, уз паралелне линије које душе отварају кроз камене књиге, гдје из сваке травке једна звијезда искочи, ми њима додајемо нова имена којих још нема.

Пјесникиња изнова тражи свој лик „насупротив свом огледалу”, и отворено позива своје читаоце у „галерију (њених) унутрашњих слика”. Обасјаће вас свјетлост која ће преживјети своју старост. „Између моје душе и ваше” пронаћи ће свако своје мјесто и препознати себе. У овој књизи постоје ријечи које искачу са дна душе у наше и будуће вријеме. Извор се може догодити само из поља поезије, са поруком „поједи таму свјетлошћу” која ће побједити страх и стегу око срца изнад своје отаџбине, гдје је и бицикл усамљен, као и стабло у за-вичају, због кога и ријечи у пјесми новој започињу мачевање. Пјесникиња нам нуди преображај кроз зарђали бљесак, да бисмо Космос препознали преко слова, а да ријеч не буде мртва.

Пјесници, сликајући нас, уједно нас и свлаче неколико спратова наниже, попут зграде која је обиљежена за рушење. Међутим, озбиљне ствари и све тајне споља и изнутра, „трудим се да ушијем”, јер тешко ми је кад видим да се свијет распада – опомиње пјесникиња.

Читајте *Тринаести степен* да бисте се попели на нови поетски видиковац савремене српске пјесникиње Јованке Стојчиновић Николић, на којем ће вас угријати снажно сунце поезије и отопити лед, те омогућити просвјетљење у метафизичкој светрајности.

Проф. др Радослав МИЛОШЕВИЋ

ФЕНОМЕН КЊИЖЕВНОГ ДЈЕЛА
**(Цвијетин Ристановић, *Вредновање књижевног текста*,
„Свет књиге”, Београд 2014)**

*„Тајна књижевног стварања је исто тако
дубока и необјашњива као и тајна
Божјијег стварања.”*

Јован Дучић

Прагање за суштинским вриједностима књижевног дјела отвара разноврсне путеве књижевном критичару, који, дубинским урањањем у текст, мора да проналази зрна злата у каменчићима руде.

Тим мукотрпним послом већ дуже времена бави се и Цвијетин Ристановић који је, као књижевни критичар и књижевни историчар, објавио низ књига из тих области а истакли бисмо: „Огледе и приказе”, (1999), „Критичке (п)огледе” (2006), „Књижевно критичка освјетљења” (2009) и „Вредновање књижевног текста” (2014). Свима њима је заједничка тежња за свеобухватним продирањем у срж књижевног дјела, уочавањем његових вриједности и (евентуалних) мана и рангирањем на књижевној лествици. За све то потребна је знатна ерудиција, способност инвентивног сагледавања мотивацијског и структуралног хабитуса текста који се анализира и представља не само критичарској елити него и широком читалачком аудиторијуму. Од критичара се тражи у првом реду објективност и истанчани естетски нерв који доприноси интелектуалној сфери домишљања. „Велики писац је онај који испод слоја конвенционалне стварности открива нову стварност”, писао је Малро а тај задатак чека и критичара, те колико је успјешан у раду, толико ће и његова критика бити успјешнија.

Цвијетин Ристановић се пасионирано укључује у просторе књижевне критике, при чему му, у научном погледу, помаже и каријера универзитетског професора. Он се бави дјелима из наше али и стране књижевности, класичног или постмодернистичког проседеа, као и стваралаштвом писаца за одрасле и за дјецу. Прелазећи и у есејистичка разматрања, Ристановић посебно настоји да објасни проблеме вредно-

вања и рецепције књижевних дјела за дјецу, улазећи при том у анализу стваралаштва дјечијих писаца, као и савремених критичара који се баве дјечијом литературом, те тако обједињава проблеме цјелокупног дјечијег књижевног стваралаштва.

Најновија Ристановићева књига „Вредновање књижевног текста” наставља досадашња књижевнокритичка разматрања овог аутора, везујући их за књижевне погледе Душана Радовића, али и неке посебно-сти које се истичу оригиналношћу и необичношћу приступа поменутој теми. То долази до изражаја нарочито у тематској цјелини: „Анимални свијет као општа тема у књижевности за дјецу”, (везаној за дјечије стваралаштво српских писаца из Босне и Херцеговине: Алексе Микића, Бранка Ћопића, Стевана Булајића, Драгана Кулићана, Ранка Павловића и Ранка Рисојевића) као и цјелину „Дјечији узраст и рецепција књижевног текста”, у коме је посебно иновантан дио под називом „Визуелни медији и књижевни текст”.

У вријеме, како пише Ристановић, „све већег и агресивнијег наступа савремених визуелних медија (филма, телевизије, интернета)” поставља се питање да ли ће књижевност и читање успјети да се одрже у тој „утакмици” и хоће ли моћи да изађу из ње као побједници. Да ли ће комјутерске игрице, фејсбук и друге форме интернета однијети превагу над класичном формом књижевног текста? Студиозно разрађујући ово питање, уз навођење низа убједљивих доказа, Ристановић отвара једно посебно и савремено питање које ће, вјероватно, наћи и нове истраживаче.

Као и остале Ристановићеве, и ово је књига хетерогеног садржаја. Он пише о ликовима мајки у приповијеткама српских аутора из Босне и Херцеговине, о Андрићевој посвећености умјетности причања, о ликовима у приповијеткама Иве Андрића (у више наврата писао је о овом писцу), о Филипу Вишњићу, (коме се опет враћа), о Тихомиру Несторовићу, у чијој прози тражи чињеничко и имагинитивно.

Сарадња у књижевним часописима Цвијетина Ристановића резултирала је низом књижевних приказа, објављених и у овом дјелу. Тако је представљена студија Миомира Милинковића „Нацрт за периодизацију српске књижевности за дјецу”, којом је обухваћено стваралаштво 98 пјесника, прозних и драмских писаца и књижевних историчара. Ристановић приказује и низ дјела савремених писаца: Александра Гаталице *Велики рат*, Слободана Тишме *Бернардијева соба*, Љубомира Ћорилића *Благо божије*, Љубомира Зуковића *Неспокојни покојник и друге приче*, Јелине Ђурковић *Дијалог с традицијом*, Бошка Ломовића *Јелена, мајка које нема*, Љиљане Лукић *Јелена Златоносовић*, али предмет ауторовог проучавања су и дјела из дјечије књижевности: *Руку под руку кроз бројеве и азбуку* Јове Чулића и *Птице од вунице*

Горана Вуковића. Инвентивно понирући у суштину сваког овог дјела, Ристановић трага за умјетничким вриједностима и еволуитивном кретању његовог аутора. Увијек добронамјерно, уз афирмативан став, његове критике стимулативно утичу, поготово на младе писце, којима је та подршка најпотребнија (Слободан Јовић).

Како нам сам аутор ове књиге објашњава у *Уводу* њен први блок чине четири огледа, представљена на савјетовањима о књижевности за дјецу, други блок састављен је из четири рада о Иви Андрићу и написан је поводом 50. годишњице додјеле Нобелове награде за књижевност овом нашем писцу и 120. годишњице његовог рођења а у трећем блоку дати су прикази дванаест књига, објављених у периоду од 2009-2013. године.

Књига „*Вредновање књижевног текста*” Цвијетина Ристановића представља суптилно ураћање у алфа и омега књижевног дјела, електрицитет критичарске мисли која обједињује артефакта прошлости и савремености, уз духовни набој инвентивног осмишљавања уочених вриједности.

Све то предочено је систематично, с научном акрибијом која појачава вјеродостојност изнијетих ставова. Уз избрушен стилски израз и језик, сведен на једноставност, али и језгровитост, ово дјело ће, својим квалитетима, обогатити нашу књижевну критику.

Љиљана ЛУКИЋ

РОМАН О АЧЕЊУ И СТРАДАЛНОЈ СУДБИНИ НАРОДА СРПСКОГ

(Јанко Вујиновић: *Књига о Храсту*,
„Филип Вишњић”, Београд 2014)

„**К**њига о Храсту” Јанка Вујиновића враћа у романескну прозу једну од најзначајнијих и најактуелнијих тема нашег времена – тему ачења Срба и српског пострадања у отуђеној Европи, која је, као и раније, крајем двадесетог века, „бичем божијим” (бомбардовањем!), покушала да „уразуми” непослушне и својеглаве Србе. Прогнана из прозе као патетична суза недостојна рецепције савременог читаоца, ова тема је запостављена и међу српским писцима, мада има безброј повода да не силази са писаћег стола.

Приповест о „Храсту запису” јесте роман, али не о храсту, већ о народу српском који веже своју судбину за земљу и небо, за историју и легенду – за дрво које уписује у годове сведоштво о постојању и трајању свуда где пребива човечанство и свет. Јесте кажа писца који сабира исписе свих времена о народу коме и сам припада, који му је мио и драг у ономе што му је, по његовом мњенију, живежни доказ божанског узнесења поднебесног, и мрзак у ономе што се њему, као писцу, чини да је опасно по живот, здравље нације и појединца у њој.

Реч је о самозапису у коме учествују сви бивши, прошли и садашњи људи, ужљебљени родственом судбином између непостојећег Панонског и постојећег Балтичког мора, на једној, и много пута препливаног Атлантика на другој страни. Ту негде, особито у крајолику царском, лескају се судбине и живежни облици свих чија се људска доба могу шчитавати још само на гробљима и у овако списаним романима.

Све је у овој романескној приповести, некако, тролисно и столисно, разлистало и разгранато: у земљи, над земљом, на небесима, као историјско и магијско штиво, толико разбокорено и замршено да се чини како писац у првом делу није желео ништа историјски да размрси, већ, напротив, да замота у још исказније клупко живота неисказе и неизусте. Није му ни на крај памети да „усуд живућих око њега забележен у историјама разним” своди на једну визију и један

суд. Више му је стало да све то литераризује својим обновљеним приповесним моделом, који, посведно, има евидентну ауторску црту већ примењену у романима „Вучји накот” и „Паника у интерситују”. С тим што је исказно присутнији модел примењен у „Вучјем накоту”.

Вујиновићеве доумице и недоумице у фазама вишегодишњег настајања романа, кад је смишљао шта чинити са „рукописанијем” („уништити, спасавати, спалити, преписивати, брисати!”), ипак су резултирале најбољом могућом судбином – „објављенијем”. Сад можемо и ми да правимо паралеле између теза о „Србима народу најстаријем” и историјских списа о пореклу и старини Срба, између докумената, легенди и њихове ауторске фикције; можемо да изнова проживимо српско страдање у Првом светском рату, да гледамо два лица истог дуба живота, две форме једне(и јединствене!) књижевне идеје о судбини српског народа. Сад, свакако, боље разумемо, чак, и последице слоге и свађе словенских богова, раштрканих по шумама („силне и обесне!”), који засеваше и загрмеше, засветлише и замрачише небо и земљу, а онда се, у свађи, ипак, нагодише да „извор народа буде на Истоку, ушће на Западу”, и да једни, „ови са Истока, стално теже Западу”, а они са Запада „стално се крећу ка Истоку одакле сунце исходи”.

Вујиновић прихвата ту неминовност јер се показало да су се у незауоставивој тежњи једних ка другим словенски народи „често међусобно крвавили”. Наћи ће Вујиновић у том двојству и потреби прожимања „природни закон кретања и ратовања”, назвавши то, као и други пре њега, „путем и усудом” Европе и Балкана. У том искуству Вујиновић види разлог „исисавања снаге Балкана од стране Европе”.

Изворе за своју почетну романескну тезу писац налази у познатим историчним и неисторичним тезама о „Србима – народу најстаријем”, од Плинија Старијег, Птоломеја, Тацита, до географа Баварског који тврди да је царство српско било толико, „да су се из њега развили сви словенски народи”.

Ова је приповест, истовремено, и расправа о српском имену: „Сјурб, Сјарб, Сјарбин, Серб, Срб” – како бележи Шафарик, „са значењем род, рођак, народ”.

Вујиновић следи тезе три „историјске школе” и три погледа на словенску, светску и европску историју Срба. Сам прихвата, „вољно или невољно”, тезу о најкаснијем досељавању Срба на Балкан, да би могао развити приповест о „браћи по дубу”, о постајању два од једног рода – једног који „иђаше дању” и другог - који је „ходио само ноћу”. Први род је ишао „миц по миц”. Кад наиђе на какав народ и насеобину, опколи их и чека да се предају. Стигавши тако „до водоточја

средње Европе, један крак се одвоји и крену уз притоке Дунава ка југу, ка обалама Средоземља, ка царству Византијском”. Од Византинаца доби „право на сопствени посед – земљу”, а и цело његово насеље – „атар, заједничко имање, пашњаке, ливаде и шуме”. Изворе воде.

Све своје стечено, искрчено или отето, „бранили су свом силом”. Научени ратничким вештинама, гледали су да свим начинима победе, и да „победа буде што безболнија и за њих и за нападаче”. Чешће их је обузимала сетa, него радост, али, певаше, и појаше, а са њима „ни рибе не беху неме”. У покрету их пратише полуприпитомљени вукови и пси, а са њима и благо (коњи, козе, говеда, овце). Ишли су стално напред, па тако „корачају и дан данас”, а, „и сутра ће”, јер, вели писац, „Србин вук јест”.

Други, Црни брат, поведе свој род, као вучје потомке, да ходи ноћу, одређујући смер кретања “читањем звезданих путања”, па и „слушајући ветрове”. Дању су спавали, а чим ноћ падне, крећу знајући куда иду. У освит се заустављају и „усне очију отворених”. Увек искрсну изненада, нападају ноћу, остављајући иза себе „димове, огањ, спаљене рушевине”. Али, кад су дознали да су у опседнутом Константинопољу њихова Светла браћа, саплеменици Црног словенског брата, напустише Аваре у опсади и тако спасише Константинопољ. Станише се у троречју, „где се две реке, једна са југа а друга са запада састаше у трећу”. И „смирише се на кратко где суђено им бијаше да се покрећу сваки век, а некада и двапут у столећу, да се селе и пресељавају, најчешће изгнани. Само у последњем, двадесетом, столећу, одиграло се пет таквих колективних пресељења”. И тако ће се наставити „до нестанка”.

Обилато користећи свој већ изграђени лирски наративни модел приповедања, Вујиновић наставља причу о Србима описујући Храстов Дуб у који Срби прво урезаше границе предела кроз које иђаху, потом крст као сведоцбу сусрета „Поменика” и „Непоменика” (који од крста побеже!), а онда, из светог дуба израстоше три ступа дебела као најдебља стабла „у царској или манастирској шуми”: један ступ „гледајући на јужну страну”, други „стремећи на Исток”, а трећи „усмерен у правцу откуда нас пред смирај светлошћу небеском покадшто погледну сунчеве зраке”. Под те ступове „храста записа” Вујиновић смешта цео космос живота рода српског; под њим, на Церу, збира све српске дамаре и свеце, дневну земаљску и небеску светлост, све словенске ноћне море, сете и туге пренете преко шума, ливада и степа, преко мокрих и сувих гора и поља. Смешта исповеди душе словенске која пребива векове у обиљу битка и ужитка, као што у храстовом жиру пребива клица која животу дарује снагу за нови дуб, ступ и лист.

Под „Храстом записом”, сведочи Вујиновић, осим словенском одроду, обнављане су земаљске и небеске нужности, попут светлости и тмине. Храст је био и хранитељ и излечитељ. Давао живот сам. Био заштитник људима и птицама, животињама и свим бићима која у њему и под њим потраже заштиту. Све му казује неколико казивача. Казивач Јадранин извлачи потанко нит по нит приповести о Храсту који свакоме дарује телесни и душевни мир. Потанко преплиће реч по реч, нашавши да је „Храст запис” и „дојиља”, јер му деца, с пролећа, засецају кору из које после сисају млеко: „усисавају снагу, његову силу, одлучност, па и некакву прекост”. Та ће „снага, одлучност и прекост”, показаће се много пута у вековима, коштати Србе многих страдања.

„Зато и нисмо дуговеки. У смрт журимо!”

„Храст запис” штити село од громава. Светлице у земљу спроводи.

Вујиновић своју легенду о храсту усклађује са словенском и српском митологијом, с примесама паганске и христијанске вероуспрдности. Зато је „Храст запис”, као памтилац времена и свега што оно доноси, жива слика веровања у срдитост и благост богова, у земаљске и небеске појаве, слика митског и стварног живота. Свако ко се запути ка њему каже „идем Запису”, „био сам код Записа”, „прошао сам крај Записа”... По њему су од давнина многа слова исписивана која данас многи читати не умеју.

„Свако слово је – историја”, кажа о духовнику Светом Сави, краљевима, војводама, јунацима. Свако чита и тумачи по своме: „Тројица-четворица читача, а осам-девет казивача”.

Са његових видика виде се све реке и потоци, сва брда и планине, и у селу сваком цркве и манастири, куле, порушене утврде и вароши у Јадру, Рађевини, Мачви, Семберији, Подгорини, Бирачу, Посавини, Азбуковици, Посавотамнави, Колубари, Ваљевској Шумадији, у Свињарском и Горњем виноградарском Срему. Види се васцели свет.

„Храст запис” је, збиља, чудо над чудима. Већи је и познатији и од оног „таковског” под којим су се Срби заклели да ће се дићи на устанак против Турака, и од свих других знаних и незнаних: од „осмака” у Неготинској крајини, преко „славонског” до „зеленог” у Херцеговини, који жиљем и жилицама досеже до самог дна јаме у коју су бачени убијени Срби.

Нико не зна ко га је ни кад засадио. Могло је то бити у време кад је једна жена са Цера затруднела са неком грдосијом (пола звер, пола човек!) и родила Милоша (Кобилића) којег је одојила она, коза и кобила, па Милош израсте у необично снажна момка, којег, као

чобанина, затече у гори и силни Цар Душан, одведе на двор где се сви чуде његовој снази и изгледу. Легенда каже да је на месту где је Милош рођењем ударио теменом о земљу израстао „Храст запис”, а Вујиновић, још више замрсује. Легенди додаје и мишљења неких „историка” да Милош није постојао, па да није могао убити ни султана Мурата на Косову пољу.

Вратиће се Вујиновић током приповести и другој легенди о Милошу Обилићу да би испричао и легенде о настанку планине Видојевице, Бање Ковиљаче и цркве у Каони. У митској претпоставци писац иде и даље, напомињући да је млади храст, можда, засадио легендарни јунак војвода Рађ кад је полазио у Бој на Косово, где је и погинуо, по коме је цео један крај добио име Рађевина.

Да би превео приповест из митова и легенди у стварни живот, Вујиновић, вештином сензибилног приказивача, списује и посве неочекивану алегоријску кажу о „мајмуноликом човеку”. Та приповест, на ироничан, чак, саркастичан начин, казује да оно што ради човек ни мајмуну не би пало на памет. Чини све да остане утисак о дивљем пореклу и нецивилизованом поступању. У прилог томе говоре *гнусна насиља окупацијске аустроугарске војске у Првом светском рату*, којима Вујиновић посвежује други део романа.

Аустроугарске припреме за напад на Србију 1914. године, монархистичка сатанизација Срба, две дринске ратне операције аустроугарске војске и учињени злочини над цивилним становништвом пружили су Вујиновићу непрегледне могућности да испише један од најверљивијих приказа Првог светског рата који се догодио у српској романескној продукцији. Остварио је посебно убедљиво књижевно сведочанство о насиљу и злочинима које починише војници монархије: Аустријанци, Мађари, Хрвати, Чеси, Словаци, Срби – сви који су се тад нашли у моћној царевини, мобилисани да би се „пси међусобно клали”, како рече један мобилизацијски генарал.

У овој приповести описани су злочини какви се ни замислити не могу, чињени без милости над свим Србима на које су успут наишли: над старцима, децом, девојкама, трудним женама. Убијају слепог старца Станоја којем прережу грло и остављају га да искрвари. Исто се догађа и старици која нуди „војацима” јабуке. Убијају затруднелу Цветију, са стомаком до зуба. Њу „војаци” цара Фрање Јосифа распорише бајонетима. Поступају по царској наредби...

Пуцају на краве, телад, псе, кокошке, пилад, на петлове, ждребад и прасад, на овце и јагањце, у бурад са ракијом и вином. „Стрељају окупанти” редом све живо и неживо, и дечака Михаила Радмановића. Пале куће, торове, сена – све. Убијају, на Преображење, људе које затичу на литији, у молитви под Записом, а, онда, минирају и пале Запис,

не знавши да је то скоро немогуће. У Шапцу стрељају заробљене српске војнике, па им после „ломе вратове”. Разјарени као најљући пси, чине светогрђе које не могу ничим окајати ни пред Богом ни пред људима.

Вујиновић изоставља „морбидне описе” таквих детаља Џона Рида и уместо њих убацује своје описе предела, трава, дрвећа... Чини то кад год процени да су злочини „пресурови”, „тешки за читање”. Тако, нпр, уместо детаљнијег описа, само напомиње чињеницу да су Мађари, по Ридовом сведочењу, били далеко суровији од Аустријанаца. Нека Ридова сведочења ставља и под сумњу, верујући да Рид, као део америчког пропагандног тима, није могао у свему да буде поуздан сведок. Али, и мимо тога, Вујиновићеве приповести о злочинима „окупаната” су више него поуздани „докази” да је било тако, јер су литерарно уверљиво предочени, и сви утемељени на поузданим историјским доказима.

Непрестано водећи причу у приповесне контрасте, Вујиновић напореда са суровим сликама злочина даје описе живота око Записа, нпр, слику домаћинског размишљања српског „тежака” о корисности дрвећа у шуми („Иде тежак планином”). У сваком дрвету тежак види нешто корисно за кућу: стожину, бркљу, срчаницу за кола, дрво за саонице, јапију, дрво за венце на крову, рогове, дуге за бурад. Један такав 'сује цара Јосифа („Јосиф 'сује цара Јосифа”), он, геца церски, српски, удара на царски ауторитет, истурајући себе и испред самог цара, без обзира што ни сам писац не показује много симпатија за таквог Србина, за онога који се ачи призивајући нову несрећу. Поднапит, такав Србин не поштеђује ни самог Бога, „скида све са неба”, јер је увређен, убијен ратом у појам, понижен. Опијен српском победом на Церу, помислио је да је јачи од целог света, да може ратовати против свих, а камо ли против Турака, Аустријанаца, Маџара, Немаца и осталог „башибозлука”.

Оваквим исказом, приповесно је указано на врло актуелну историјску и данашњу тему српског „ачења”, које је, сугерише писац, премного коштало Србе кроз историју, а кошта и данас. Дата само у форми приповесне напомене, пишчева сугестија није детаљније образлагана као став. Остављена је у контексту исказа једног лика, и неких натукница у другим приповестима, као подстицај за читалачко размишљање о стварним и могућим последицама „ачења”.

Негативне последице „ачења”, после Церске победе, показале су се већ након три недеље, у септембру, кад је Аустроугарска кренула на Србију са још бројнијом и опремљенијом војском, и на ширем фронту. Опет преко Дрине, али и преко Саве ударајући на Београд. Тад су се догодила два нова српска Термопила - на Гучеву и Мачковом

камену, где је српска војска имала огромне жртве. Једино искупљење толиких жртава било је привремено заустављање армаде у продору ка Ваљеву и Колубари, где је, такође, као на Церу у првом налету, победила Степина и Мишићева војска. И томе Вујиновић даје романескну форму која плени читалачку пажњу и уводи нас у потврђивање тезе о аутентичном и снажно утемељеном романескном поступку.

Да би још темељније поткрепио истину о монструозности сваког рата, па и аустроугарског напада на Србију, Вујиновић се послужио и искуством, тзв. „Лође операције” у Пољској, ратног сукоба аустроугарске, немачке и руске војске у коме је погинуло или у болести умрло око 200.000 војника, а која се догађала кад и Колубарска битка у Србији (скоро у дан и час, 1914). Имала је и скоро исте одлике као Церска, Гучевска, Битка на Мачковом камену, или Колубарска битка: на обема странама било је Пољака, као што је у поменутиим српским биткама на обема странама било Срба, а у аустроугарској војсци још и других Словена: Хрвата, Словака, Чеха). Превео је кратку причу која слика Лођку битку, пољског писца Вл. Ст. Рејмонта.

Вујиновић је ненадано срео Рејмонта у Лођу 2004. године и добио од њега „манускрипт приче”, с напоменом, да ће му се „приказати” кад за то дође време. И „приказала” му се кад је писао овај роман у коме објављује њен превод са пољског језика, под насловом „Коб / Трагом Рејмонта по земљи лођкој”. Међунаслов је дао Вујиновић.

Описујући морбидну смрт пса у лођком „удесу глади” изазване битком, Рејмонт сугерише мисао о апсолутној бесмислености ратних сукоба и потреби да човечанство нађе кључ за највећу цивилизацијску пошаст која и данас свом жестином убија човечанство.

Такву поруку упутио нам је и Вујиновић овом језно написаном лирском приповешћу, романом који причу о рату из патоса ужаса и смрти преводи у течну причу људске душе, спремне да, зарад цивилизацијског освешћења, зрело и смирено, језиком аргумента проговори о ратној пошаст, не дајући никоме узмак од мира: ни „окупанту”, ни окупираном, ни победнику, ни пораженом, ни злочинцу, ни жртви.

У прилог тој поруци иде и једна међу завршним Вујиновићевим приповестима („Звона richtung Есен а топови правац – Златибор”). Она преноси казивачева скорашња размишљања док је путовао „Немачком Шумадијом” о потреби успостављања немачко-српских веза, јер, све је слично, људски исто, све би ваљало спојити међу на-родима. Рат је рат – био па прошао!

Живети, живети, живети!

Чак, без обзира на предочене факте да су Аустроугари у Првом светском однели сва црквена звона из Србије у Есенску тополивницу

да их претопа у топове које враћају да убијају по Србији. Без обзира што није остало ниједно звоно да звони у црквама Бајине Баште, Косјерића, Дубца, Рогачице, Гвозда, Доброселице, Биоште, Чајетине, Беле Реке, Мокре Горе, Негбине, Сирогојна, Ражане, Субјела, Сече Реке... осим једног мањег у Ужицу; што су звона скупљена по Јадру, Мачви, Шумадији, Неготинској Крајини, по Левчу, Стигу и којекуде по Србији. Без обзира на све – зато што је живот много виши налог, Божији дар, зато што су Срби вредан народ, па ће све обновити, опет излити звона да звоне по црквама и манастирима, као што су, у завршној приповести романа – житељи око Записа опет подигли задужбину: цркву у селу Подзапис. Тешко, али подигли да опет окупља српски род око православног крста који некад бејаше урезан у „Храст Запис“, а онда га спалише. Живот је вечан, па се и крст обновио у срчки спаљеног дуба. Увек колико је могуће подизати свест о себи, мењати себе и са другима тражити нит која спаја.

Захваљујући Вујиновићевој приповесној зрелости, српско романескно писмо добило је још једно вредно дело, реализовано постмодернистичким поступком збирања и комбиновања информација, литерарних пасажа и пишчевих блиставих наративно-лирских медитација. Остајући на трагу вуковске језичке матрице, Вујиновић је придодао свом раније утемељеном приповесном поступку и два нова елемента: јасно одређен тематски смер и чврсто структурирану форму романа у којој фусноте чине органску целину са основним литерарним текстом.

Љубомир ЋОРИЛИЋ

ГРАЂЕЊЕ СЛИКЕ ЈЕДНОГ ГРАДА
(Бранко Летић, *Сарајевске теме (Од „цвета градова” до*
***„огњишта ратова”*), Филозофски факултет Ниш –**
Филозофски факултет Пале, 2014)

Књига Бранка Летића *Сарајевске теме (Од „цвета градова” до „огњишта ратова”)* настала је обједињавањем раније објављиваних текстова овога аутора које тематски повезује Сарајево и који упућују, преко бављења појединим стваралачким личностима, на специфичне књижевноумјетничке, али и културно-историјске околности XIX, XX и XXI вијека које се тичу овога града. Ријеч је о књизи објављеној 2014. године, а коју чине текст пролошког карактера посвећен помињању Сарајева у пјесмама на турском језику, два поглавља (*чина*) о градинарима XIX и XX вијека, један чин о ратној поезији и прози XXI вијека, те епилог који претходи текстовима о поводу и разлозима издавања књиге, те поријеклу раније објављених радова.

Књигу отвара текст наслова *Сарајево у песмама на турском језику*, који даје преглед основних црта пјесничких остварења насталих у периоду између XV и XIX вијека, код којих се као нит повезивања јавља управо Сарајево. Сам почетак текста послужио је аутору као погодан простор за помињање чињенице да су се пјесмама о овом граду писаним на турском језику бавили многи стручњаци различитих профила – од исламиста и турколога до историчара, пјесника и историчара књижевности, те да су тим пјесмама прилазили на различите начине: препјевали их, превели, преписивали, тумачили као књижевноумјетничка дјела или посматрали као грађу на основу које може да се успостави релација са културном прошлошћу времена у којем су настајале. Посебно се указује на допринос који је дао др Ванчо Бошков, истичући постојање посебног типа пјесама о граду које назива њемачким термином *Stadtgedichte*. Аутор овим текстом доноси и преглед најбитнијих пјесника ове врсте пјесама, а неки од њих су: Решид, Себлети, Дервиш-паша Бајезидагић, Мејлија те Неркези. Скреће се пажња и на основне поетичке карактеристике и пјесничке поступке који се у овим дјелима могу препознати, а у какве

спадају уопштавање, идеализација, конкретизација, често уметање описа становника, а упућује се и на потенцијални критеријум разврставања ових пјесама на који је указао сам Бошков, а који подразумева диференцирање на основу тога да ли је присутан мотив описа природе и становника или опис догађаја и грађевина.

Након овог теста прошлог карактера, слиједи први чин наслова *Градинари XIX века*, који доноси преглед појединих биографских цртица и стваралачких одлика Косте Хаџиристића, Теофила Петрановића, Стеве Петрановића, Гавре Вучковића Крајишника и Васе Пелагића. У тексту о Кости Хаџиристићу аутор се задржао и на освјетљавању појединих одлика покрета Уједињене омладине српске, те успостављању релација између задатака које су себи постављали чланови овог покрета и одређених стваралачких карактеристика и начела самог Хаџиристића. Као један од узора и изворишта његовог дјеловања наводи се Вук Стефановић Караџић, а сличности између ове двије личности које потврђују такву тезу тичу се обостраног скупљања народног стваралаштва, специфичног именовања збирки у којима је представљен тај сакупљачки рад, описивање народних обичаја, схватање језика и народности. Бранко Летић повлачи и паралеле између Хаџиристића и Доситеја Обрадовића, упућујући на слично поимање језичког и националног идентитета, али и развој својеврсне филозофије о смислу сталних промјена мјеста, произишле из честих путовања.

Наредна два текста посвећена су двојници рођака – Теофилу и Стеви Петрановићу и утицају који је њихов рад имао на културна и политичка дешавања у Сарајеву седамдесетих година XIX вијека. Аутор наглашава да је учитељски и фолклористички рад Теофила Петрановића првенствено у знаку дјеловања Уједињене омладине српске, баш као што и низ бесједа Стеве Петрановића карактерише политичка интонираност.

Повезивање друштвеног ангажмана и књижевног стваралаштва присутно је и у тексту у којем се као централна личност јавља Гавро Вучковић, као и у оном посвећеном Васи Пелагићу. При писању о Вучковићу, аутор даје преглед неколико примјера рецепције његовог дјела – од Петра Кочића до Војислава Максимовића и Мухсина Ризвића, а као неке од основних карактеристика његовог стваралаштва истиче мајсторство у грађењу дијалога и прелаза између дијалошких дијелова и нарације, склоност ка употреби средстава народне књижевне традиције (уношење пословица, здравица, елемената десетерачке поезије) и присуство бројних цитата, нарочито Мажуранића и Његоша. Наводи се и низ примјера бављења дјелом Васе Пелагића, обим и разноврсност његових остварења, али и један вид скрајнутости његовог књижевно-критичког рада. Летић скреће пажњу и на динамику

развоја Пелагићевог књижевног дјеловања, која подразумијева пут од стварања у складу са одликама традиционалне књижевности и истицања просвјетитељских идеја утилитарности до писања у чијој сржи стоји идеја социјалне ангажованости.

Друго поглавље књиге носи назив *Градинари двадесетог века* и саздано је од текстова посвећених Салку Назечићу, Меши Селимовићу, Властимиру Ерчићу, Малику Мулићу, Бранку Милановићу и Новици Петковићу. У првом тексту другог дијела књиге истиче се допринос Салка Назечића развоју Катедре за југословенске књижевности, наводе се и сталне теме његовог научног рада: народна пјесма, Доситеј, Вук, Његош, Шантић и Ћоровић, уз напомену да је његово бављење овим личностима често представљало снажан подстицај другима да наставе његовим трагом. Текст о Меши Селимовићу садржи и тему регионализма и одређењем овог појма у *Речнику књижевних термина* и у оквирима промишљања самог Селимовића, али и Вељка Петровића. Посебан осврт аутор даје на однос регионалног и универзалног у Селимовићевим романима, уз истицање чињенице да је мотив регионалног најчешће искориштен као пригодан носилац универзалног значења. Аутор се задржава и на истицању значаја Властимира Ерчића за развој Катедре за књижевност у Сарајеву и на његовом научном раду и развоју, гдје се као најзначајнији елеменат наводи Ерчићева докторска дисертација *Историјска драма у Срба од 1736. до 1860. године*. Није изостављен ни Малик Мулић чији су најзначајнији радови они са темом јужнословенске и источнословенске медијевистике, на које су се позивали многи велики проучаваоци (средњовјековне) књижевности: Д. С. Лихачов, Димитрије Богдановић или Ђорђе Трифуновић. Након овог текста слиједи дио посвећен Бранку Милановићу и његовом раном бањалучком периоду (писање критика позоришних представа и именовање за уредника часописа *Путеви*), сарајевском (рад на Катедри за књижевност и у Институту за књижевност) и оном позном бањалучком. Други дио књиге затвара текст посвећен Новици Петковићу, праћен прегледом разних награда које је добио за различите аспекте свог дјеловања. Акценат је стављен, у складу са темом књиге, на његов сарајевски период између 1960/61. и 1983. године, посебно обиљежен полемиком са Мухамедом Филиповићем и његовим трактатом о „босанском духу”. Бранко Летић јасно истиче да су његов оригиналан научни рад и „присвајање” владајућих књижевних и лингвистичких теорија датог времена имали огроман утицај на развој Сарајева као мјеста које се може посматрати као симбол славистичке научне мисли.

Трећи дио књиге именован је као *Огњиште ратова* и чини га више цјелина, а оне су посвећене трима женским књигама о грађанском

рату, ратној поезији Републике Српске у антологијама, ратној прози Радована Вучковића и двама ратним романима о Сарајеву. Као предмет промишљања текста *Три жеснке књиге о грађанском рату* нашле су се књиге: *Не плачи за Сарајевом* Вишње Крстајић Стојановић, *Зашто одлазите из Сарајева* Радмиле Поповић и *Изаћи из Сарајева* Вере Тутњевић. Као основна повезница између ове три књиге намеће се управо њихова тематика и усмјереност ка специфичним видовима представљања ратног хронотопа који карактерише категорија затворености, а као једну од проблемских ситуација у вези са овим књигама аутор наводи управо питање одређења жанра и однос између конкретног историјског догађаја, са појавама које су га пратиле, и начина транспоновања те стварности у сферу умјетничког. Као неки од битних елемената који могу јасније да осветле поетику сваког од наведена три дјела Летић наводи и тренутак њиховог писања и објављивања, који је одредио и (не)могућност успостављања дистанце између ауторки и предмета њиховог рада.

Писање о антологијама ратне поезије Српске аутор почиње појашњењем кључних појмова – одреднице „антологија” и синтагме „ратна поезија”, а наставља указивањем на поједине зборнике и изборе пјесама које припадају поменутом типу, као и навођењем потенцијалне класификације која би подразумијевала разликовање оне истински умјетничке и оне више хроничарске пјесничке линије.

Дио *Ратна проза Радована Вучковића* посвећен је Вучковићевим збиркама приповједака и путописним текстовима. Као једно од основних питања намеће се оно о односу стварности и имажинације, дневничких записа и наративних тема, а пажња је посвећена и анализи појединих наративних поступака и формирању композиционог прстена.

Слиједи текст *Два ратна романа о Сарајеву*, који је усмјерен на анализу романа *Твоје срце, зеко* Стевана Тонтића и *Коначари* Ненада Величковића и потврђује да је њихов аутобиографски карактер оно на шта се најчешће скреће пажња. Иако оба романа одликује сличност на нивоу тематизованог специфичног хронотопа, Летић наводи избор перспективе као један од фактора разликовања, а пажњу посвећује и другим поступцима уочљивим у поменутих дјелима – читавању библијског подтекста код Тонтића, уношењу позоришних структурних облика у роман и жанровским поигравањима код Величковића.

Епилог књиге тематизује библијски подтекст *Хронике изгубљеног града* Моме Капора, романа замишљеног у виду диптиха који повезује Хиландар и Сарајево. Аутор прави низ паралела са појединим причама из *Физиолога* и одређеним библијским текстовима и наглашава да су управо средњовјековна и хришћанска традиција послужиле као подлога за развијање Капорове романескне теме. Текст о

Капору прати *Слово о Милици, Сарајки на Бежанијском гробљу*, што упућује, ако се погледа посвета на почетку, на својеврсну цикличну концепцију и грађење, како и сам аутор наводи, оквира за његову слику Сарајева – слику града стављену у контекст дјеловања књижевника и проучавалаца књижевности различитих временских периода, чији се рад, опет, посматра у једном ширем контексту културне историје. Књига Бранка Летића *Сарајевске теме (Од „цвѐта градова” до „огњишта ратова”)* тако бива остварена у виду сликања једног града који постоји као дио вантекстовне стварности, али и као својеврсни књижевни јунак.

Соња ЛЕРО

СРПСКИ ЈЕЗИК ИЗМЕЂУ (НЕ)ИСТИНА И (НЕ)БРИГЕ
**(Милош Ковачевић, *Српски језик између науке и политике*,
Друштво наставника српског језика и књижевности РС,
Бања Лука 2015)**

Еистемски напади на српски народ, његов језик и идентитет у различитим видовима у цјелини траје скоро сто педесет година, а ти напади крајем 19. и почетком 20. вијека су се манифестовали различитим забранама, терором и прогонима школованих људи, прије свега учитеља и свештеника, те забранама ћирилице и српског језика. Напади на српски језик и ћирилицу од тада трају у различитим интервалима и са различитим интензитетом све до данас.

О деструкцији српског језика и његовом ходу по мукама од српског, преко српскохрватског, па до „окрњеног српског језика”, односно до веома специфичног језичког стања насталог распадом бивше нам државе са којом се распала и привидна српскохрватска језичка заједница највише је писао проф. др Милош Ковачевић чијих шест књига јасно говоре о деструктивним процесима и черечењу српског језика и националног идентитета. Тим књигама¹ Ковачевић се и формално, и суштински придружио, односно стао у центар одбране српског језика која је активно започела књигама Лаза М. Костића *Крађа српског језика* 1966. године и *Насилно присвајање дубровачке књижевности* 1975. године, а затим и књигом Радмила Маројевића *Ћирилица на раскришћу векова – огледи о српској етничкој и културној самосвести* 1991. године те књигама Петра Милосављевића *Срби и њихов језик, Српски филолошки програм и Увод у србистику* (1996 – 2000).

Од прве Ковачевићеве књиге У одбрану језика српског – и даље, па све до ове шесте *Српски језик између науке и политике* политичкој самовољи, аргументима силе и квазинаучним ставовима Ковачевић се супротставља снагом аргумената и логиком научних чињеница.

¹ У одбрану језика српског, У одбрану језика српскога – и даље, Српски језик и српски језици, Српски писци о српском језику: хрестоматија, Против неистина о српском језику, Српски језик у вртлогу политике, У одбрану српске ћирилице.

Посебаан значај данас има најновија Ковачевићева књига *Српски језик између науке и политике* чију структуру и садржај ћемо овдје укратко представити указујући на најзначајније текстове и анализе кључних опасности којима је српски језик, а онда и народ, данас изложен.

Књига се састоји од 16 радова тематски обједињених у 4 поглавља: Идентитетска питања српског језика, Актуелни проблеми српског језика, Проблеми српског језика под босанским именом и Јучерашња лингвистичка и политичка трвења око српског језика. Сва поглавља и текстови у њима су врло важни, али ћемо се ми посебно осврнути на поглавље Актуелни проблеми српског језика и на неколико важних чињеница везаних за проблеме с „босанским” језиком те на чудну коинциденцију статуса српског језика и ћирилице у Бих 1914. и 1915. године с нејасним и у најмању руку нелогичном Белићевим, односно српском прихватању католичке филолошке парадигме, односно српско-хрватског имена за српски језик у Србији 1914. и 1915. године.

Посебно значајан текст не само у поглављу Актуелни проблеми српског језика него и у читавој књизи је текст Актуелно стање српског језика – пут ка губљењу српског идентитета који има 7 дијелова и то: Доситеј и Вук – утемељитељи критеријума српског језика као критеријума српског идентитета, Српски језик данас, Хрвати истину окренуше наопачке, „Босански језик” или повампирана Калајева језичка политика, Уникатност тзв. црногорског језика, Вуков садашњи српски језик и Умјесто закључка.

За правилно разумијевање српског језика како кроз историју тако и данас неопходно је, како то Ковачевић оправдано мисли, узети у обзир Доситејево и Вуково поимање српског језика које се у главним ставовима поклапа у *Писму Харалампију* и у тексту *Срби сви и свуда*, уз напомену да Вук још јасније од Доситеја инсистира да је српски језик основа идентитета српског народа ма гдје он живио, односно да је то главна диференцијална црта Срба према другим народима.

У одјељку *Српски језик данас* полази се од чињенице да српски језик и данас именом означава исто што је означавао и у Вуково вријеме јер му је коначно враћено његово име након што је дуго постојао са неприродним српскохрватским именом, односно као преименовани српски језик. То значи да је и тада, а и сада, бар кад је наука у питању, све што је штокавица било српски језик и све што је српски језик јесте штокавица.

Српски језик се данас према критеријумима норме остварује као српска, хрватска, бошњачка и црногорска варијанта једног, српског језика. Три од четири варијанте егзистирају под несрпским именом. Прво несрпско име за српски језик је тзв. хрватски језик чија су-

штина је објашњена у поглављу *Хрвати истину окренуше наопачке* гдје се образлаже научна и фактичка неодрживост *Изјаве Хрватске академије знаности и умјетности о положају хрватског језика* датиране 2005. године.

Овдје се убједљиво, у пет ставова доказује да у поменутој изјави апсолутно ништа нема тачно што, уосталом, показује и својевремена изјава Људевита Гаја о томе како су Хрвати средином 19. вијека „пригрлили” српски језик.

У поглављу „*Босански језик*” или *повампирена Калајева политика* анализира се од почетка до краја суштина Калајеве идеје о „босанском језику” али се разоткрива због чега Бошњаци, муслимани, не желе да се њихов језик зове „бошњачки” него само „босански”. Овдје се указује и на један врло опасан став Парламентарне скупштине Европе у Стразбуру из 2006. године о потреби увођења једног језика у БиХ, а то би био „босански”, што у даљем значи и стварање једне „босанске нације”.

У поглављу *Уникатност тзв. црногорског језика* бриљантно се разобличава бесмисленост става црногорске државне и језичке политике коју је најбоље илустровао Матија Бећковић говорећи да је „црногорски језик” једини страни језик који се учи на српском језику.

Али, бесмислена језичка политика постоји, нажалост, и у Србији што је јасно објашњено у поглављу *Вуков садашњи српски језик*. Анализом на заиста бесмислен начин примијењене Повеље Савјета Европе о регионалним и мањинским језицима показује се погубна државна политика у савременој Србији у вези с језиком српским, што би могло да доведе до тоталног губитка и језика и националног идентитета о чему је с посебном пажњом говорено у задњем поглављу ове студије под насловом *Умјесто закључка*.

О реалним опасностима за губљење српског и језичког и културног идентитета се говори и у тексту *У памет се Срби – не напуштајмо ћирилицу*, а посебно у расправи *Са „крњим” српским језиком у Европску унију*. У овом тексту се анализира суштинска, реална опасност за нестанак српског језика у тренутку уласка Србије у ЕУ, јер је уласком Хрватске у ЕУ тзв. хрватски језик, односно загребачка варијанта српског језика под несрпским именом постао један од званичних језика ЕУ прије српског језика. А да би и српски језик био признат као један од језика ЕУ на то треба да дају сагласност све чланица, па и Хрватска. А то она не мора учинити, нити је ко може на то присилити. И онда ето нове реалне националне муке.

А осим ових мука за српски језик је значајан и проблем неизучавања српског језика на академском нивоу и у Републици Српској

гдје не постоји Институт за српски језик, а он, српски језик, је изложен посебној деструкцији која се манифестује насилним присвајањем његових дијелова за рачун локалних Хрвата и Бошњака, али и неодговорном лексичком диференцијацијом српског лексичког фонда на српски и хрватски дио, чак и код неких српских лингвиста. То се једино, како с правом каже Ковачевић, може превазићи оснивањем института за српски језик у РС.

Осим ових текстова посебну пажњу, између осталих, заслужују и сви остали текстови, а посебно *Лингвистички аспекти Дејтонског споразума* и текст *Белићеви и Ивићеви доприноси Новосадском договору*, гдје сазнајемо за једну од најпогубнијих чињеница за српски језик и српски национални интерес, а то је *Нишка декларација* од 7. 12. 1914. године о уједињењу са Хрватима и Словенцима којој је подлегао и Александар Белић пишући наручену књигу *Србија и јужно-словенско питање* 1915. године у којој без иједног разумног разлога, он, Александар Белић, пристаје да уведе нови назив за српски језик именујући га као „српскохрватски”. То се дешава у тренутку кад Аустроугарска заједно са Хрватима и БиХ муслиманима (шуцкори) пали, убија и уништава све што је српско у БиХ, Црној Гори и западној Србији.

О овој књизи би се могло још дуго писати, али ми ћемо се овдје зауставити препоручујући је свима и лингвистима, и нелингвистима, а посебно политичарима као основну литературу, бар кад је ријеч о културној политици, посебно наглашавајући постављено питање у тексту *Проблеми с тзв, босанским језиком*, а то питање је: имају ли право политичари игнорисати ставове филолошке науке и занемаривати националне интересе зарад тренутних лагодних политичких позиција?

Раде Р. ЛАЛОВИЋ

ОГРНУТЕ МОЛИТВЕНИМ ВЕЛОМ

(Иванка Радмановић: *Амарант или о бесмртној љубави*, „Арте”, Београд 2013)

Као што су загонетни путеви настанка свиле, од свилене бубе до најфиније нити, тако је загонетно и пуцање чауре из које настаје Песма. И за једно и за друго треба време и зрење. И једно и друго има своје древне и мистериозне путеве.

То је случај и са збирком песама „Амарант или о бесмртној љубави” Иванке Радмановић.

Наслов за збирку песама песникиња је одабрала по називу прастаре житарице пурпурних цветова коју су, још Астеци, користили за храну и лек. Ако је по латинској пословици: *Nomen est omen*, име све каже, ове песме имају нечег митског и лековитог.

Подељене у три циклуса: *Intangibilis* (лат. недодирљиво, недотакнуто), *Crudus* (лат. сиров) и *Memento Vivere* (лат. Сети се да живиш) и све певају о бесмртности љубави, о потреби да је препознамо „језиком живљења и умирања” и да не дамо да нам узмакне.

У првом циклусу песме су саздане од сна у коме се сања отворених очију док клија љубавно семе. Све трепери и слуги као религиозни ритуал кроз „плаветнило вена”, топло и недодирљиво. Песникиња би да заогрне тек рођено и безимено: „да те заштитим, обукао сам те данас у огрлице рубина, огрнуо те шалом, везеним хиљадама молитви”. У другом циклусу љубав клија, наговештава будућу чулност, расте и расцветава се. Све стаје у тај моменат, бескрај изнад нас и добија нову димензију. Два тела и две душе стапају се у једно. Врхунско блаженство стреми да буде бит, да буде светло, а не трептај. Свакодневница доноси страхове и дилеме, али је умеће живљења срећа. Мотиви ових песама пуних енергије и жудње су: потрага, мир, нада, страх, љубомора, непоимање, проклетство... Љубав је креативна, она узбуђује, ствара и изазива. У трећем, по броју песама највећем циклусу, круг се затвара. У дубоком, међусобном односу све више је бунцања прошлости, безгласног вапаја и страха од пролазности и самоће. Песникиња призива: „Дођи, у вечност оде још један дан”. Љубав не јењава, не признаје крај, мудро се преображава и траје.

Поезију Иванке Радмановић, прожима непресушна енергија сродних душа које се цео живот траже и животни импулси због којих морамо: „*летети, пловити, трагати, сазнати, хтети, имати, без страха*”, охрабрује песникиња. Љубавници постају *сopствени богови*, док сати клизе из њихових живота, једино је љубав безвремена.

Она опева лепоту љубави између мушкарца и жене у свим њеним аспектима од жеље до страсти.

Чини нам се, да су нам те песме одувек познате, препуне лептирастих додира, златастих боја, мириса и укуса, песме које буде чула и које можемо да удахнемо. Миришу на камилицу, босиљак, жалфију, нану и тек процветали лимун, на јабуке, морске ноћи, песме у којима намигују свици. Све је то уткано у поезију Иванке Радмановић и ствара посебан, поетски угођај.

Песникиња, попут отмене краљице, препушта Краљу, свом господару, да он пева уместо ње, а она умиљно одговара или се натпевавају као у „Песми над песмама”, окружени срнама и кошутама: „*Ти буди мој пастир, а ја твоја чобаница*”. Краљ љуби босу пету својој драгој, уместо јабуке, и пева у „*Привидном спасу*” о бесмртној љубави.

*„Где бих да те одведем,
Умотану у шалове,
Непрепознатљиву у седлу
Иза мене
Пре него што
Пробудимо птице”*

„*Како да одложим слојеве велова у које си умотана, моја љубави*”, пита се краљ. У већини песама не може да се одреди ко их пева, мушкарац или жена, јер двоје постаје једно.

Она пева о вечној љубави, попут оне између краља Соломона и Суламке, која је толико вредна да је постала део Старог завета. Стихови настали у 10. веку пре Христа, понављају се, заоденути истом топлином у песми „*Краљица*” четири хиљаде година после, и у овом тренутку када је трагање за Богом једнако важно као и трагање за љубављу. Својом јединственом искреношћу и лепотом могу да уђу у светске антологије љубавне поезије.

Моника, жена, краљица и господарица, као и Суламка, дрхти од ишчекивања *док љубав лети и тражи љубав*, недотакнуту, пресветлу, исконски немогућу. Љубав је тајна и умеће прошлог и будућег живота, вечна и након физичке смрти. И пева песникиња: *Удахни ме, додирни*

ме паучином, дубоко без завршетка, чаробнице, жено. Колико жудње за додиром и еротиком у песмама „Амаранта”, толико је и жеђи за речима, за духовном блискошћу:

*Молим те још једном:
„Дај ми, макар речи:
Ја схватам даљину,
Али зашто туга.”*

Тако пева песникиња у песми *Мора*, женским, молитвеним гласом. Доживљај страха од самоће је јачи и болнији од доживљаја смрти коју љубав пориче. *Будим те, иако гладно чекам твој осмех, нема смрти, овај рај мора трајати у бесконачје*, каже песникиња, верујући у Бога и када га не чује.

Иванка Радмановић је у поезију ушетала меко и топло, *дуге косе, беле пути, слична лотосовом цвету, постала је* племкиња међу песницима.

Песме су јој женске, господствене, настале у топлини срца, саздане од пољубаца и миловања и овенчане *ореолом вечних јоргована*.

Већ од првог отварања књиге Амарант или о бесмртној љубави јасно је да је реч о особеној мултимедијалној уметници, занимљиве, несвакидашње поетике. По образовању је, али и по вокацији, дизајнер, што се, као уметнички израз препознаје од корица до последње стране. Уметничке, црно-беле фотографије, прате песме и додатно их оплемењују. На њима је ухваћен тренутак расцветавања магнолија; очи које чекају и сањају; белина јасмина и пути; нежни спој нагих тела; две стране лица жене која чека и страхује. Софистицирано се преплићу мотиви песме и слике: тајанствена жена под прозирним велом, жена у подводном свету, међу рибама; у заносу, у магновењу; лице међу длановима; мостови у измаглици; fine чипке венчанице; рука преко руке и чарање, и на крају: загрљај и пољубац тамо где смрти нема.

Нађа Радмановић, ауторка фотографије, и кћерка песникињина, својеврсним светлосним и ликовним записом, ухватила је одразе чулног света песама и проникла у њихову тајну. Тако је настао срећан спој две уметности, два медија, у садржају и у опреми књиге. Саставни део књиге је CD на коме, одабране стихове, надахнуто интерпретирају глумци Жарко Лаушевић и Лора Орловић.

Све похвале издавачу и уреднику, као и за графичко обликовање и фотографије. Песме су их инспирисале да дају најбоље од себе.

Славица ЗЕЉКОВИЋ

ЕМОТИВНО УРЕЗИВАЊЕ ДЕТАЉА

(Мирјана Штефанички: *Прелет птица небом лиманским*,
„Бистрица”, Нови Сад 2014)

Природа поезије, која је у узрочној вези људског бића и природе уопште, отвара се исконски чулно и емотивно пред читаоцима који често у стваралачком огледалу траже живе слике дијалога и никад затворене границе тумачења поезије. Поезија из контекста опажаја повремено прелази у нова самознања, откривања, ствара посебне тајновитости а најчешће рефлекс емотивног доживљаја сама појачава као лепет крила птица које својом акустиком изнад руралног простора безусловно скреће пажњу на себе.

Такав одјек, рекао бих, има песничка збирка Мирјане Штефанички „Прелет птица небом лиманским” која не може а да не изазове нашу запитаност о смислу певања. „Чему писање, поезија, песници; чему блажена лепота у овом оскудном добу, питали су се многи пре нас, наравно, питаће се унедоглед све дотле док буде буђења љубави, живота, док буду свађавале нове зоре, док се буду јављале зраке новог сунца, док буде расипања плодова и семења сибирског бреста, међу дрворедима у Новом Саду... док буде прелета птица преко романтичних Лимана... док будемо препознавали љубав кроз додире, прстима, кроз погледе, кроз трепавице... То су теме, то је мотивација којом је Мирјана Штефанички премрежила нову збирку песама „Прелет птица небом лиманским.”¹ Синтетизована су сва искушења, природна и емотивна, њих поетика оплоди, лирски обнавља.

Ова мрежа се опире патетици да „после ће бити као пре” (уводна песма ове књиге), али у преплитању оног што је било и што ће бити, поезија је та која помаже „да обрнемо време” јер, неко увек „важан” остаје у времену које би да доведемо у садашње. И љубав је „крива” тој жељи код наше песникиње која у ткиво песме уноси сваки „предиван трен” да не избледи, упркос томе што „давно раздвојени животи” заувек завезани у чворове времена и не хају за његов неминовни проток.

¹ Рале Нишавић: „А после ће бити као пре”, из поговора збирци песама „Прелет птица небом Лиманским”, стр. 62.

Овде је, код Мирјане Штефаницки, сваки стих по један мали чвор, а чворовање њених песама припада уметничкој радиности у којој мноштво узнемиравајућих и емотивно урезивих детаља чине неботканицу којом лете „пробуђене птице љубави”. Једна од тих птица је и наша песникиња, чија су магична крила плод нечије воље – бити или не бити:

*Завитлао си ме
Као птицу у небо
Да ли ћеш ме дочекати при паду
У своје руке
Пустити да се расплинем по плочнику
Или ћу се винути још више
У висине где и припадам?*

„Сада смо иза огледала”, каже песникиња Штефаницки, можда по „Божијој одредби”. Јака светлост љубави продире из ових стихова, а блеснута је, то дневнички откривамо, једног јесењег предвечерја и „отелотворена крстом у срцу”. Успостављен је тако трајан контакт са собом у себи („Између себе и себе”). И сада је духовност основни принцип песничке оријентације стиха па поезија у овој лирској димензији има и значај „продубљене вере” (по Јоану Баби). Следи својеврсно очишћење од терета и отварања простора за универзалну љубав према постојећем. Посебан разлог, вероватно, песникиња је имала да на моменте у свој израз унесе детаље из свог дневника смештене у одређеној „временској зони плусквамперфекта”. То тумачи као недостајање кад мине време. Мала исповест мења ритам песме и раздаљину у њој ка оном што недостаје, оживљавањем раних узнемирења и обнавља питања на која се, сада она сумња, може променити давно дати одговор:

*Јеси ли светионик
Који показујеш
Жени Броду
Светлост Великог таласа?*

Љубав је снага новог свитања, она има двојство људске природе па песникиња Штефаницки, потчињена њеним законима незаустављивости узвраћа дах и мисао, певајући задовољно: „Улепшали смо своје животе.” Следе детаљи тог улепшавања стихоречно упаковани како би се избегао процес уопштавања. Тако се „твори целина” живота и додирују „располућене јабуке”, што је продубљивање претходних искустава живота и певања. Суштина снаге живог бића се огледа у љубави, у њеном говору, у свакој метафори додире које Мирјана пажљиво поставља на своје место, а оне се у свом трептају остихи-

вају у реченицама: „Реченице нежне крепке јасне/ Разоружао си ме речима/ Пренео у васиону”, казаће. Васиона као мистични простор има свој реалан систем у поезији Мирјане Штефанички јер је анђеоски спуштена на „стазу сна”. Сна који је остварив па њена песма „Плаветна стаза сна” има душу песме „Паљеница” Весне Крмпотић. „Овде љубав открива још један квалитет: она је општа, заједничка сила у свима, не само у једном субјекту, дакле не само што је просторно локализована по дејству него је и просторно универзализована по распоређености и присутности. Она добија облике тајанствене, све-моћне гравитационе силе јер се односи на све нас и на нашу природну околину у нашим и њеним физичким својствима.”²

Из љубави која има такву песничку енергију Песма постаје Писмо и споменар пун доживљаја које буди природа („Гранају се гране сунца”; „Кише ових дана”) и њене појаве, али живот је као улица: „Има два смера”. Са једног од пређених, песникиња Штефанички узвраћа метафоричан поглед у коме се обраћа том утешном складу природе и њеног протока времена које овде добро тумачи поезијом. Тамо где је песникиња нашла „натопљене привиде немира” иза кулиса узбуђења је осликала једност поетске пасторале, упркос прекидима и чворовима који је деле на етапе, слутимо и неке већ, заборављене. На то подсећају и променљивости на фотопортретима који пресецају одређене делове ове књиге, у којима су и многи снови свесно досањани. Он је негде тамо где су „погледи (не)доречени” па се Она одлучила да „завешта чекање”. На то је обавезује „поклон” истиха откривен: „Поклонио ми нове очи.” Сусрет са тим очима као да је отворио нове хоризонте, у којима неке наглашене емотивне чињенице имају снагу дочеканог или макар наде да искушавање и подражавање причања о стварној одсутности коначно је могуће јер,

*Све се носи негде у себи
Као и неминовност жеље
Бити заједно.*

И ова поезија је чекање са много питања у „светлости доброг јутра” а Он то не зна, док обоје, можда у истом тренутку, гледају како одлеће дунавски галеб, потом следи подсећање:

*Данас сам лепа
У жутој хаљини
Вез рађен руком моје мајке
.....*

² Зоран Глушчевић: „Поезија и магија”, Просвета, Београд, 1980, стр. 133.

*Лето је жуто
Није црвено
Волели смо лето.*

Важан је то емотивно заједнички детаљ и песникиња жели скренути пажњу на све оно што је данас чиста, жива поезија у чијем је центру њено двобиће (ње и мајке, а и она је мајка) и једност човечице у којој се „разливају путеви магме, немири порекла и повратка (...). Поезија Мирјане Штефанички расте душом летораста кроз сунчеву љубав Великог старешине, згомилана у наслућиване модрине згуснуте у капи наших надања, њени стихови ромињају у музгама звездане музике, рекао бих, настаје Поезија у осмеху руже. Речи меке као хлеб, одуховљене у стиху, насељене у телу песме, живе животом Поезије.”³

Поезија Мирјане Штефанички показује, још једном, да је живот траг који остаје у свом прелету, очекивано и неочекивано, пун доживљаја приступачних чулима а они су заједничка емоција и страх, обновљиви лирским подилажењем незабораву. И ова књига, седма по реду у библиографији песникиње, саздана је од „простирања у појму”, поименце обрађена, али и до узбуђења, промишљања и давања важног значаја у песникињином животу оних слика које поезија износи и без којих би се живот свео на фиктивно бауљање тлом. Зато читајући и пратећи „прелет птица небом лиманским”, имамо осећај да је њена песма „непоколебљиво овде с нама, или смо ми овде с њом”.⁴

Може се говорити о удаљености човека данас од књиге и тако и од поезије. „Постоји и свест о скрајнутости поезије и песника од очију света, баш као што је љубав сама и њени протагонисти скривена од очију стварности, јавности.”⁵ Не спорећи такве тврдње може се говорити о несвесном поетском поимању. Ако је сваки поглед на небо лиманско једна врста поетичког доживљаја, онда је небо жива поезија и жива књига доступна свим пролазницима и долазницима, посебно онима који продуховљено знају читати поруке небне поред оних које нам се перцептивно нуде. У такве продуховљенике спада песникиња Мирјана Штефанички. Све то је мисаона подлошка њеној поезији у коју је уградила искуство, настало од себе и од нас самих.

Милијан ДЕСПОТОВИЋ

³ Ласло Силађи: „Мајка у мајци”, из говора књизи „Прелет птица небом Лиманским”, стр. 60.

⁴ По Миодрагу Павловићу.

⁵ Татјана Делибашић: „Цвеће добра међу људима”, „Златна греда”, Нови Сад, бр. 78 (април) 2008.

ИСТАНЧАН ПОЕТСКИ СЕНЗИБИЛИТЕТ

(Јованка Стојчиновић Николић: *Тринаести степен*,
Завод за уџбенике и наставна средства
Источно Сарајево 2014)

Зaista је мало књижевника у нашој савременој, екс југословенској, европској и светској литератури, који су инкорпорирали у наслове својих дела – број(еве). Међу ретке и јако смеле може се сврстати нова књига *Тринаести степен*, Јованке Стојчиновић Николић.

Ауторка је 14 књига поезије: „Звијезда скитача” (1975), „Тијесно небо” (1994), „Самоћа руже” (1995), „Голо сунце” (1996), „Камен моје крви” (1996), „Босо биље” (с преводом на румунски језик, 1997), „Оско-руша” (2000), „Горка свјетлост” (2002), „Кључаоница” (*Изабране и нове песме*, 2003), „Облик свјетлости” (2006), „Мрак од чистог злата” (2006), „Тамно око улице” (2009 и друго издање 2011), „У првом лицу” (2011), чији надахнути поетски наслови потврђују загладаност – горе!

Поред оволиког броја књига, Јованка Стојчиновић Николић је уврштена у више антологија, те превођена на више страних језика (руски, немачки, румунски, бугарски, македонски, енглески, јерменски, словачки...)

Добитник је и више признања и књижевних награда: *Кондир косовке девојке*, *Шушњар*, *Кочићево перо*, награда УКС Подружница Бањалука и града Бањалука за најбољу књигу у 2009, *Удружења књижевника Романијско-сарајевско-дринске подружнице за необјављен рукопис*, *Милан Лалић*, *Шумадијске метафоре*, *Кључ Добор града*, затим *Златна значка КПЗ-е Србије*, *Признање Министарства просвете и културе Републике Српске*, *Амблем града Добоја* и *Повеља Удружења грађана града Добој*.

Када је реч о избору наслова, треба рећи да песникиња њим наставља леп континуитет одабира ефектних наслова. Истакнимо да се феноменологијом бројева, на студиозан начин, бавила и немачка херменеутичарка Анамарија Шимел у бриљантној књизи „Мистерија бројева” („Либрис”, Сарајево, 2007). У ствари, последњи тематско-

мотивски круг издвојен је и њиме је постигнут „крунски” наслов. Основне карактеристике њене поетике се огледају у лишавању свих правописних правила, ијекавица и само понекад гномичан поетски исказ.

Дивном гестом – посветом, отвара се читање ове лепе књиге. И како год постоји синтагма за „породични роман”, чини се да је овде реч о породичној стихозбирци у којој доминира хармонија сфера, сликовитост и конкретност. Јер, како другачије да објаснимо портрете у времену: *Бонсаи, сунце, (кафкијански) Преображај, свечани пријем, сликар, (О)порука, Отац и мајка, кућа, свјетионик, Мој син, оранице, мале свјетлости радне собе, ломне зраке јутра, Један дан моје свакодневице, Поплава, снијега, комшијама, алкохоличара, сеоског сокака, ратарке и пливача...*

Определивши се да стави у синтагму наслова књиге *Тринаести степен* – број, Јованка Стојчиновић Николић – овом сложеницом сугерише, на ненаметљив начин, природу свога стварања и радозналост људске душе. Њени стихови поседују узбудљиву и стварно ретко достижну особину да ефектно споје лакоћу са дубином, дрско избијање зумбула у пролеће, цвркул птица јутром и ноћу, а што осваја срца пречицама...

„Испоставило се/ Да имам радну собу са улазним вратима/ На-спрам зида који се баца на кољена/ Да подупре Југоисточну страну неба у прозорима/ Док кроз њих сунце успиње виолинске жице.../ Свјетлост се појачава на зиду/ Са књигама на полицама/ Да доврши започете пјесме/ Којима сам Одсјекла косу Пресјекла тијело/ Да ме више не присиљавају на заједнички живот.../ Од оног што ми је остало/ Могу да живим Не нарочито добро/ Него како сам навикла... / Коначно ме у столици на којој сједим/ Убије Сјај Ово док пишем” („Мала свјетлост радне собе”, стр. 47).

И, уместо властитих, најбоље се послужити речима Александра С. Пушкина, једног од највећих руских песника свих времена, из његовог последњег писма преводиоцу те дечјој списатељици Александри О. Ишимовој, адресираног уочи двобоја 27. јануара, 1837. године: „(Данас сам случајно отворио Вашу „Историју кроз приче“ и нехотице зачитао се.) Ето како треба писати!”*

Сенахид НЕЗИРОВИЋ

* *Пушкински КАЛЕНДАР 1799-1999*, аутори: Надежда Кондакова и Владимир Чепкунов, преводилац: Владо Ашанин, „Обод”, Цетиње, Црна Гора, 2004.

Сузана БУНЧИЋ ЛАЛОВИЋ

UDK: 821.163.41.09-32 Андрић И.

ПАРАДОКС ИСТОРИЈЕ И НЕПРИЛАГОЂЕНОГ ЈУНАКА

Сажетак: У раду су анализирани присуство и тип хумора у четири Андрићеве приповијетке: „Победник”, „Искушење у ћелији бр. 38”, „Занос и страдање Томе Галуса” и „Поручник Мурат”. Романтичарским одређењем ироније као осмијеха духа, које се поклапа са изворним хуморизмом, тј. довођењем у везу иронијског са трагичним, отвара се могућност новог разумијевања ових приповиједака. Испоставља се да је посриједи парадокс настао из неподударности наших представа о неком појму и онога што се иза тог појма налази у реалности, а хумор пружа могућност њиховог трансцендирања.

Кључне ријечи: парадокс, Иво Андрић, хумор, иронија.

Одређење Андрића као хумористе и његових приповиједака као хумористичких полази од премисе о хумору као субјективном ставу писца према посматраном свијету који он преноси и у своја дјела. Оно се даље темељи на схватању да ништа по себи није ни трагично ни хуморно, већ да се ствари могу процјењивати као такве. Како је хумор ствар процјене, он неизоставно у себи садржи и емотивни став. Хумор се дефинише као посебно духовно расположење које извире из субјективности која доводи у везу иронијско са трагичним. Он увијек подразумева и једну врсту дубље осјећајности која ублажава контрасте стварности и зато дјелује добронајмерно. Луиђи Пирандело сматра да је суштина умјетничког дјела у рефлексiji која је „готово облик осјећања, готово огледало у којем се осјећање прозорно гледа” (Пирандело 1963: 78), а да је у хумористичком дјелу то огледало „мрзле воде, у којој се пламен осјећања не огледа само, него се уроњава и гаси: сиктање воде је смијех који побуђује хумориста; пара коју испушта је често мало димовита фантазија хумористичког дјела” (Исто: 78). Хумор, даље, у себи спаја са-

знајну и етичку раван које обезбјеђују раст јединке преко саморефлексије. Смијех хуморизма је помијешан са боли, јер је настао из поређења реалног свијета и апстрактног идеала. Зато је он пун симпатије и толеранције, док се иронија, која конвергира хумору манифестује као „непрекидна самопародија, чије је кретање значења тешко наслутити” (Бошковић 2006: 628).

У једном дијелу Андрићевог приповиједног стваралаштва са наглашенијим апстрактно-лирским штимунгом, а на појединим мјестима и јаком, мада маскираном, аутобиографском потком, запажамо хумористичке ноте пародијске¹ и парадоксалне² провинијенције. У раду се анализира присуство и тип хумора у четири Андрићеве приповијетке: „Победник”, „Искушење у ћелији бр. 38”, „Занос и страдање Томе Галуса” и „Поручник Мурат”. Слобода, храброст, велики историјски догађај, пobjеда – све те универзалне и апстрактне вриједности стављене су под знак питања тако што су преломљене кроз призму појединачне судбине. У питању је судар појединца са друштвеном и политичком стварношћу која је изван њега, али која

¹ „Пародија (гр. супротна песма) – Песма испевана на неку другу песму или против ње, тј. комична, подругљива имитација озбиљне песме; састав у стиху или прози у коме се карактеристичне, најтипичније особине израза и језика једног писца или једног дела, затим особине неке књижевне врсте, стил епохе свесно наглашеним, хиперболичним карикирањем имитирају тако да постају смешне... Могуће је разликовати три начина пародирања, три поступка: (1) *вербални*, који променом појединачне речи постиже ефекат тривијализације или карикирања датог предмета; затим (2) *комичним и ироничним* имитирањем стила, језика, стваралачког метода или манира једног писца и (3) *тематско пародирање*, које у својој транспозицији обухвата тему датог дела, као и његову форму, изразитије, са оштријим, сатиричним акцентима... Отуд је, даље, типолошки могуће поделити *п.* на *хумористичну*, која се према оригиналу односи добронамерно и *сатиричну*, која се идејно-естетској суштини и структури оригинала оштро и радикално супротставља, доводећи га каткада до апсурда. *П.* тако у основ постаје нека врста критике не само писца, књига или књижевних навика, критеријума и схватања која се пародирају него и ширих подручја културног и јавног живота” (Речник књижевних термина 1985: 527 – 528).

² „Парадокс (гр. неочекиван, необичан) – Термин античког, судског говорништва (епидеиктика), у којему су Грци разликовали двије врсте парница према томе коликом се оправданошћу одређено спorno питање могло заступати пред судом. Ако о праву странке није могло бити сумње, предмет се звао *евдоксос*, ако је предмет противурјечио правном осјећању звао се *парадоксос*... У *епидеиктичком говору п.*-ом је требало славити предмет или човјека невриједна славе. У античкој реторици *п.*-ом се зове повезивање таквих појмова који у бити противурече једни другима у сувислој реченици (...) Од оксиморона и ироније, разликује се *п.* тиме што појмови у њему нису чисте опреке као у споменутих фигурама него само нескладни.” (Речник књижевних термина 1985: 523).

немилосрдно улази у његов живот мијењајући и јунаков живот и његово поимање стварности из коријена. Ликови из таквих судара излазе или преображени, или, што је чешћи случај, поражени, а цијена таквог пораза често је плаћена властитим животом. Испоставља се да је историја „обична стварност за коју треба бити дорастао” (Копман 1996: 67), а већина јунака које срећемо у овим приповијеткама то није.

По свом основном тону ово су, углавном, трагичне приповијетке, а детронизација вриједности овдје је у функцији директног пародирања патетичног поимања стварности. Посриједи је, заправо, пародирање односа између онога што неки појам твори у егзистенцији и онога што се њиме подразумева у апстракцији. На тај начин је у овим приповијеткама још више наглашено поимање о трагичном удесу човјека, односно, осјећање човјекове „бачености у свијет”, тако својствено филозофији егзистенцијализма. Из несразмјера онога што се под појмом мисли и онога што се иза њега отвара у директном судару појединца са свакодневицом настаје један посебан вид „песмистичког” хумора. Овакав хумор у тијесној је вези са иронијом, јер „иронија је коначни напад на апсолутизацију вредности, ма какве оне биле – на претензије на апсолутно уопште” (Копман 1996: 71).

Упутно је овдје поменути да се хумор у овим приповијеткама може посматрати и у домену онога што означавамо појмом црни хумор³. Његова снага је у ремећењу прихваћене вриједности и система и у већини случајева садржи сатирични елемент и тиче се ствари и предмета који се нормално сматрају табуима. То је хумор који се у неким случајевима приближава оном типу отпора који „нормалном” даје укус горчине, ироније или подругљивог и заједљивог смијеха или забаве, а у другим случајевима чак производи мање хумора него страшног, ужасног, језивог и одвратног. Према когнитивној теорији хумора, црни хумор се може одредити као метоемоција. „То је *прихватање* негативне ситуације као што су смрт, заточеништво, болест, рат, неправда, итд. Црни хумор може, такође, бити начин на који учимо да уживамо чак и у оном што је најгоре и неизбежно. Свет постаје врста хаоса или космичке шале. Уз црни хумор можемо покушати да изађемо на крај са негативним ситуацијама или чак да уживамо у

³ „Хумору се, дакле, не може смејати, већ се ствари могу опажати и процењивати као хуморне. То значи да свака девијација или грешка може бити хуморна ако се прихвати као таква. Гротеска, трагикомедија, буфонерија се, у одређеном смислу, често схватају хуморно. Груб хумор, огољени хумор, табу хумор, болесни и црни хумор могу бити смешни ако су прихваћени. Исто је и са смрћу – и она, често, може бити хуморна (прави пример је Свифтов хумор који су поједини склони да именују као *Галгенхумор* или *хумор под вешалима*)” (Бошковић 2006: 628).

њима (уп: Hellenthal 1989: 32). То значи да, ако не можемо увек имати позитивне емоције, морамо се упитати како можемо научити да уживамо и у негативним ситуацијама – један од начина за то јесте црни хумор” (Бошковић 2006: 233).

Разлика између стварности и начина на који је она представљена изван појединачног искуства које јој свједочи прави је извор хумора у овим приповијеткама. У неку руку можемо говорити о травестији мита као хумористичком поступку Ива Андрића: „Мешају се древне, вечите људске страсти са ситним, свакодневним интересима и сукобима, све то заједно добива велика звучна имена и све се покрива свечаним речима и паролама” (Андрић 2008: 210⁴).

Приповијетка *Победник* тематизује један од Андрићевих константних креда, да „нема пораза и побједа него увијек и свуда, код поражених једнако као и код побједника, напаћен и понижен човјек” (Андрић 1977/11: 22). Андрићев Давид, херој и побједник библијски и симбол свих земаљских побједа, је поражени човјек у побједи. Осим што је у њој још једном описана оштрина несклада између индивидуе и масе, ово је и меланхолично-хуморна прича о узалудности и парадоксалности свих људских напора да се приближе идеалу.

Маестралним потезима у неколико сугестивних слика које су сукцесивно поређане, Андрић је преламајући кроз свијест појединца властиту побједу изврнуо наше ставове о побједама и захваљујући хумору, пружио нам парадоксалну, али тим прије велику истину: „Једни су који дела чине а други који уживају плодове и ликују” (30), односно, „Ко би рекао да је овако мрачно у душама хероја!” (30).

У питању је својеврсна пародија библијске приче о Давиду и Голијату, којом се у специфичном споју апсолутног и идеалног (које се подразумијева) с познатим, тривијалним, свакодневним, постиже необична легура епског и баналног из које провијава фини хумор. „Пародија је увек реартикулација нечега што је већ ту или је било ту. Ово ‚претходеће‘, ‚друго‘ мора на неки начин бити присутно и препознатљиво у свести читаоца као тачка одношења; специфичан пародијски однос успоставља се у рецептивном хоризонту” (Стојановић 2003: 62).

Андрић, заправо, не пародира саму причу као причу, он се дотиче јунака и његових унутарњих преживљавања након извршеног задатка. Са симболике Давидовог геста и приче коју је тај гест произвео, Андрић залази у душу јунака и приказује унутрашња збивања у њој. Почетак критичког погледа на догађај је тренутак када се у

⁴ Сви цитати из приповиједака у даљем тексту узети су из књиге *Сабране приповетке Иве Андрића* (2008), коју је приредила Жанета Ђукић Перишић.

јунаку јавила свијест да са одсјеченом Голијатовом главом треба да изађе пред масу која га дочекује са побједоносним покличима. Натуралистички вјерно је описан изглед одсјечене главе, тј. више онога што је на тој глави и у вези са њом изазивало егзистенцијалну мучнину у јунаковом бићу, чиме се ствара могућност перцепције несклада између његових унутарњих преживљавања и масе која га доживљава као хероја. Хумор, односно парадокс, настаје на мјесту гдје се, као нека врста рефрена између слика, који и доводи до хуморног увиђања несклада, понавља Давидова мисао: „Никада земља није била тако тврда./ Никада земља није била тако близу ни тако тврда“ (30). Он извире из противурјечности које се замишљају истим појмом. Давид-симбол је бестјелесан, апстрактан, он припада неким другим сферама, висинама, упућујући на побједу малог човјека над гигантском силом, док је Давид-човјек биће које осјећа, а у складу са осјећањима јавља се и мисао да у том великом чину „земља никада није била ближа“? (30).

Наглашавање Давидовог земаљског осјећања, његове изгубљености и пародирање побједе постигнуто је на два начина.

Прво, сликањем сукоба Давидових човјечанских осјећања са његовим изгледом који има за масу. Као индивидуа он престаје да постоји, његово дјело којим је задобио важност у очима масе потрло је његову важност као човјека: „Али шта да чини и куда да се дене он, сам, полунаг, на хумку између војска, с неопозивим делом које га је завитлало и изнело овде и прети да ослепи, избежуми и сатре, јер му се тек пошто је учињено, објавило у својој величини и страхоти“ (30).

Довођењем у везу алузивног спектра библијске приче и њене симболике која је утјеловљује у култури са индивидуалним људским искуством, пародира се апстрактна симболика побједе и ставља се до знања да иза симбола и приче стоји само човјек. Давид је приказан као потпуно безвољно биће, једино што је вољно у његовом случају јесте мисао о поразу у побједи, и немогућности да се понесе терет побједе. И овдје се Андрић игра са нашим представама о стварима и њиховим стварним лицем каквим се оне објављују онима који дјела чине.

Склон комичној техници која живим бићима, односно људима, одузима својство вољног кретања, Андрић рашчовјечује Давида, дајући му атрибуте ствари, док се у исто вријеме ствари очовјечују. Библијски Давид је постао симбол, његова мјера је бестјелесност, зато Андрић у приповиједи потенцира материјализацију симбола, истовремено наглашавајући човјечанску природу нечега што је већ узело облик апстрактне истине. Давидово постварење, остварено поређе-

њима, наглашено је више пута: прво, маса витла њиме као заставом, а затим се „нише као воћка на грани и нити може да се исправи од бола и слабости нити може да падне од руку и штитова који су под њим” (30).

У тренутку док га огрћу тријумфаторским плаштом, Давид се сјећа оца, оваца и дрвене кашике, а док се отварају капије, град и свјетина кличе, пјева и прославља побједу, он „осети кадионички мирис који му је одувек био одвратан и чу свештенике како блеје и мекећу и како им се гласови ломе и мешају са бубњевима и трубама и виде градске куће како се таласају, пропињу и машу” (30).

И док се Давиду „у несвестици и грозничавом болу” (30), од буке свјетине причињава познати „мекет и блејање коза и оваца”, догле се чују покличи свијета који је прослављао највећу побједу: „ – Јаки! Јаки! Деснице Господња! Најјачи нека царује!” (31).

Прича се завршава сасвим у Андрићевом маниру, есејистичким описом масе. Врло сажетим, кратким реченицама, са неприкривеном иронијом Андрић констатује: „Старице су плакале, свештеници певали, ратници махали копљима (свако је радио оно за шта је био позван) а девојкама жељним удаје сјале су очи неприродно. Робови су добили двоструку меру а животиње се одмарале” (30). Овај мирни есејистичко-опсерваторски став треба да констатује да је ред ствари сасвим у складу са приликом и потребом људском, да свако ради оно за шта је задужен, а истовремено се дезавуише занос и исмијава људска потреба за преувеличавањем, за митизацијом.

Приповијетка *Искушење у ћелији бр 38*⁵ можда не посједује ону врсту хумора видљиву на први поглед, а ипак, због парадоксалне ситуације којом се пародира овјешталост заноса наспрам самог људског живота, заслужује да овдје буде ријечи о њој.

Написана у експресионистичком маниру она спада у Андрићева штива наглашеније аутобиографске ноте.

⁵ Ова приповијетка спада у такозване приче са затворском тематиком. Критика је учила да она, заједно са приповијеткама *У ћелији број 115* и *Занос и страдање Томе Галуса*, има наглашенију аутобиографску ноту. Сматрајући да је за стварање ових прича Андрићу послужило лично тамничко искуство, те пратећи мотив сунца који се у њима досљедно јавља, ове приче су, заједно са првим дијелом триптихона *Јелена, жена које нема*, као и са два непубликована поглавља рукописа *На сунчаној страни* (*Постружничково царство* и *Проклета историја*), која се по свим карактеристикама (однос међу јунацима, топоними, развијање сижеа) могу сматрати саставним дијелом споменуте аутобиографске прозе, послужиле за конструисање романа *На сунчаној страни*, који је реконструисала Жанета Ђукић Перишић 1994. године.

Суочен са обичним животом, пролазећи од затворске ћелије до суднице на саслушање први пут послије четрдесет дана, јунак и један од наратора приче доводи у питање све због чега је дошао у тај положај: идеале, велике замисли, идеје, све уступа мјесто пред нај-обичнијим, баналним стварима које чине живот слободног човјека. Случајно запажен приказ канаринца у кавезу кога непозната жена у кућној хаљини скида са прозора, подстиче јунаково размишљање о његовом положају, тачније, јунак успоставља аналогију између свог положаја и положаја птице у кавезу. Све за шта се борио бива доведено у питање фингираним другим гласом, јунаковим подвајањем: „– Четрнаест степеница више, и петора врата даље, тамо где почиње слобода, улица и град, тамо ово све може и да има неко друго име: жртва, идеја, мучеништво, борба, али овде, пријатељу, овде нема друго до те просте чињенице, без украса и без опозива: ти си изгубио. Шта је ко добио и шта ће још бити то је свеједно, али ти, ти си прокоцкао и сад имаш још само неколико пута да премериш ову ћелију, као мајмун који у кавезу менаџерије гризе свој реп и глође решетке” (57).

Ситуација у којој се јунак нашао безизлазна је, а аналогија између његовог положаја и канаринца у крлеци довела је до врхунца једно негативно расположење: емоција никуда више није могла да се усмјери већ на смијех сопственом поразу.

Како је могуће у овом случају говорити о хумору? Могуће је једино утолико што је ово црни хумор, хумор испод вјешала. Могуће је и зато што јунак сам себе цинички исмијава, подвајајући се, односно, дијаболничком надмоћи свог другог гласа над првим, свјесним ја. Најјаче присуство тог демонског подругљивог смијеха над самим собом видљиво је на крају приче: „– Праћакаш се, надиграни! (...) Па може и да се звони, али кад неко у ово доба ноћи звони, значи да је са њиме крај” (57), и представља осветнички смијех самом себи због личне промашености.

У истом духу се може говорити и о хумору у приповијести *Занос и страдање Томе Галуса*, гдје је судар појединца са историјском стварношћу најбруталније изведен. Опијености животом, младости и егзалтираном осјећању живота, које налазимо у јунаковом доживљају свијета по повратку из Адена у Трст, али и у току самог боравка у овом афричком граду, Андрић ће супротставити историјску неминовност предвечерја Првог свјетског рата, у коју он без икакве кривице бива на најгрубљи начин и без своје воље увучен. Карикирањем јунакове незаинтересованости за историјску и политичку стварност, називајући је „тропским лудилом”, и њеном хиперболизацијом, Андрић је желио да у лику Томе Галуса представи сав бол, трагику и бруталност

којом су разни ратови заустављали младост у њеном природном току и прекидали је: „Данас, нама који знамо све што се после тога дешавало и дешава се, изгледа готово невероватно да један човек тако олако и као у сну пролази поред догађаја који ће за цео свет и за њега лично бити од пресудне важности. Ми данас, растрзавани и напаћени сваки на свој начин, не можемо више ни да замислимо мир, ведрину и безбрижну слободу с којом је човек још у лету године 1914. могао да путује и да живи” (150).

Карикирање општег осјећања хармоније у свијету и пренаглашавање јунакове потребе да размишља о уређењу најразличитијих видова тог „идеалног” свијета нарочито долази до изражаја у Галусовој шетњи Аденским улицама, које Андрић иронично назива његовим „царевањем” (151).

Дошавши у Трст, Галус прве назнаке да нешто није у реду у портрету и свијету покушава да пренебрегне: не чита новинске наслове, покушава да се изолује од свијета и продужи осјећање свеопште хармоније. Због тога се пење на Опћину, а затим и пјесмом покушава да заглуши мутна осјећања која су на махове прекидала његов занос. Тако ће његов поклич животне радости: „Ура! Уррааа! Осана, народе и свијете!” (152), којим је и на остале желио да пренесе нешто од онога чиме је била до краја и лудости испуњена његова душа, бити директан повод његовог хапшења.

Писац затим Галусов занос смирује фактографском нарацијом, новинарског типа: „Пола сата доцније био је ухапшен. То је био први дан рата са Србијом” (152), дајући додатно објашњење: „Међу првима који су у Трсту ухапшени био је и тај сумњиви Босанац што је допутао из иностранства, чије је чудновато понашање још при доласку брода пало полицији у очи, и који је, коначно, данас у подне, на молу, почео да виче неке неразумљиве, по свој прилици револуционарне поклике” (152).

Отрежњење јунаково остварено је описом његовог спровођења улицама као једног од првих ратних заробљеника, у коме налазимо посебну врсту подсмјешљивог смијеха: „Чуо је како свјетина за њим кличе: – На вешала! Један човјек се издвоји из масе и удари Галуса ногом одостраг. Ударац није био јак. Галусу само зуби шкљоцнуше” (153). Прилази му и једна старице која у бесловесној мржњи плује двапут на њега вичући „Доле Русија!” (153).

Понижен, испљуван и изгрђен, без личних ствари, држећи у рукама панталоне из којих су му извукли кожни опасач, сам у својој ћелији, Галус схвата да се нашао на страни „на којој је страдање понижење и пораз” (153). Андрић завршава приповиједање о кратком и прекинутом заносу једне младости у апокалиптичком маниру: „То су

биле прве трубе нових времена у којима ће нестати, можда заувек, радости слободна живота, и у којим ће на крају човек јести човека као звер што једе звер, само са мање смисла” (153).

Веома слична претходној, мада много већа обимом и комплексније структуре, је и приповијетка *Поручник Мурат*. Она под лупу ставља велики историјски догађај (позадина приче је Хади-Лојина буна у Сарајеву), боље рећи појединачну судбину која се нашла у том догађају и њен доживљај онога што се у нашим мислима јавља под појмом великог историјског догађаја. Судбином поручника Мурата, главног протагонисте приповијетке, представљена је случајна и изlišна трагедија каквих је највише у „великим историјским догађајима”. Полу-странац, по очевој страни Сарајлија, а по позиву официр за везу и преводилац, Мурат представља ону плејаду Андрићевих ликова преводилаца и тумача који не припадају до краја ни једном ни другом свијету, а који у њиховим међусобним сукобима први бивају сумњиви и највише страдају. Мурат је обдарен неким нарочитим врлинама, један је од „оних природно храбрих људи” (210), коме поглед са висине разума, који се поклапа са изворним хуморизмом, обезбјеђује да види рзјарену руљу као „пијане и сумануте људе” (211), а мржњу на њиховим лицима он тумачи као неприродне „смешне и страшне гримасе и покрете” (211). Због тога је писац његову природу дао контрастирајући јој хумористичне описе оних који су му били надређени, а чије је недостатке својим присуством поручник Мурат морао да исправља: „У последње време он је стално трчао између валије који није ништа смео, војске која није ништа могла и Народне владе која није никад тачно и сложено знала шта хоће” (210).

Цјелокупан догађај дат је као неколико чинова/ призора у виђењу и промишљању поручника Мурата. Субјективно вријеме много је дужи од објективног историјског тренутка у коме је један човјек невин ухапшен, затворен, а затим и веома брзо смакнут. Сваки чин је иронично-пародична реартикулација једног сегмента „великог историјског догађаја”, или поручниковог личног живота и односа према блиским људима.

Ни у овој приповиједи није изостао омиљени Андрићев статички мотив, опис острављене масе која би да убија и затире. Управо маса представља први чин Муратовог хуморног релативизовања „објективне стварности”: „Никад није видео толико неприродних, у исто време и смешних и страшних гримаса и покрета” (211). За оне који су витлали чинило му се као да желе да загрле неког невидљивог, док је један „смешећи се неприродно, држао у уздигнутој песници го нож, сти-снут по средини, а низ обнажену руку му је текао млаз крви” (210).

Сљедећи приказ је долазак „четири ,угледна првака“ (211), члана Народне владе, у ствари, како то иронично запажа наратор, „четири старца, намргођена и неприступачна разлогу“ (211). Достојанственици за читав догађај окривљују Мурат-ефендију Рушчуклију. Он покушава да им објасни бесмислену ситуацију у коју је доспио захваљујући помало времену у коме се нашао, а помало кукавичлуку Масхарпашином, који у најодлучнијем тренутку, због свог страха и своје збуњености неће наћи ријечи за истину: „Масхарпаша се извињавао, уверавао изасланике о својим најбољим намерама али (...) није нашао ниједне речи да одбије те бесмислене оптужбе и да каже јасно и одлучно оно што је било стварно и истинито: да је до пушкарања дошло случајно, као што често у оваквим приликама бива, (...), да није постојала никаква наредба да се пуца, а да поручник Мурат није ни у ком случају могао такву наредбу издати.“ (211). Једино за шта је смогао снаге јесте да оборена поглед и плачевног гласа замоли капетана Мурата „да пође са овим угледним првацима“ (211).

Основна функција хумора из ових примјера налази се у његовој субверзивности, позиву на реартикулацију овјештале истине, управо у подривању чињеница као датости. Не отвара ли се управо у Муратовом хуморном виђењу ствари и појава око себе (не заборавимо да је њему Андрић дао улогу тумача и преводиоца), права слика наших односа, живот без копрене и илузија? Тим више слика разјарене масе само је један парадоксални апсурд у исти мах и смијешан и тужан, другим ријечима истински хуморан.

Двопланска визура у артикулисању приповијетке остварена је контрастирањем два нивоа стварности. Приказивање Муратових унутрашњих преживљавања дато је у првом плану, док спољашњи план чини прича коју нам саопштава наратор, а у којој већину простора заузима карикирање власти преко њених непосредних представника. Хумористички ефекат је постигнут сталним пародирањем држања власти, и саме стварности, у којој се нашао појединац, који је остварен на принципу поређења – контраста⁶.

⁶ Док су пратиоци, спроводећи поручника Мурата у ћелију ишли „оборена погледа, стиснутих зуба, бледи од узбуђења и неког победничког заноса као да воде скупогеног роба, заробљеног у великој бици, а не поручника који је малочас сишао међу њих, ненаоружан и насмејан, низ басамаке везировог Конака. Пред њима је већ ишао глас о великом успеху Народне владе која је присилила везира да јој изручи кривца за јутрошњи покољ пред Кршлом. Сваком је то ласкало као његов лични успех и у свакоме дизало неки талас поносног одушевљења који је до сада само тражио повод да се дигне“ (211). У истом свјетлу приказан је и Муратов иследник Сунулах ефендија „учен и страшлив човек, горд на своје знање а стално уплашен од његове примене“, „један од оних учених људи за које се, стога што немају нимало срца, мисли да имају много памети“ (214).

Муратово саслушање дато је у казивачком маниру, а наратор је највише пажње посветио карикирању начина којим се саслушање одвијало, у коме је „онај ко саслушава био у већем страху од саслушаваног” (214), а хумор просијава из вјештих поређења пословичног карактера, случајно запаженог хуморног детаља који разбија континуитет приповиједања и ауторских коментара, којима се још једном потцртава несклад између онога што би саслушање и они који саслушавају требало да буду и онога што стварно јесу. Сунулах ефендија је, „тихим гласом, кријући зубе” (215), рекао у чему се састоји Муратова кривица, која је представљала „хаос неразумљивих и бесмислених оптужби” (215), преко којих је истраживач прелазио „опрезно као мачка по мокрој калдрми” (215). Тако је саслушање протекло у мирном и хладном маниру у којем је Сунулах ефендија набрајао оптужбе, убацијући међу њих ријечи привидне утјехе, „неку од оних приватних речи које не обавезују а које могу да изгледају да ублажавају ствар” (215).

Управо су ријечи „е, мој Мурат-ефендија” и „душо си лијепа” највише бољеле поручника јер је, захваљујући њима, знао да је за овај живот изгубљен заувјек. Предајући се већ оном другом свијету, он о стварности размишља заумно, а све људе у њој посматра као покојнике, налазећи снаге у својој несрећи да и њих чак пожали, сагледавајући их у свој биједи њихових јадних егзистенција.⁷ Мурат здраво-разумски резонујући помишља да прекине ову глупу игру коју је случај играо са њим самим, а у коју је доспио најмање својом кривицом. Међутим, није налазио снаге за то: „Има тренутака кад се и најјача личност ломе и кад ни снага ни присебност ни васпитање не могу ништа” (211).

Тако је од насмијаног и неустрашивог официра постао млади унезвјерени човјек у униформи коме је дато да у тамничкој ћелији „сагледа оно друго лице живота” (212). Сва тежина његовог положаја нашла је свој израз у зловољној и помало насмијаној реченици „– И

⁷ Док у Велипаши види великог и јединственог човјека, али дотрајалог и прегорелог, и зна да од њега не може очекивати никакву помоћ нити утјеху, јер их није имао ни за себе, о Масхарпаши који га је кукавички продао могао је да мисли „само са осећањем мучног сажаљења” (215). То је био урођени кукавица, човјек чији унутрашњи склоп никако није одговарао положају везира који је имао. Страх га је нагонио да обавезе које је пред њега стављала дужност заобилази, а тешке одлуке одложи што је могао више. Зато је често у разговору узимао у руке свој велики часовник којим се равнодушно забављао док би слушао свога саговорника који би у потреби или неком захтјеву излазио пред њега. Поручник Мурат зна: „падишаха самог да муче и черече у суседној соби, Масхарпаша би и свој поглед, разрок од великог страха, сакрио у котаче свога цепног сата који непогрешно казује једноличне минуте његовог јадног живота” (215).

куд мене баш да нађу у толикој царској армији” (...) са једном псовком спреда и једном на крају” (212). Полагано он схвата познату и стару ствар, „просту и малу истину” (212) да се „у свим покретима и сударима интереса и веровања, страсти и нагона, тражи увек жртва, један човек или мали број људи, мање или више кривих или потпуно недужних (то је свеједно, јер у ту сврху сви они бивају проглашени кривима), и док се то не нађе и док те одабране жртве не плате својом патњом или својим животом, заљуљане масе и њихове страсти не могу се смирити ни вратити у корито из којег су набујале и прелиле се” (212). Мирећи се са чињеницом да је он та изабрана жртва, Мурат истовремено сам себи потписује смртну пресуду.

Надоградњу ове мисли која је потпуно завладала Муратом чини епизода са књигама. Прожету парадоксалним хумором, њу ће Андрић дати као опреку стварном животу и акцији склоном Мурату. Цјелокупну атмосферу разведрава поручничково сјећање на Изедина, друга из школских дана, који је своје зазирање од књига изражавао ријечима: „Кад видим мало дебљу књигу, мене одмах хвата несвестица” (213). Ни Мурат није био књишки молац: као војнику и човјеку од акције и дужности, књиге су му се чиниле дијелом неког тамнијег неразумљивог свијета. Претурајући по случајно затеченим књигама он наилази на наслове који пародирају његов положај: „Коментар свих коментара”, „Сјај светлих имена и великих бројева” (213). Свечане и нестварне, у опозицији са оним што је живот сам, Мурат их доживљава као још један атак на његов живот и његову младост. Андрић је у овим редовима своју иронијску оштрицу уперео и на историјске књиге и текстове, који су својим садржајима тровали душе ђака надахњујући их великим идеалима и тежњама, а не приказујући цијену којим се ти идеали плаћају.

Поручник схвата да ће страдати и да ће и иза њега остати само људско жаљење, отуда иронијско-цинично сагледавање сопственог живота: „а с времена на време, у својим разговорима, пожалиће га као добричину а баксуз човека и жртву жалосног неспоразума” (213).

И овдје имамо неку врсту подвајања јунака. Муратова мисао у ћелији потпуно се осамостаљује, бива ван његове контроле, и управо њоме се као и у приповијечи *Искушење у ћелији бр. 38*. пародира јунаков тренутни положај и оно што се назива великим историјским догађајем: „И све то заједно, мислио је даље, зваће се велики историјски догађај, сјајан подвиг који је појединцима и народу донео славе и добра, а који је прошао без проливања крви, без жртава готово, изузев оно неколико рањених јунака и бранилац пред Кршлом. Истина један поручник је погинуо, али то без неке потребе и смисла, глупо и случајно, као што бива у великим метежима. Погинуо као ћуран!

Али то није требало историјском догађају па да буде свечан и велик, то није требало никоме, и ђаво би га знао шта је то требало и самом поручнику који је у питању” (213).

Слика његовог бесмисленог страдања продубљује се даље аналогijом на овнове које је са оцем клао у авлији сваке године пред Курбан-бајрам: „То, ето, хоће од њега да учине, жртвеног овна кога хладно убијају, по навици и обичају, и над којим се механички помиње име божје, и кад га после, радници и сиротиња једу на несите залогaје” (213). Ова аналогија добија и своју материјализацију, јунака затичемо у истом положају у коме и животињу са којом је упоређен – како се пропиње о зидове и решетке ћелије покушавајући да избјегне неизбјежно: „Ах ти велики историјски догађаји! Он их познаје сада из виђења а не само по чувењу и по шупљим речима из књига и причања као велика већина оних који о њима говоре и маштају. Он им је сагледао лице” (213).

Приповијетка се завршава поручниковим бјекством из ћелије и општом хајком на њега, коју је уморана свјетина једва дочекала, а чије дозивање наратор још једном иронијски обесмишљава поредећи њихове гласове са лавезом сеоских паса: „Свако је био срећан што се његовом нагомиланом гневу и његовој до сада узалудној ревности пружа неки циљ. Не знајући кога гађа ни зашто, сваки је хтео да истури бар једну пушку у тога човека у низамској униформи, као у живу мету” (217).

Анализирајући наведене приповијетке у овом раду дошли смо до закључка да хумор у њима произлази из поступка преиспитивања поља људског искуства које покривају одређене дефиниције појмова. Снага оваквог хуморизма састоји се у откривању контрадикција у одређивању граница сваке истине и у свим случајевима он је најприје *субверзиван*. Хумор који налазимо у приповијеткама о којима је ријеч у овом раду најбоље је дефинисати као „меланхолију једног супериорног духа који долази до тога да се забавља чак и оним што га растужује”, односно као „озбиљни став некога тко упоређује мали свршени свијет са неизмјерном идејом: из тог резултира један филозофски смијех који је помијешан бољу и величином. То је универзално комично, то јест пуно толеранције и симпатије” (Рихтер; уп: Пирандело 1963: 969).

Овакав хумор не представља празно забављање у тривијалном. Напротив, он се појачава силазећи све дубље у унутрашњост зла да би се забиљежила његова својства са најхладнијом равнодушношћу. Због тога се његова снага налази у умијећу хумористе да се док опи-сује неку појаву што више служи конкретним изразима, техничким

појединостима, прецизним чињеницама и ауторским коментарима који су истовремено и рефлексивна о одређеним појавама.

Филозофски хумор Андрићев представља транспозицију моралног у научно, јер његова снага се састоји у томе што *не кривотвори стварност већ њен суд* истовремено подразумевајући и емоционални став посматрача према приказаном свијету.

Литература

1. Андрић 1977: Ivo Andrić, „*Ex Ponto, Nemiri, Lirika*”, Sabrana dela Ive Andrića, knj. 11, (priredili Muharem Pervić, Petar Džadžić), Beograd: Prosveta; Zagreb: Mladost; Sarajevo: Svjetlost; Ljubljana: Državna založba Slovenije; Skopje: Mislа.
2. Андрић 2008: Иво Андрић, *Сабране приповетке* (приредила Жанета Ђукић-Перишић), Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
3. Бошковић 2006: Aleksandar Bošković, „*Humor*”, Književna istorija br. 130, Beograd, 625 – 672.
4. Копман 1996: Хелмут Копман, „*Хумор и иронија код Томаса Мана*”, Реч, Београд: Радио Б92.
5. Стојановић 2003: Драган Стојановић, *Иронија и значење*, Београд: Завод за уџбенике.
6. Пирандело 1963: Luigi Pirandello, *Humorizam*, (preveo Vladimir Rismo-ndo), Split: Novinsko-izdavačko preduzeće „Slobodna Dalmacija”.

Марко КОНСТАНТИНОВ МАРКОВИЋ

АФОРИЗМИ

* * *

Већина наших политичара прво одбаци опанке
а онда се попапуче.

* * *

Сад хоћу да кажем праву истину,
нека је мртав, нисам полтрон.

* * *

Нисмо анималци, који живимо од минималца.

* * *

Све су ме жене оставиле зато што сам имао друге.

* * *

Све нас је мање. Политичари су се забринули
шта ће бити са њима када нас више не буде.

* * *

Зашто смо гладни?
Зато што је новонастали систем све појео.

* * *

Дуго чекамо да нас огрије сунце,
а нема никога да нам угаси мрак.

* * *

Дошле су промјене: њима фабрике, радницима улица,
сељацима села, банкама земља, народу глас, њима власт.
Боље овако: њима све, народу демократија.

* * *

Имамо богату прошлост, сиромашну садашњост
и неизвјесну будућност.

* * *

Код нас се првомајски празници славе
тако што се изађе у природу и тамо се пасе.

* * *

Код нас је пасуљ све ситнији,
све је празнији и све поснији.

* * *

Рехабилитовали су Дражу,
сад ће се историја писати по Дражи.

* * *

Нашли смо одскочну даску,
само што је она изнад провалије.

* * *

Ја бих моју жену давно оставио
да наша дјеца не личе на њу.

* * *

Био сам јачи од тројице,
сад сам слабији и од једнога.

Маја БАШИЋ

ХРОНИКА КУЛТУРНИХ ДОГАЂАЈА У БИЈЕЉИНИ
(мај – септембар 2015. године)

МАЈ

- 5. маја у Народној библиотеци „Филип Вишњић” Бијељина одржано је „Француско вече” у организацији Гимназије „Филип Вишњић” Бијељина;
- 5. маја СЦПД „Србадија” наступило је на Свечаној академији поводом крсне славе Општине Лопаре,
- 7. маја у Народној библиотеци „Филип Вишњић” Бијељина представљене су 29. и 30. књига из едиције „Занимљиве информације” проф. др Лазара Драгичевића;
- 7. маја у Центру за културу „Семберија” Бијељина одиграна је представа „Краљевски фестивал” ЈУ Основна школа „Алекса Шантић” Угљевик;
- Од 8. до 12. маја у организацији Српског црквеног пјевачког друштва „Србадија” Бијељина одржан је XIV Хорски фестивал „Мајске музичке свечаности”;
- 10. маја у Центру за културу одиграна је монодрама „Пепо Бандић” у извођењу Градског позоришта „Сцена”;
- 11. маја у Центру за културу одржан је Седми међународни фестивал „Дани хармонике” Угљевик - Бијељина - Богатић у организацији Основне музичке школе „Корнелије Станковић” Угљевик - Бијељина;
- 12. маја у Центру за културу одржан је хуманитарни концерт у организацији ЈУ Техничка школа „Михајло Пупин” Бијељина;
- 13. маја у Музеју Семберије одржан је концерт гитаристе Вука Драгичевића;
- 13. маја у Центру за културу одржана је промоција књиге „И крв је горила” аутора Радована Кецојевића;
- 14. маја у Галерији ЈУ Центар за културу „Семберија” Бијељина у организацији Градског одбора СПКД „Просвјета” Бијељина одржана је промоција збирке пјесама Срђана Малешевића из Шида;

- 14. маја у Центру за културу одржана је представа за дјецу „Три прасета” Народног позоришта „Стерија” Вршац;
- 14. маја у Центру за културу одиграна је представа „Балкански шпијун” Народног позоришта „Стерија” Вршац;
- 15. и 28. маја у Центру за културу одиграна је представа за дјецу „Шумска шалабалабајка” Хепи позориштанцета;
- 15. маја у Центру за културу одржан је хуманитарни концерт „Помозимо пјесмом” за Николину Радман, у организацији Музичке школе „Стеван Стојановић Мокрањац”. Учествовали су: хор Музичке школе, Душан Секулић, Just 2 Cool и бенд „Никотин”;
- 16. маја у Музеју Семберије одржана је манифестација „Ноћ музеја 10”;
- 18. маја у Народној библиотеци „Филип Вишњић” Бијељина студенти Универзитета „Синергија” одржали су вече поезије посвећено Лази Костићу;
- 20. маја у Центру за културу одржан је годишњи концерт ЈУ Музичка школа „Стеван Стојановић Мокрањац”;
- 23. маја у Центру за културу одржано је Вече семберског фолклора на којој су учествовали: КУД „Илићка”, КУД „Плетеница”, СКУД „Јелек” Попови, СКУД „Војовода Мандо” Равно Поље, КУД „Балатун” Балатун, СКУД „Удружење озренског краја” Трњаци, СКУД „Глоговац” Глоговац, омладинска фолклорна секција из мјесне заједнице Градац и КУД „Босут” из Босута;
- 24. маја у Музеју Семберије отворена је изложба „Мајска смотра ликовног стваралаштва ученика 23”. Изложба је била постављена до 24. јуна 2015. године;
- 24. маја у Центру за културу одиграна је представа за дјецу „Хајде да се играмо” у извођењу Шабачког позоришта;
- 26. маја у Народној библиотеци „Филип Вишњић” Бијељина Удружење књижевника Републике Српске - Подружница Бијељина одржало је књижевно вече „Завичајни писци свом граду”;
- 27. маја у галерији Центра за културу отворена је изложба модерне умјетности;
- 28. маја у Народној библиотеци „Филип Вишњић” Бијељина представљена је књига „Вртешка страсти” Драгане Вулић;
- 30. маја у Центру за културу одржан је програм „Обичаји у срцу и души” у организацији Асоцијације протјераних Срба Републике Српске;
- У току маја у Центру за културу одржани су „Дани кинотеке” у оквиру којих су приказани филмови: „Буђење пацова” (14.5), „Љубавни случај или трагедија службенице ПТТ” (21.5), „Рани радови” (28.5).

ЈУН

- 3. јуна у Центру за културу одржана је представа „Златни ланчић од бижутерије” у извођењу ФаВи Београд;
- 4. јуна у Народној библиотеци „Филип Вишњић” Бијељина представљен је Приручник за додатну наставу у основним и средњим школама „Примјена Питагорине теореме у једнакости површина у равни и у простору” Новице М. Зековића;
- 4. јуна у Центру за културу одржан је солистички концерт Душана Секулића - хармоника;
- 5. и 6. јуна у Центру за културу одржан је 22. фестивал гуслара Републике Српске у организацији Савеза гуслара Републике Српске;
- 9. јуна у Центру за културу одиграна је луткарска представа „Црвенкапа у шуми мудрости”;
- 9. јуна у Народној библиотеци „Филип Вишњић” Бијељина представљена је књига „Липовице на Мајевици” аутора Радивоја-Раде Тојића;
- 10. јуна у Народној библиотеци „Филип Вишњић” Бијељина одржан програм „Кроз српски језик са смијехом” на коме је говорио Милорад Телебак;
- 12. јуна СЦПД „Србадија” наступило је на свечаности поводом отварања спортских игара радника у водопривреди у Етно селу „Станишићи”;
- 12. и 13. јуна у Центру за културу одржани су концерти Фолклорног ансамбла „Дукат” из Бијељине;
- 15. јуна у Народној библиотеци „Филип Вишњић” Бијељина у организацији Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске из Бањалуке одржан је програм „Одједи: Европска штампа о Сарајевском атентату и јулској кризи” који је обухватио изложбу, промоцију књига, пројекцију документарног филма и јавну дебату;
- 15. јуна у галерији Центра за културу отворена је изложба „Пета међународна ликовна колонија” у организацији Центра за културу и Туристичке организације града Бијељина;
- 16. јуна у Центру за културу одржан је музичко-сценски перформанс „The Yellow Bird” међународно признате плесне групе америчких Индијанаца. Програм је организовало Удружење жена „Лара” Бијељина;
- 22. јуна у Народној библиотеци „Филип Вишњић” Бијељина студенти Универзитета Синергија одржали су Вече бесједе на којој је гостовала глумица Биљана Ђуровић;
- 25. јуна у Музеју Семберије отворена је изложба слика на свили „Сањај своје снове” ауторке Раде Маринковић. Изложба је била постављена до 25. јула 2015. године;

- 25. јуна у Центру за културу у Бијељини у организацији Градског одбора СПКД „Просвјета” Бијељина одржана је свечана академија „У сусрет Видовдану”. У програму академије су учествовали: Димитрије Ћеранић, бесједник, Хор при Храму светог великомученика Прокопија у Дворовима, диригент: Огњен Вујичић, рецитатори: Милица Вељанчић и Ђорђе Мирковић, рецитаторска секција Основне школе „Кнез Иво од Семберије” - Подручна школа Ковиљуше. Након свечаног програма, председница Градског одбора „Просвјете” у Бијељини уручила је награде ученицима генерације бијељинских основних и средњих школа;
- 26. јуна у Центру за културу одржан је годишњи концерт Јавне установе СКУД „Семберија” Бијељина;
- 26. јуна СЦПД „Србадија” је наступило на Слобомир П универзитету на свечаној академији у оквиру 150. трибине ТЕСЛИАНУМ у организацији Српске краљевске академије иновационих наука;
- 30. јуна у Центру за културу одржан је програм Епски спектакл на сцени „Прометеј” у извођењу Студија „Систем” из Бијељине;
- У току јуна у Центру за културу одржани су „Дани кинотеке” у оквиру којих су приказани филмови: „Токијска прича” (4.6), „Конформиста” (11.6), „Андреј Рубилов” (18.6) и „Ратови звезда” (25.6).

АВГУСТ

- 4. августа СЦПД „Србадија” је учествовало у програму обиљежавања 20 - годишњице од прогона Срба из Хрватске. Програм је одржан у Сремској Рачи у организацији Владе Републике Српске и Владе Републике Србије;
- 4. августа у Народној библиотеци „Филип Вишњић” Бијељина представљена је књига „Пут ка себи” Лазареле Мићуновић;
- 5. августа у галерији Центра за културу отворена је традиционална изложба „Седми бијељински ликовни салон”;
- 6. августа у Музеју Семберије отворена је изложба „Стеван Крнић - једна животна прича 1885-1977”. Изложба је била постављена до 16. септембра 2015. године;
- 8. августа у Центру за културу одржано је Духовно вече поводом Светог великомученика Пантелејмона, заштитника Града Бијељина. Реализатори програма били су СЦПД „Србадија” и Градски одбор СПКД „Просвјета” Бијељина;
- 8. августа на платоу испред Центра за културу одржано је „Вече омладинског фолклора” у организацији ЈУ СКУД „Семберија” Бијељина.

СЕПТЕМБАР

- 8. септембра у Народној библиотеци „Филип Вишњић” Бијељина представљена је збирка пјесама „По срцу ми ходај” Јасне Косановић;
- 10. септембра у Народној библиотеци „Филип Вишњић” Бијељина одржано је Књижевно вече посвећено проф. др Драгану Недељковићу. Програм је реализован у сарадњи Градског одбора СПКД „Просвјета” Бијељина, Народне библиотеке „Филип Вишњић” Бијељина и Издавачко графичког предузећа „Српска књига М” Рума;
- 10. септембра у Центру за културу одиграна је представа за дјецу „Обеликс и Пипи полазе у школу” Театра „Талија” из Београда;
- 12. септембра у Центру за културу одржана је промоција књиге „Фајронт у Сарајеву” Ненада Јовановића (др Неле Карајлић);
- 16. септембра у Центру за културу одиграна је представа „Ко је овде идиот?” у извођењу глумаца Милана Калинића и Срђана Ивановића;
- 17. септембра у Народној библиотеци „Филип Вишњић” Бијељина одржано је Књижевно вече Књижевног клуба „Јован Дучић” Бијељина;
- 18. септембра у Центру за културу одржана је промоција књиге „Брзина мисли” аутора Јусуфа Џафића;
- 19. септембра у Центру за културу одржан је концерт „Нови етно Сад у Бијељини” на коме су учествовали: бенд „Лепи Јова”, мушка певачка група „Звуци с' камена” и женска певачка група „Билбил” из Новог Сада;
- 22. септембра у Музеју Семберије отворена је изложба „Женска страна слободе”;
- 23. септембра у галерији Центра за културу отворена је изложба „Конаци и коначишта” сликара Драгана Бартуле из Лознице;
- 26. септембра у Центру за културу одржана је Курбан Бајрамска академија у организацији Меџлиса Исламске заједнице Бијељина;
- 28. септембра у Народној библиотеци „Филип Вишњић” Бијељина представљена је књига „Умјесто летописа” аутора Јована Јовића.

АУТОРИ „СРПСКЕ ВИЛЕ”

Бекрић, Исмет је рођен 1943. године у Бањој Луци. Дипломирао је на Филозофском факултету у Сарајеву - група Историја југословенских књижевности и српкохрватски/хрватскосрпски језик. Прву збирку пјесама *Јутра тате Мргуда* објавио је 1968. године и њоме стекао глас изворног дјечјег пјесника. Слиједиле су потом друге познатије збирке Бекрићевих пјесама: *Капе увис* (1971), *Клуна крај прозора* (1974), *Отац с кишобраном* (1977), *Радничка четврт* (1980), *Изабране пјесме* (1980), *Скривено око* (1984), *Очево време* (1988), *Очев капут* (2000), *Дјечје небо* (2004). Бекрић је аутор више драмских текстова за дјецу сабраних у књизи *Ноћ кад су небодери шетали* (1980). До почетка 1993. године Бекрић је живио у Бањој Луци и радио као уредник у издавачком предузећу "Глас". Сада живи у Словенији.

Бунчић Лаловић, Сузана рођена је 26.1.1982. године у Сарајеву. Филозофски факултет, одсјек Српски језик и књижевност, завршила је у Палама 2007, а магистрирала је на истом факултету 2014. године. Ради на Педагошком факултету у Бијељини као виши асистент на предметима из области Специфичне књижевности. Објавила је следеће радове: *Зимомора* и почеци освајања завичаја, *Зимомора након четрдесет година* (2007), Бајка у савременом наставном процесу, *Нова школа* (Бијељина), година V, бр. 7/2010, *Збогом, Сарајево* Радована Вучковића – паралеле са Андрићевим стваралаштвом, *Зборник радова са Научног скупа, књига 5, том 1*, Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, 2011, у коауторству са Миленом Ковачевић, *Средина и одрастање дјевојчица: Андрићева Роза и Самоковлијина Мирјама, Детињство* (Нови Сад), бр. 2/2011, *Хумор – неискоришћени потенцијал у настави књижевности, саопштење на Научном скупу Савремена школа – изазови и дилеме*, Педагошки факултет у Бијељини, 9. новембар 2012.

Вујовић О., Љубомир рођен је 1952. године у Загребу. Основну школу и гимназију завршио је у Загребу, Правни факултет у Београду. Објављене књиге: „*Модра шкриња*” (поезија - Лог, 2003), „*Ноћ пуног*

месеца” (поезија - Народна књига, 2004), „*Не брините, свака случајност је случајна*” (афоризми - Белеге д.о.о. 2006), „*Боје сна*” (поезија - Народна књига, 2007), „*Боје сна*” (поезија - друго издање КЗЈ, 2008), „*У светлости мрак*” (поезија - ПТТ Србија, КУД Ђ. Павловић 2009), „*Безмерја*” (поезија - Народна књига, 2012), „*Лепоти која траје*” (поезија - Дом културе Ивањица, 2015). Са групом „Тространи круг” објавио је књигу поезије „*Стицање навике нестајања*” (КЗЈ, 2008) и књигу афоризама „*Пси на крају тунела*” (КЗЈ, 2010). Добитник је више књижевних награда и признања.

Гавриловић, Мила (1980), дипломирала је на Филолошком факултету Универзитета у Београду, на Катедри за пољски језик и књижевност. Од 2001. године објављује преводе дела младих пољских прозаиста и песника – Адама Видемана, Тадеуша Пјура, Дарека Фокса, Еве Зоненберг, Кшиштофа Сивчика, Маћеја Мелецког и др. – у часописима у Србији и региону. Превела је и збирку прича Наташе Герке *Све паштете света* (Плато, 2002). Преводи и са енглеског језика. Живи у Београду.

Гаврић, Борислав рођен 21.10.1936. године у Ораховици на Озрену, општина Лукавац, БиХ. Завршио Филозофски факултет. Објављене књиге: *Човјек у пјев у времену* (кратке приче, 1991), *Оловне кише* (пјесме, 1996), *Оноземаљци* (роман, 1997), *Између барикаде и кристалне дворане* (роман, 1998), *Тужабаба и неке ствари на Тари* (пјесме, 1999), *Мјесец у здјели* (пјесме за дјецу, 2000), *На царској цести* (роман, 2003), *Срце на табли* (пјесме за дјецу, 2003), *Златна лепеза* (пјесме за дјецу, 2004), *Цвијет Руже Шимиширове* (роман за дјецу и младе, 2005), *Сребрне сјене* (изабране пјесме за дјецу, 2007), *Озрен распопућена земља* (сонетни вијенац, 2007), *Ораховица на Озрену* (монографија, 2009). Живи у Бијелини.

Голијанин, Момчило је рођен у Крекавицама код Невесиња 1938. године. Од 1967. године до пензионисања (2004) радио као професор књижевности у гимназији у Невесињу. Бави се књижевном критиком и есејистиком, а у последње вријеме пише и приповијетке. Објављена дјела: *Књижевно дјело Марка Марковића* (монографија), *Могућности књижевних истраживања*, *Вјечни ромор живота*, *Алекса Ковачевић, спортиста, патриота и пјесник* (монографија), *Да не овлада мржња - огледи о Ериху Кошу*, *Ослобођене ријечи*, *Трагање за љепотом и смислом*, *Откоси туге и радости*, *У свијету критике и белетристике*, *На пртинама старине*, *Породична монографија Братство Голијани*. Живи у Невесињу.

Дрпа, Милена је рођена 1950. године у Горњој Слатини. Завршила је Педагошку академију у Тузли. Писањем се бави још од основне школе. Пише поезију, прозу и хаику. Објавила је двије збирке

поезије: „Молитва из сјенке” (2001), „Разасута по тишинама” (2009), збирку приповједака „Приче о истинама” (2006) и књигу поезије за дјецу „Шашаве љубави” (2013). Приредила је два зборника радова чланова Омладинског књижевног клуба „Младост” из Модриче, који је формирала 2000. године и којим до данас руководи, као и *Монографију Клуба* поводом десет година рада. Живи у Модричи.

Ђукановић, Горан рођен је 1983. године у Тузли, БиХ. Живео је на Озрену, у селу Ступари где је завршио део основног образовања, а потом се сели у Суботицу, где се уписује у шести разред основне школе „Свети Сава“. По њеном завршетку уписује се у Техничку школу, након које завршава Грађевински факултет. Пише песме за децу и поезију за одрасле. Радови су му објављивани у зборницима за одрасле и за дјецу. Живи и ради у Суботици.

Ђурковић, Јелина (1953) живи у Бијељини и ради на Педагошком факултету као професор на предметима из области књижевности. Објавила је двије књиге поезије *Печати* (1996) и *Вилину влас* (2001). Поезија јој је заступљена у зборницима и у часописима. Објављује и кратке приче у листовима. Бави се научним радом и књижевном критиком, те објављује радове у стручним и научним часописима. Из области народне књижевности објавила је књигу *Дијалог с традицијом*, а недавно и књигу *Фантастика метафоре*. Члан је Удружења књижевника Републике Српске.

Живанчевић, Душан рођен је у Добановцима у Срему. По занимању је инжењер ваздухопловства и правник. До сада је објавио десет самосталних књига поезије и прозе и пет са групом аутора. Заступљен је у девет антологија - /последња на француском/ као и у више зборника и књижевних листова. Песме су му превођене на енглески, руски, француски, немачки и шведски језик. Добитник је многих домаћих и страних признања. Био је председник је Књижевног клуба „Иво Андрић” – Земун, потпредседник Савеза књижевника у отаџбини и расејању као и оснивач Прве песничке колоније „Срем” – Добановци. Члан је Удружења књижевника Србије.

Зекановић, Бранка рођена је 9. маја 1990. године у Зеници. Похађала је Основну школу „Меша Селимовић” у Јањи, а потом Основну школу „Дворови” у Дворовима. Као ученик Техничке школе „Михајло Пупин” из Бијељине закорачила је у свијет књижевности. Добитник је Повеље „Филип Вишњић” за велики допринос развоју образовања, културе и афирмацији Вишњићевих заслуга у историји српског народа, 2009. Бранка Зекановић апсолвент је математике и информатике на ПМФ-у у Бањој Луци, општи смјер.

Зељковић, Славица (1957, Лопаре, БиХ) завршила је Филозофски факултет у Новом Саду, на катедри за Југословенску и општу

књижевност. Радила је као професор књижевности у Гимназији „Васо Пелагић” у Брчком, у Основној школи „Десанка Максимовић” у Футогу, затим у ПР служби ЈКП „Лисје” у Новом Саду. Пише кратке приче, књижевне и ликовне приказе које објављује у часописима за књижевност и културу. Живи у Новом Саду.

Ивковић, Живојин рођен је 25. маја 1953. године у Доњем Милановцу у грађанској породици. По повратку родитеља у Београд похађа основну школу „Синиша Николајевић” на Врачару (Црвени крст). Године 1968. уписује се у XI београдску гимназију, коју завршава 1972. године. Значајан утицај на формирање његове личности и погледа на свет је оставио филозоф и писац, Ђорђе Оцић, са којим је остао у контакту до његове смрти. У том периоду пише поезију и спорадично прозне текстове. Остао је сачуван део лирске поезије. Уочен је изразит сликарски таленат. Уместо да се упише на ликовну академију, уписује се на Правни факултет београдског Универзитета, који завршава 1980. године. Током 1970. и почетком 1980. године дружио се са писцем Момом Димићем, када покушава да пише прозу. У истом периоду интензивније се бави сликарством; похађа приватне сликарске школе и ради у сликарским атељеима. У овом периоду имао је неколико колективних изложби. Током друге половине 1980. и током 1990. године напушта сликарство. Враћа му се 1999. године и у кратком периоду реализује 2 самосталне изложбе и учествује на неколико колективних. Био је ожењен и из тог брака има двоје деце. Исидору (1985 - 2004) и Ивана (1989). Годину дана након ћеркине смрти, у зиму 2005. године, напушта Београд и повлачи се на сеоско имање. Од 2005. године интензивно се бави писањем. Објавио је књиге: *Пустиња*, „Чаробна књига”, Београд 2012; *Муке по Варвари*, „Marks & Bleeds”, Београд 2013; *Обала*, Завод за уџбенике и наставна средства Источно Сарајево 2013; *Пепелиште*, „Marks & Bleeds”, Београд 2014. За рукопис романа *Обала* добио је књижевну награду за најбољи необјављени роман Завода за уџбенике и наставна средства Републике Српске *Златна сова* (2013). Откупну награду Савеза јеврејских општина Србије добио је за необјављени роман *Пепелиште* (2014).

Јевтимова, Здравка је бугарска списатељица, рођена је у Пернику, недалеко од Софије, 1959. године. Њене приче су објављене у 32 земље. У САД су објављене њене четири збирке прича, у Великој Британији три, у Грчкој једна те у Израелу једна. Њен роман „Четвртак” је објављен у САД, Кини, Италији и Македонији. Првобитно је објављен 2003. године у Бугарској и за њега је ауторица добила награду Удружења књижевника Бугарске за најбољи роман. Живи у Пернику.

Јелизарова, Наталија је рођена у граду Кашира, у Московској области. По основном образовању је правник. Завршила је Филолошки факултет „Горки“. Члан је Удружења књижевника Москве. Поезију је објављивала у часописима „Урал“, „Дан и ноћ“, „Ћумбир“, „Нева“, „Бељски простори“ и другим. Превођена је на енглески, српски, немачки, пољски, румунски и мађарски језик.

Јозић, Миливоје: рођен 02.10.1932 глатне године у винородној Жупи. Хумором и сатиром се бави од ђачких дана. До сада је објавио пет књига: „Плутање народа“, „Властита власт“, „Главом кроз стид“, „Сатиранија“ и „Елита паразита“. Радови су му објављивани у разним штампаним и електронским медијима, књижевним часописима и зборницима, алманасима и антологијама. Добитник је на десетине књижевних награда, од којих су три међународне. Живи у Београду.

Карлица, Мирослав, рођен 1958. у Ушивцу, Босанска Дубица, БиХ (Козарска Дубица, Република Српска, БиХ). Средњу школу завршио у Приједору. У Загребу је 1977. дипломирао на Факултету политичких наука. На истом факултету завршава и Постдипломске студије Међународни односи, а магистарски рад брани на Факултету политичких наука у Београду 1993. године. Због избијања рата и распада бивше заједничке државе Југославије напустио је Загреб и прешао у Београд где и данас живи. Стално је запослен као новинар у Програму за дијаспору Радио телевизије Србије, где тренутно ради као уредник емисије „Србија на вези“. Такође је сарађивао у Танјугу, Радио Југославији, а полемичке и друге написе објављује у дневном листовима „Данас“ и „Политика“, недељнику „Нин“ и другим.

Keret, Etgar (Тел Авив, 1967), мајстор кратке форме и један од најпознатијих савремених израелских књижевника. До сада је преведен је на 37 језика. Његове књиге су бестселери у Израелу, а занимљив је и податак да се највише краду по књижарама и да су најчитаније у затворима. По његовим причама је снимљено педесетак филмова. Етгар Керет је једини израелски аутор чије су књиге објављене у Палестини. Поред писања, познат је и као филмски и телевизијски сценариста.

Кецман, Давид Дако рођен 28. септембра 1947. године у Рајновцима код Бихаћа, БиХ. Пише поезију, прозу, књижевну, ликовну и позоришну критику. По завршетку студија радио је најприје као наставник у школи (1971-1974), а потом (од јуна 1974. до пензионисања 2011. године) као професионални новинар. Објавио је двадесет књига, сарадник је многих књижевних часописа и листова. Објављиван је на десетак језика. Књиге прозе и прозаида: *Леђ* (1982), *Калем* (1992), *Кад дуња замирише* (роман-мозаик) (1995), *Озарје* (1999), *Тамнина* (2008). Књиге песама: *Реч на леду* (1976), *Претпоноћни воз*

(1980), *Ноћни риболов* (1980), *Трептај* (хаику) (1988), *Распад мозаика* (1989), *Зидари светилишта* (1991), *Небески гласник* (хаику) (1994), *Menyuei hirnök* (*Небески гласник*, хаику и поема на мађарском језику) (1997), *Столетна вода* (2001), *Сам као суза* (изабране песме о љубави) (2003), *Хор сенки* (2010). Књиге за децу и младе: *Сањам, сањам чаролије* (песме и проза) (1994), *Хоћко и Нећко* (1997), *Даљинама преко света* (2003), *Неко само тебе тражи* (2007). Најновије му је дјело *Река за један дан* (роман - мозаик) (2013). Живи у Сомбору.

Козић Прерадовић, Стевка (1945. године, Горњи Карајзовци, БиХ, СФРЈ), економиста; радни вијек провела је у привреди и у Дјечијем позоришту Републике Српске - четврту деценију. Књигом поезије *Прамен стрела* (1973.) ушла је у књижевност. Пише за децу и за одрасле: прозу, поезију, радио драме, а повремено и књижевну критику. Објавила је изборе из поезије: на италијанском, есперанту, француском и чешком језику, уз два српска: *Жива брава* (2000) и *Папирни кључеви* (2013). Пјесме су јој уврштене у запажене антологије земаља: Индије, Мексика, Русије, Словеније, Румуније, Бугарске, Француске, Србије, Бих и РС а претходиле су им *Антологија жена пјесникиња Југославије* – А. Рудић, *Лирика двадесет петорице* - М. Шиндић и *Судбоносни дјечац* – Д. Трифуновића (1966). Живи у Бањалуци.

Ковач, Јоланка, писац, преводилац са мађарског језика, уредник књига, рођена је 1958. године у Зрењанину, дипломирала је на Филозофском факултету - Одсек за мађарски језик и књижевност у Новом Саду. Радилa као библиотекар у Основној школи „Серво Михаљ” у Мужљи. Објавила је две збирке новела на мађарском језику. Објављује у часописима и листовима код нас, у Мађарској, Румунији и Словачкој.

Krowicka Lalić, Olga рођена је 1980. у Шибенику. Апсолвент је славистике на Јагелонском универзитету у Кракову (Пољска). Објавила је више збирке пјесама на пољском језику а у Републици Србији збирку: *Иза облака* (2008). Заступљена је у разним антологијама и алманасима. На пољском језику је објавила и збирку драма а пише и приче. Дјела су јој превођена на енглески, шпански, литвански, македонски и словеначки језик. Живи и ствара у Дукли (Пољска).

Лаловић, Р. Раде је рођен 1956. године у Влахољу, општина Калиновић. Школовао се у Калиновику гдје је завршио основну школу и гимназију, а студиј Историје југословенских књижевности и српски (раније српскохрватски) језик завршио на Филозофском факултету у Сарајеву. Као средњошколски професор радио је у Грачаници и Калиновику, а као школски надзорник за српски језик у Републичком педагошком заводу РС од 1993. године. Тренутно је инспектор – про-

свјетни савјетник за праћење и оцјену квалитета школа у РПЗ РС. У стручним и научним часописима у земљи и иностранству објавио је око 150 стручних радова. Учествовао је у раду десетак конгреса и симпозијума из језика и књижевности као и у низу факултетских научних скупова. Аутор или коаутор је више уџбеника и приручника из *српског језика* у основној и средњој школи у РС, аутор је антологијске хрестоматије *Божур поље - српска читанка са задацима за истраживачко читање*, те књига *Школа и квалитет*, књиге изабраних стручних радова *Размишљања у предвечерје*, *Говорне вјежбе у науци и у настави српског језика* и *Калиновик у незабораву*. Осим стручних и научних радова из српског језика и књижевности, методике наставе и опште дидактике пише путописе, прозу и поезију.

Лукић, Ристе, Љиљана рођена је 19. октобра 1939. године у Загребу. Након рођења па до данас живи у Бијељини, сем периода од јуна 1945. до октобра 1947. године када је живјела у Зворнику. Филолошки факултет - група Југословенска књижевност и српски језик завршила је у Београду, гдје је и магистрирала. Пише прозу, поезију, књижевну критику и есејистику. Објављене књиге: „Магнолија на длану” – збирка прича (1997); „Из књижевног сазвежђа” – есеји и критике (1998); „Плаво је боја неба” – пјесме (1999); „Једнога дана пре седам дана” – приче за дјецу (2000); „Балкон за маштање” – приче и приповијетке (2002); „Трагање за смислом” - књижевне критике (2004); „Кључар чудне љепоте Јован Дучић” – књижевноисторијска студија (2008); „Приче о медведићима” - приче за дјецу (2009); Јован Дучић, Рани радови I (1887-1896), /приређивач Љиљана Лукић/, (2010); „Јелена Златоносовић” - роман (2011).

Марковић, Даринка је рођена 1952. године. Гимназију је завршила у Ливну, Педагошку академију у Сплиту, Учитељски факултет у Београду. Играла је у драмском ансамблу у Хрватском народном казалишту у Сплиту. Певала је и плесала у културно-уметничком друштву „Јединство”. Пише песме од детињства. Активни је члан неколико књижевних клубова у Београду. До сада је објавила збирке песама: „Иза светлости”, „На крилима ветра”, „Долина љубави”, „Чудна планета” и „Матеја на Марсу”. Тренутно живи и ради у Београду.

Мијајловић Адски, Душан пише прозу, поезију, приче и песме за децу, хаику поезију, сатиру, књижевне приказе и новинске текстове. Објавио је: збирке песама *Несаницом до истине* и *Једино признајем своје распеће*, збирке награђених прича: *Калигула на кестеновом листу*, *Трошење сна* и *Трошење страха*, збирку хаику поезије *Крчаг за росу*, неколико жанровских новела и преко 1800 жанровских прича. Живи у Нишу.

Миленић, Жарко (Брчко, 14.01.1961) је завршио Вишу економску школу у Београду. Живи у Брчком. Објављује прозу, поезију, драме,

те књижевну и позоришну критику у низу листова и часописа те у радио емисијама. Објавио је тридесет књига прозе, поезије и књижевних критика. Превео тридесетак књига са руског, украјинског, бугарског, македонског, словеначког и енглеског језика. Дrame су му играње на професионалним и аматерским сценама.

Миљинковић, Миомир је рођен 1948. године у Буковику, општина Прибој. Завршио је Филолошки факултет у Београду, студијска група *Српски језик и југословенска књижевност*. На истом факултету је магистрирао и докторирао. Бави се историјом књижевности, а пише и белетристику. До сада је објавио 29 стручних и научних књига, од којих је девет из белетристике (седам збирки поезије за децу и одрасле, једну збирку приповедака и један роман за децу и младе), 17 монографија и више од 200 књижевнокритичких, стручних и научних радова, осврта, приказа и чланака. Живи у Ужицу.

Незировић, Сенахид рођен 21. априла 1963. године, у Тузли. Основну и средњу школу похађао у Лукавцу, а Филозофски факултет у Сарајеву. Од 2009. године, наставио школовање на Америчком универзитету у БиХ, Факултет за међународно право и дипломатију. Досад, објавио три књиге: „Церемонијал”, (1985), „Таксират” (1998) и роман „Класићи” (2011), Осло, Норвешка. Текстова објављивао у скоро свим најзначајнијим листовима и часописима широм СР БиХ, бивше СФР Југославије и у неким европским и свјетским. Преводи са енглеског, руског, арапског, словеначког и македонског језика. Живи и ради у Лукавцу и у Цељу.

Новокмет, Мирјана рођена је у Београду, 1958. године, где је дипломирала на Факултету ликовних уметности. Као сликарка, имала је осам самосталних и више заједничких изложби. Члан је УЛУС-а. Као књижевница, до сада је објавила тринаест књига, које је сама илустровала и опремила: *Изазов непознатог*, *Сећање на почетак*, *Пећински цртежи*, *Жеља за додиром*, *Аријаднино клупко*, *Престижање светлости*, *Просторна комбинаторика*, *Глинени голуб лети у небо*, *Сребрне сенке* као и романе: *Папирни ждралови*, *Арлекин и Луна*, *Ерсова стрела*, и *Скица за времеплов*. Добијала је награде за књижевно стваралаштво. Члан је УКС.

Павловић, Ранко рођен је 1943. у Шњеготини Горњој, код Теслића. Живи и ствара у Бањалуци. Пише поезију, прозу и драмске текстове за одрасле и за дјецу. Бави се књижевном критиком и есејистиком. До сада је објавио по тринаест збирки пјесама и приповиједака, четири романа, једну збирку есеја, књигу књижевних критика и десет радио-драма за одрасле, затим шеснаест збирки прича за дјецу, пет збирки пјесама за најмлађе, један роман за младе, десетак текстова за дјечја позоришта и петнаестак радио-игара за дјецу. Завод за уџбе-

нике у Источном Сарајеву објавио је његова *Изабрана дјела*. Његове пјесме и приповијетке превођене су на италијански, пољски, мађарски, енглески, румунски, њемачки, холандски, шведски и друге језике. Награђиван је значајним признањима за књижевност, међу којима су и награде Кочићева, „Скендер Куленовић”, „Лаза Костић”, „Шушњар”, Подружнице Удружења књижевника Српске и града Бања Лука за књигу године, „Пјесма над пјесмама”, „Станко Ракита”, „Гордана Брајовић”, „Исак Самоковлија”, „Григорије Божовић”, „Веселин Маслеша” и многе друге. Додијељене су му повеље Удружења књижевника Србије и Удружења књижевника Српске за животно дјело.

Петровић, Ружица рођена је 1958. у Нишу, живела у Подвису код Књажевца, Јелашници код Ниша и Костолцу. У Нишу, где и данас живи и ствара, завршила је основно и средњошколско образовање и студирала на Филозофском факултету на Одсеку за славистику. Објавила књиге поезије: *Библија на длану* (1992), *И би ружа* (1994), *Обистињења* (2001) и *Сва моја ја* (2014). Пише поезију и прозу. Добитник је награда и признања код нас и у Бугарској.

Радовановић, Васа рођен је 1961. године. Живи и ствара у Београду. Објавио је пет књига песама: *Блесав град*, *Боемска прича*, *Боја*, *мирис*, *звук*, *Крик себра* и *Кап бистре воде*. Превођен је на француски, енглески, јапански, турски, немачки и руски језик и заступљен у више антологија. Главни уредник Књижевних вертикала. Члан је Удружења књижевника Србије.

Рисовић, Ранко (1943), пјесник, прозаиста, драмски писац, есејиста, историчар математике, преводилац и културни посленик, објавио је око педесет књига, од тога 18 пјесничких збирки, 25 прозних књига, међу којима 10 романа; изведено му је више позоришних и радио-игара за дјецу и два драмска текста у Народном позоришту Босанске крајине у Бањалуци. Најзначајније књиге су му: „Прах” и „Први свијет” - поезија; „Иваново отварање” - роман за младе; „Шум” - проза; „Археолог”, „Симана”, „Босански целат”, „Господска улица” и „Мост на ријеци Уни” - романи. Дјела су му превођена на чешки и италијански. Шира библиографија као и дио пјесничког и прозног опуса могу да се виде на интернет адреси <http://www.nub.rs/~risco/>

Ристановић, Цвијетин рођен је 1937. године у Модрану, општина Бијељина, Република Српска, БиХ. Филозофски факултет завршио у Новом Саду, а Постдипломски студиј на Филолошком факултету у Београду, на коме је одбранио магистарску тезу и докторску дисертацију. Објавио 9 књига из области историје књижевности и књижевне критике: *Казивање као огледало живота* (1990), *Епик и лирик Петар Кочић* (монографија) (1995), *Српски пјесници за дјецу* (1997), *Огледи и прикази* (1999), *Простори дјетињства. Огледи о српским писцима*

за дјецу (2002), *Књижевне теме* (2003), *Критички (п)огледи* (2006), *Књижевнокритичка освјетљења* (2009), *Вредновање књижевног текста* (2014). Живи у Бијељини.

Станојловић, Борислав (1935, Амајлије, Бијељина). Завршио је Учитељску школу у Бијељини (1954), а Вишу педагошку школу – група историја и географија у Сарајеву (1961), Филозофски факултет – група за педагогију завршио је у Београду (1969). Магистрирао је на групи за педагогију – психологију на Филозофском факултету у Сарајеву (1976). На истом Факултету је докторирао 1988. године. Објављене књиге: *Организација школе у природи*, (1985), коауторство; *Породица и васпитање деце*, (1990); *Пет деценија образовања васпитача*, (1998) коауторство; *Педагошка дијагностика као фактор оптимизације васпитно-образовног рада школе*, (1990); *Организација и програмирање рада школе у природи*, (1999), коауторство; *Педагошка пракса*, (2000); *Основи педагошке дијагностике*, (2008). Члан је Српске академије образовања. За постигнуте резултате у раду више је пута награђиван и одликован.

Стојчиновић Николић, Јованка рођена је 1952. у Ритешићу код Добоја. Живи и ствара у Добоју, гдје је радила као професор у Средњошколском центру и Гимназији, те као директор Центра за културу и образовање. Објавила је 14 књига поезије: *Звијезда скитача* (1975), *Тијесно небо* (1994), *Самоћа руже* (1995), *Голо сунце* (1996), *Камен моје крви* (1996), *Босо биље (с преводом на румунски језик 1997)*, *Оскоруша* (2000), *Горка свјетлост* (2002), *Кључаоница – Изабране и нове пјесме* (2003), *Облик свјетлости* (2006), *Мрак од чистог злата* (2006), *Тамно око улице* (2009. и друго издање 2011), *У првом лицу* (2011). Њене пјесме уврштене су у више антологија и превеђене на неколико језика (руски, њемачки, румунски, бугарски, македонски, енглески, јерменски, словеначки...). За своје стваралаштво и предан рад у култури добила је више значајних признања, међу којима књижевне награде: *Кондир косовке девојке*, *Шушњар*, *Кочићево перо*, награда УКС Подружница Бањалука и града Бањалука за најбољу књигу у 2009, *Удружења књижевника Романијско – сарајевско – дринске подружнице за необјављен рукопис*, *Милан Лалић*, *Шумадијске метафоре*, *Кључ Добор града*, затим *Златна значка Културно просветне заједнице Србије*, *Признање Министарства просвете и културе Републике Српске*, *Амблем града Добоја* и *Повеља Удружења грађана града Добоја*.

Терзић, Недељко (12. мај 1949) књижевник. Пише и објављује поезију, прозу, сатиру, драмске текстове, хаику поезију и књижевну критику. Пише и за дјецу. Превођен је на: енглески, немачки, јапански, руски, италијански, француски, мађарски, јерменски, грчки,

шведски, бугарски, албански, турски, пољски, кинески, шпански, македонски, словеначки, словачки, румунски, украјински, русински, ромски језик, есперанто и горанско наречје. Заступљен у више од сто антологија и других значајнијих књижевних избора на српском, немачком, енглеском, пољском, руском, јерменском, словеначком, македонском, албанском и другим језицима. Живи и ствара у Сремској Митровици.

Трајковић, Данијела (1980, Врање) дипломирала на Филозофском факултету у Косовској Митровици на Одсеку за енглески језик и књижевност. Пише приче, есеје, књижевну критику и бави се превођењем. Објављује у часописима и алманасима савремене перидике.

Ђорилић, Љубомир песник, књижевни критичар, антологичар. Рођен у Плочи код Лознице, 1946. године. Пише поезију за децу и одрасле, приказе књига, есеје, књижевне огледе, приче за децу, сатиричну поезију и афоризме. Објавио седамнаест књига песама и шест монографија из области културе, образовања, здравства, планинарства, информисања, спорта. Важније песничке књиге: *Велика наплата*, *Наше је да читамо*, *По земљи Србији*, *Дечак дуњу сања*, *Има нешто много важно*, *Зауставите земљу*, *Гледајући живот кроз цветове*, *Жив је живот*, *Благо божије*, *Сто извора...* Објављује у двадесетак књижевних ревија и часописа у земљи и иностранству. Важније књижевне награде: награда *Ратковићевих вечери поезије* (1973), *Златна струна* Смедеревске песничке јесени (1988), награда *Булка* на првом југословенском фестивалу поезије за децу (1994), *Гордана Брајовић* Компаније „Вечерње новости” - за књигу године (2009), међународна награда *Сунчани сат* (2014)... Превођен на енглески, руски, македонски, мађарски, пољски, јерменски језик. Живи у Лозници.

Ђулибрк, Гордана, рођена је 1952. године. Живи и ствара у Београду. Прозу и поезију објављује у периодици. За приповетку *Вучица* добила је награду Сцене Црњански. Објавила је: *Снага отиска*, књигу поезије и *Пусто острво у срцу цивилизације*, роман. Превођена је на француски, енглески и руски језик. Заступљена је у више антологија. Члан Друштва књижевника Београда.

Уредништво

ИСПРАВКА

У прошлом, 41. броју нашег часописа у имену ауторке пјесме *Празнина*, учињена је грешка: пише Биљана Јовановић, а треба да стоји Љиљана Јовановић.

Извињавамо се ауторки и читаоцима.

Уредништво

ОБАВЈЕШТЕЊЕ САРАДНИЦИМА

Обавјештавамо цијењене сараднике да је промијењена e-mail адреса нашег часописа. Стога молимо да нам убудуће радове достављате на нову адресу: spkdbn@teol.net

Рјешењем Министарства информација Републике Српске број 01-356/95 од 8. септембра 1995. године часопис је уписан у Регистар јавних гласила под редним бројем 112.

* * *

На основу члана 29. став 1. тачка 16. Закона о акцизама и порезу на промет („Службени гласник Републике Српске”, број 25/98), Министарство науке и културе, даје

М И Ш Љ Е Њ Е

Часопис за књижевност, умјетност и науку „СРПСКА ВИЛА”, у издању СПКД „Просвјета” из Бијељине, је публикација од посебног интереса за културу, а на основу члана 29. став 1. тачка 16. Закона о акцизама и порезу на промет.

Мишљење се издаје у сврху плаћања пореза на промет по стопи од 8%.

УПУТСТВА САРАДНИЦИМА

* У једном броју часописа аутор може бити заступљен само једним текстом у обиму, највише, до једног штампарског табака куцаног дуплим проредом на А4 формату.

* Уз сваки рад достављен часопису, потребно је приложити и кратку биобиблиографију аутора за рубрику АУТОРИ „СРПСКЕ ВИЛЕ”.

* Рукописи подлијежу стручној оцјени и не враћају се ауторима. Уредништво задржава право редактуре и техничког уређења текстова одабраних за објављивање у часопису.

* Потписани чланци изражавају став аутора.

* Молимо сараднике да нам радове достављају на ћириличком писму, фонт Times New Roman 12.

* Пожељно је да своје радове откуцане на компјутеру доставите поштом, и-мејлом или на ЦД-у. Адреса Уредништва је:

Градски одбор СПКД „Просвјета”
у Бијељини,
Улица кнеза Милоша број 30,
76300 БИЈЕЉИНА

Телефон и факс: 055/209-580

Е-mail: spkdbn@teol.net
Web site: www.prosvjeta-bijeljina.org

